

Expres

cultural

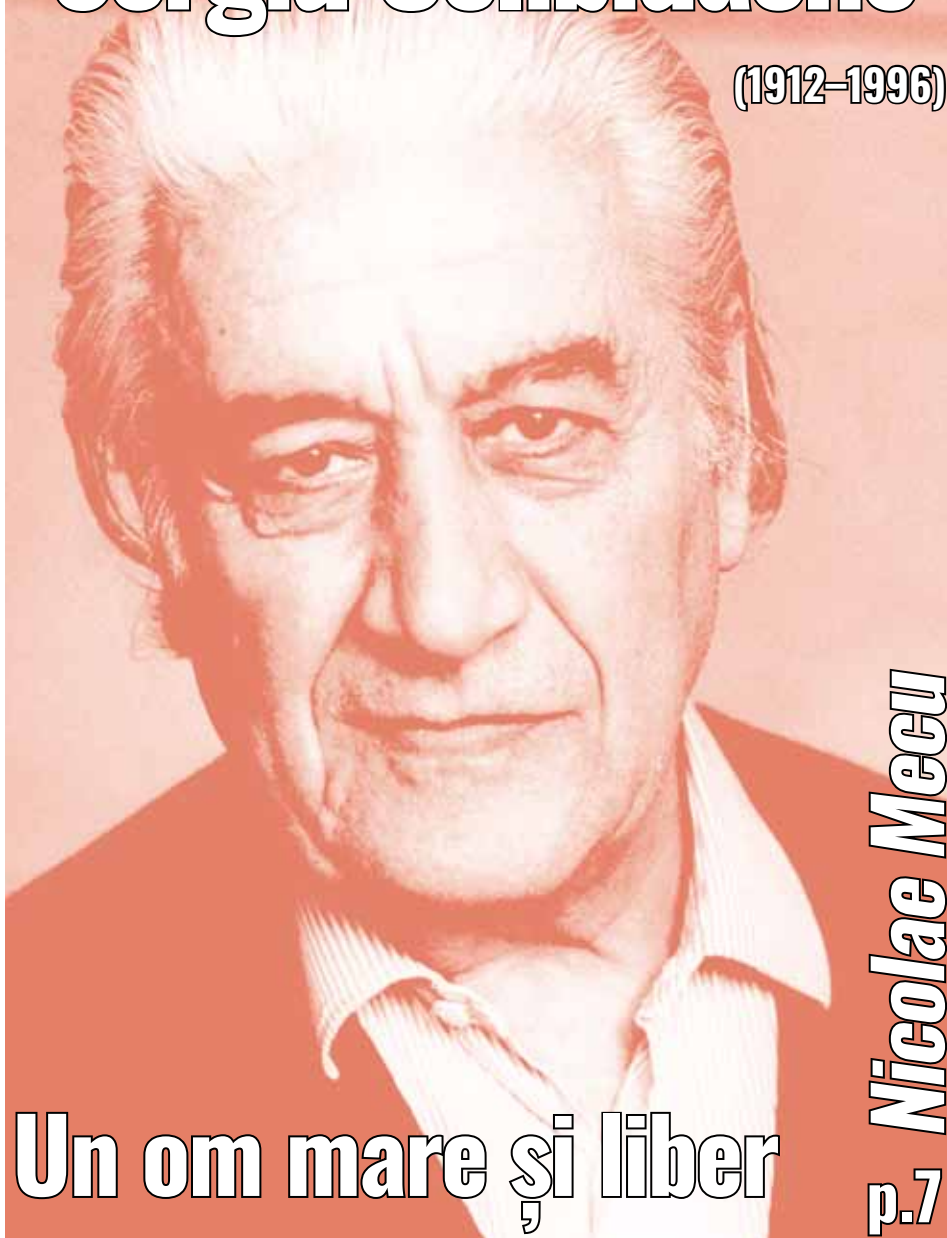
Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul VI, nr. 6 (66), iunie 2022 • Apare lunar

24 pagini

Sergiu Celibidache

(1912–1996)

p.7 Nicolae Mecu

Un om mare și liber

Miraj de iarnă

Aicea totul seamănă cu tine
Sau poate eu asemănări îți caut;
Flori de ninsoare mari, diamantine,
Suavi mesteceni-melodii de flaut.

Brazii înalți și copleșiți de nea
Par crini enormi acoperiți de floare –
Cu dorul meu de pretutindenea
Te caut ca o plantă suitoare.

În șarpele de fum ce suie lin,
Făptura ta subțire se mlădie,
Vântul de nord în fulgii care vin
Te spulberă, te-adoarme și te-nvie.

Cețuri târzii - flori de ninsoare, flori
Tresar și se-nfioară omeneste,
Și parcă însăși noaptea, uneori,
Cu ochii tăi, de-aproape, mă privește.

O, ceas de taină - clipele dispar,
E numai gândul meu umblând aiurea.
Și neaua cu sclipiri de nenufar
Trecând prin mine, băntuie pădurea.

Sunt numai eu care mi-aduc aminte...
Din toate-ai dispărut, nu te mai vezi.
Doar inima cu dorul ei fierbinte
Topește-n jur imensele zăpezi.

A. E. Baconsky

Liviu Ioan STOICIU

Război și pace, cât de cât

Constantin COROIU

Destine în vârtoarea istoriei

Gellu DORIAN

Complexul Eminescu

Elena-Brândușa STEICIUC

Un demers recuperator

Ioan ADAM

Momente grave în politica externă

Al. CISTELECAL

Poezia emigrației

Mihaela GRĂDINARIU

Festivalul Internațional POEZIA LA IAȘI

Ștefania HĂNESCU

3 *Poezie - ascuns în propria teroare* 12

Cristian LIVESCU

4 *Poezie - Și-a călcat haina-n picioare* 13

Liviu ANTONESEI

4 *Doi scriitori „irlandezi”* 14

Poetul Kocsis Francisko în dialog cu Iulian Talianu

5 „Fatalismul nu poate fi trișat” 15

Magda URSACHE

8 *Critificțiuni și Critificțiuni* 21

Adina BARDAȘ

9 Festivalul de Teatru de la Sibiu – Elogiul frumuseții 22

Constantin PRICOP

10 *Civilizație și civilizare* 24

„Omul lăsat în voia lui, cu cât se va sui mai sus, cu atât va cădea mai rău.” – Dimitrie Cantemir

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Ioan Răducea, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

CUPRINS

Liviu Ioan STOICIU, Război și pace, cât de cât 3

Nicolae PANAITE, Despre rea-intenție 3

Constantin COROIU, Destine în vâltoarea Istoriei 4

Gellu DORIAN, Complexul Eminescu 4

Elena-Brândușa STEICIUC, Un demers recuperator

– *Voci din exil: alte polemici de tranziție* de Adrian Dinu Rachieru 5

Traian D. LAZĂR, „Nu am fost suficient de nefericit” 6

Leo BUTNARU, Patria scriitorului este sau nu este limba-i maternă? 6

Nicolae MECU, Sergiu Celibidache (1912–1996) Un om mare și liber 7

Ioan ADAM, Duiliu Zamfirescu: Momente grave în politica externă 8

Dan Bogdan HANU, Post(s)tări... 9

Al. CISTELECAN, Poezia emigrației 9

Mihaela GRĂDINARIU, Festivalul Internațional *POEZIA LA IAȘI* 10

Nae GEORGESCU, Eminescu, între mătase și borangic 11

Ștefania HĂNESCU, *Poesis* – ascuns în propria teroare 12

Cristian LIVESCU, *Poesis* – Și-a călcat haina-n picioare 13

Ionel BOSTAN, „Gușterii” lui Vasile Avrămiuc 14

Liviu ANTONESCU, Doi scriitori „irlandezi” 14

Poetul Kocsis Francisko în dialog cu Iulian Talianu

„Fatalismul nu poate fi trișat” 15

Mihaela OANCEA, stare de umbră 17

Ramona MÜLLER, durerea pietrelor 17

Ioan DĂNILĂ, Comilitonul–scut 18

Marin IANCU, Alienarea ca formă a risipirii 18

Diana VRABIE, Chișinăul interbelic 19

Ioan ȚICALO, Victor și ai lui... 19

Ioan RĂDUCEA, Crescând în lumina pascală 19

Mihai MERTICARU, O carte astrală 20

Emanuel VASILIU, *Annette* Un musical dramatic 20

Maria BILAȘEVSKI, Tomorrow is not a promise 20

Magda URSACHE, Critificțiuni și Critificțiuni 21

Adina BARDAȘ, Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu

– Elogiul frumuseții – 22

Flavius PARASCHIV, Despre Watchmen 22

Adrian Dinu RACHIERU, Matei Călinescu și „Cultura cititului” (I) 23

Constantin PRICOP, Civilizație și civilizare 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com;

www: exprescultural.ro

facebook.com / expres.cultural

ISSN: 2537–5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

84 lei / an + 24 lei taxe poștale,

42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.

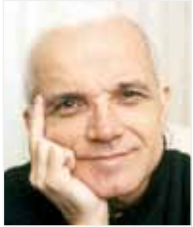
Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale artiștilor plastici *Emilia Avărvăroaei* și *Emanuel Chiriac*

* **Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**

* **Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă maximum 7000 de caractere și să fie în format Word.**

dtp: valicirca@gmail.com

Liviu Ioan STOICIU

Război și pace, cât de cât

Război la „vecinul din nord” în fiecare zi din 24.02.2022, are și numerologia lui 2 un sens aici. Împărtășesc, eu, același rău fizic al celor afectați direct (de parcă aș fi pe front; mă pun în pielea lor), nu mă pot abține să nu urmăresc tot timpul știrile de acolo și să nu-mi îndoliez inima, să nu-mi fie milă de mine însumi. Mă strânge de gât acest dezastru umanitar în curs. Îmi mai salvez sufletul scriind pentru sertar o poezie, acolo. Îmi mai distrag astfel atenția de la realitatea incredibilă cruntă... Cum, îți arde de poezie în vremuri de război? Doamne ferește, „război la ei”, la noi e încă pace (cât de cât; efectele războiului se resimt dramatic în întreaga Uniune Europeană, din care facem parte; nivelul de trai a scăzut constant, dureros, o dată cu creșterea inflației și a tuturor prețurilor, pe fondul scumpirii energiei și combustibililor). Trebuie să supraviețuiesc într-un fel, neputincios să îndrept lucrurile în vreun fel. Și eu de o viață am reușit să las să treacă și ziua nenorocită de azi, scriind. Pe cât a fost de rar scrisul la mine, pe atât am fost dat peste cap... Da, poezia la mine are un rol salvator.

Război și scriitori. Aflu, când scriu aceste rânduri, că *marți, 7 iunie 2022, a avut loc dezvelirea Plăcii comemorative „Scriitori români combatanți în marele Război al Întregirii, 1913-1918”. A fost oficiată o slujbă de pomenire și sfințirea monumentului, care este plasat pe peretele anexei Casei Vernescu (sediul Uniunii Scriitorilor din România), spre strada Sfinții Voievozi. Coordonatorul proiectului a fost prozatorul Ion Lazău (cel ce a pus și plăcuțe cu numele scriitorilor decedați pe pereții caselor în care au locuit). Între zecile de scriitorii combatanți (voluntari, 29; morți, 38; grav răniți, 12; mari mutilați, 8; prizonieri, 8; decorați, 14) pomeniți pe această Placă: Camil Petrescu, Ion Barbu, G. Topîrceanu, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Hortensia Papadat-Bengescu, Tudor Vianu, Ionel Teodorescu, Vasile Voiculescu, Ion Agârbiceanu, D.P. Perpessiciu, V.I. Popa, Al. I. Brătescu-Voinești... Ce vremuri tragice au apucat! Ce curaj și câtă demnitate au avut! Prin ce calvar au trecut... Au lăsat uneltele de scris în cui și s-au lăsat în voia sorții pe câmpul de luptă, „în spirit patriot”. Noi, cei de azi, nu putem nici măcar concepe că e posibil „legitim” un război „adevărat” la vecinul din nordul țării, darmite pe teritoriul României. Lasă că nu mai dăm doi bani pe „patriotismul românesc” și pe „apărarea identității noastre naționale” (o dată ce progresismul politic promovează globalismul și corectitudinea politică de tip occidental condamnă naționalismul; e drept, nu și pe cel ucrainean, azi; ba chiar și rușii invadatori declară că luptă împotriva naționaliștilor ucraineni). Ce rol înalt mai poate avea poezia în vremuri de război; război în fața căruia, de regulă, muzele tac? Dacă e cazul să aibă neapărat un rost. Ar trebui întrebați scriitorii „combatanți” pomeniți pe Placă, din marele Război al Întregirii: *ce rol înalt a avut poezia în vremuri de război?* Sufletul lor înnoobilat în timp ne-ar da un răspuns: să le aprindem o lumânare și să le citim printre rânduri opera...*

Război? Mă uit la noi ce războaie tacite sau prin tribunal se duc în timp de pace în

lumea scriitorilor. Nu mai încap un mare scriitor de celălalt mare scriitor, se ignoră reciproc, vanitățile fac prăpăd. A dispărut cu totul solidaritatea colegială scriitoricească. Ești programat o dată în viață la un recital extraordinar? Poeții care se cred buricul pământului fac tot posibilul să absenteze, deși i-ai invitat cordial să participe la sărbătoarea ta morală (tu participând la recitalul lor extraordinar, solidar cu toți). Sau lansezi o carte a ta – poeții „importanți” (toți sunt importanți, la o adică) te evită. Lasă că le trimiți cu autograf o carte și nu te citesc, „așa, de-al dracului”. Sigur, dacă e să dau exemplul meu, înțeleg, sunt antipatizat irațional (atrag antipatiile) și lipsa de respect reciproc „vine de la sine”. Dar situația s-a cam generalizat. Nu mai încapi de „egoul” fiecăruia (fiecare fiind altceva, desigur; compatibil sau nu cu tine). E un război al singurătăților frustrate, care ne îngroapă de vii, ce sens are?

Nu mai pun la socoteală războiul generaționist, al „tinerilor douămiiști” împotriva (aproape) tuturor membrilor Uniunii Scriitorilor și a istoriei literaturii române, care lasă literatura română, scrisă până să apară ei, fără viitor, refuzând efectiv să citească și să recepteze critic o carte a unui scriitor care nu e din generația lor. Nu mai e de glumit cu această eliminare a operei scriitorilor din considerente extralitere. Știu că nu se poate face nimic, că lumea „postumană” trăiește de azi pe mâine, fără să mai fie interesată să lase ceva durabil în urmă, dar... ce vină au înaintașii (bazați pe operă dovedită în timp valoroasă, de patrimoniu)? Ce război e asta de distrugere a literaturii române?

În privința războiului grupului „ăla, minuscul” desprins din Uniunea Scriitorilor condus de Teodorescu-Iaru-Cipariu împotriva conducerii legitime a Uniunii Scriitorilor, ar trebui încheiat acum, după ce Tribunalul București a decis definitiv că *USR nu este supusă înscrierii în registrul special al persoanelor juridice, întrucât aceasta a fost înființată în temeiul Decretului nr. 267/1949 ca persoană juridică de utilitate publică*. Războiul fiind legat de faptul că n-a existat o cerere de înregistrare în registrul special al persoanelor juridice a mențiunii privind alegerea dlui Nicolae Manolescu Apolzan în calitate de președinte al USR pentru mandatul 2018-2023 (vezi Comunicatul din 3 iunie 2022 pe site-ul Uniunii Scriitorilor, la „Noutăți”). Război încheiat prin a cere scuze pentru enormele prejudicii de imagine și materiale aduse Uniunii Scriitorilor. Încheiat printr-un „tratat de pace rușinos”, eventual, măcar până la alegerile legale de anul viitor din cadrul Uniunii Scriitorilor.

9 iunie 2022. BV

Emanuel Chiriac

Nicolae PANAITE

Despre rea-intenție

Puterea de decizie a cuiva poate crea unora plăcere și încântare, iar altora nemulțumire și disconfort. Lucrurile pot lua un aspect ireverențios, când la nivelul unei tagme se întâlnesc repetate semnalări, abordări și susțineri pentru unii în detrimentul altora, la fel de onorabil ca ceilalți în ceea ce întreprind și își asumă, răsună și consumă. Rodirea în sfera creației este formă, culoare, sunet, text etc., adică transfigurarea vieții în funcție de talent, cultură, muncă, spirit critic și autocritic. Meșterul în lemn Vlad Mitru, din satul copilăriei mele, îmi spunea, prin anii 70 ai secolului trecut, că nimeni nu te va vorbi de bine dacă nu-i dăruie, atenție și dragoste în izvodirea ta. Fără un dram de jertfă în ceea ce facem, lesne se văd asperitățile, imperfecțiunile, irelevantul...

Mai mult ca niciodată, în ultimii ani, s-a văzut cum răul și părtinirea, în mai toate palierele vieții noastre, sunt servite la vedere în felurite talgere butaforice. La prima atingere a lor contaminarea este garantată... Mai este, vai!, încă la modă cultivarea sintagmei totalitare: „Cine nu-i cu noi e împotriva noastră!”, sau: „Spicele noastre sunt mai aurii și mai pline decât ale vecinilor, chiar dacă am luat semințele împreună din același hambar”. Răul cosmetizat și camuflat este mai primejdios decât ai spune cuiva verde în față ce gândești, tropăind melancolic. Am întâlnit și chiar am fost involuntar martor, în unele conclavuri, la nevrednicia care a stat cu managerul la masa pe care răul era prezentat sub forma unor proaspete prăjituri toxice. Deasupra lor se ridica vizibil aburul unor dulci rotocoale ale neonestității decidenților, somnolența și apatia erau și ele prin preajmă... Răul este însoțit de dispreț, dezgust, inechitate, desconsiderare, destabilizare, aroganță, vrajbă etc.

Încerc să mă distanțez cât mai mult de ipochimeni care și-au făcut o deprindere în a cleveți și a arunca spre cel virtuos cu noroi, chiar și atunci când este secetă... Vlad Mitru mai spunea că-i cunoști pe acești sicofanți de cum intri în vorbă cu ei; chiar dacă simți că îți pierzi apetitul și vioici-

unea, poți să-i neutralizezi apelând la ce spunea Solomon: „1. Un fiu înțelept este bucuria tatălui, dar un fiu nebun este mâhnirea mamei sale. 2. Comoriile câștigate pe nedrept nu folosesc, dar neprihănirea izbăvește de la moarte. 3. Domnul nu lasă pe cel neprihănit să sufere de foame, dar îndepărtează pofta celor răi. 4. Cine lucrează cu o mână leneșă sărăcește, dar mâna celor harnici îmbogățește. 5. Cine strânge vara este un om chibzuit, cine doarme în timpul seceratului este un om care face rușine. 6. Pe capul celui neprihănit sunt binecuvântări, dar gura celor răi ascunde silnicie. 7. Pomenirea celui neprihănit este binecuvântată, dar numele celor răi putrezește. 8. Cine are o inimă înțeleaptă primește învățăturile, dar cine are o gură nesocotită se prăpădește singur.[...] Nu este bine să ai în vedere fața celui rău, ca să nedreptățești pe cel neprihănit la judecată.”

A fost o vreme când îi credeam zilnic pe mulți oameni, fără să fiu convins temeinic de credibilitatea lor personală. Credeam ce scrie ziarul, credeam orarul trenurilor, îi credeam pe prieteni și pe vecinii mei când îmi spuneau ceva din viața orașului. Cu un cuvânt, îi credeam pe oameni! Această încredere deodată s-a destrămat, tot din cauza viețuitoarelor cu bune cunoștințe despre lumea lui Ianus. Stresul este declanșat de amenințări care ne pot distruge fericirea și sănătatea sau chiar ne pot curma existența. Când oamenii aud sau văd diferite nenorociri în alte părți ale lumii, pe moment arată puțină compasiune pentru cei încercați, dar imediat își văd mai departe de lucrurile lor... Sunt mulțumiți că pericolul nu este în apropierea lor și nici măcar nu se gândesc că poate mâine vor trece ei prin acea cumpănă. Chiar și atunci când năpasta se întâmplă în țara lor, dar nu în imediata apropiere, tot nepăsători rămân. Când ajung ei înșiși să se confrunte cu necazul, atunci intră în panică și nu mai știu încotro s-o apuce.

Totul este distorsionat și extrem de tensionat. Oameni fără orientare, care nu cunosc realitatea și adevărul și nu știu ce este dragostea sunt prinși fără să scape de acest vârtej. Totul pare să se risipească. Întreaga casă fragilă din cărți de joc a organizării omenești se clatină și amenință să se prăbușească. Dacă am enumera tot ce se întâmplă în lumea aceasta, lista ar fi foarte lungă. În zilele noastre este la modă ca vina să fie căutată la alții. Cred că vina ține de școli liberale sau de profesori, de tentație sau de o societate ne(putin)cioasă.

Constantin COROIU

contexte

Destine în vârtoarea Istoriei

Între cărțile la care m-am dus cu gândul în această vreme tulbură și alienantă s-a aflat și romanul lui *Alejo Carpentier* „Ritualul primăverii”. L-am recitat într-o a doua ediție (prima a fost publicată la demult defuncta Univers, în 1986), în aceeași traducere a lui *Dan Munteanu Colán*. „Marele clasic modern al literaturii hispanice” (astfel îl caracteriza *Carlos Fuentes*), întemeietorul și maestrul neorealismului baroc în proza secolului XX, autorul a încă cel puțin două capodopere – „Recursul la metodă”, replică la „Discursul asupra metodei” al lui *Descartes*, și „Concert baroc” – și-a devansat veacul. Un veac în a cărui a doua sa jumătate, ora literaturii, îndeosebi a prozei, a bătut cu putere în America Latină, Carpentier fiind una dintre figurile proeminente ale celebrului *boom*.

Lectura romanului marelui scriitor născut la Havana în 1904 ca fiu al unui arhitect francez și al unei profesoare de limbi străine, mort la Paris în 1980, distins cu premiile *Cervantes* și *Médicis*, nominalizat la *Premiul Nobel*, mi-a reamintit dezbaterile din anii '70 de la noi și din alte spații culturale europene privind ceea ce s-a numit *romanul politic*, despre care s-a spus pe drept cuvânt că are ca temă *puterea* – mecanismele, resorturile și maladiile puterii, acestea din urmă nu o dată atât de grave și de devastatoare pentru societatea umană. Carpentier însuși, într-un magistral eseu, a încercat să dea o definiție a romanului politic, raportând condiția estetică și evoluția genului la contextele istorice, sociale, geopolitice, psihologice etc. Definitivă cu adevărat s-a dovedit opera scriitorului, cu atât mai mult cu cât în amplele sale narațiuni el a lărgit orizontul și a multiplicat perspectivele. Nu l-a preocupat doar mecanismul puterii, care va tinde mereu, fără să reușească totuși, să devină, precum moartea, o sferă perfectă, ci mai ales procesul complex și subtil al politizării conștiințelor și al radicalizării lor.

Relevante sunt și din acest punct de vedere destinele protagoniștilor din „Ritualul primăverii”. Ei luptă în războiul civil din Spania, în Brigăzile internaționale, trec prin focul revoluției cubaneze, trăiesc momente și experiențe-limită care le schimbă dureros existența sau le-o întrerup cu brutalitate: Vera și Enrique, eroii principali, își pierd cele mai iubite ființe în vârtoarea ucigătoare a Istoriei ieșite din matcă. Dar tocmai întâlnirea, ciocnirea cu Istoria – cuvântul este ortografiat cu majusculă în textul romanului – este ceea ce li se întâmplă fundamental celor doi intelectuali – spirite problematice, neliniștite, interrogative. Impactul, impactele cu Istoria, inevitabile, sunt dure, dar și regeneratoare. Oricum, ele îi modifică, își pun definitiv pecetea pe întreaga lor existență: „Încă o dată – rememorează cu amărăciune Vera, personajul cel mai complex și cel mai tragic al acestui roman-frescă – Istoria îmi ieșise în întâmpinare”. Și asemenea *întâlniri* – revelatoare, cruciale – sunt multe, iar Vera și Enrique le trăiesc mai ales călătorind, călătorind efectiv. Îndeosebi în ce o privește pe Vera, călătoriile sunt, de fapt, niște exoduri, niște drumuri silnice, dar care trebuie parcurse cu orice preț. De altfel, motivul călătoriei este dominant în vasta, polifonica narațiune a lui Alejo Carpentier. Ideea e că, oricât ai fugi de evenimente și chiar de tine însuși, nu te poți sustrage tot timpul curentului puternic al Istoriei, nepăsătoare de sufletul și de viața oamenilor, cum constata măhnit și resemnat *Marin Preda*. Istoria și puterea nu țin seama de durerile și rănilor individului, de „sacrificiul viselor mele” pe care vrea parcă

să-l răzbune Vera. Ea fuge de drame, fuge de revoluție, până când i se impune un adevăr implacabil: ocolirea Istoriei sau evadarea din timpul ce ți s-a dat sunt imposibile. Ca „trestie gânditoare”, nu ai decât o singură variantă: să înțelegi Istoria, sensul ei și, dacă se poate, să ți-o asumi: „Mă predau. Am obosit să fug, să fug mereu. Am vrut să ignor că trăiesc într-un secol de schimbări profunde și, fiindcă nu am admis acest adevăr, sunt goală, neajutorată, lipsită de apărare în fața unei Istории care este cea a epocii mele – epocă pe care am vrut să o ignor. Și îmi dau seama acum, ca într-o scurtă străfulgerare de lumină, că nu poți trăi împotriva epocii, nici privi mereu cu nostalgie spre un trecut ce se mistuie în foc și se prăbușește, fără să te transformi într-o statuie de sare”. (O replică a lui Constantin Noica: „– Istoria a făcut pipi pe mine, fac și eu pipi pe istorie”, admirabilă ca retorică în împrejurarea în care a fost rostită, este de fapt profund utopică). În proiecția unei asemenea revelații, „fuga” eroinei de la Baku la Petrograd, apoi la Londra, la Paris, în Spania, în fine, la Havana și în Mexic se dovedește a fi (și) o lungă agonie. Vocația și aspirațiile sale artistice i se par, din păcate, insuficiente într-o vreme când „politica ne intră pe ferestre”.

„Ritualul primăverii”, titlul celebrului balet al lui

Igor Stravinski – operă care o obsedează pe balerina și profesoara de dans Vera –, împrumutat de Carpentier ca titlu al romanului, se încarcă de noi sensuri. Străbătând drumurile a două continente despărțite de un ocean, protagoniștii se descoperă, în fond, pe ei înșiși – cine caută lumea se regăsește pe sine! – și ajung la iluminări, unele de o tristețe tulburătoare ca aceasta: „De multă vreme conștiința mea e la casa de amanet”.

Critica a remarcat între însușirile autorului acestei impunătoare construcții epice: *erudiția*. Și pe bună dreptate. Ai sentimentul că prozatorul știe tot, a trăit, a citit și a văzut totul. Fără ostentație și mizând întotdeauna pe virtuțile epi-

cului, ale povestirii și, firește, pe plăcerea unei lecturi gânditoare din partea cititorului.

Prin cele două voci ale cuplului Vera-Enrique, care se rostesc alternativ, substanța romanului constituindu-se în fond din confesiunile acestora, prin călătoriile reale și imaginare ale celor două personaje, prin „drumurile” în memoria lor, pătrundem în medii sociale și politice diverse, luăm contact cu ambianța și freamătul unor mari orașe, ne reîntâlnim cu personaje celebre ale scenei politice mondiale, al căror nume se leagă de evenimente capitale, asistăm la nașterea unor mituri și la prăbușirea altora. De la politică la literatură, pictură, sculptură și muzică, de la filosofie la balet, de la economie politică la sociologie, psihologie și pedagogie, de la gazetărie la știința (și arta) reclamei, de la urbanistică și arhitectura colonială creolă la *ars amandi* – și ce fină introspecție a sufletului feminin este în acest roman! –, totul e menit să compună imaginea unui „veac de răsturnări și migrațiuni” – teribilul, nebunul veac XX. Invenția epică se sprijină la tot pasul pe evenimente și figuri reale – Tolstoi din „Război și pace” pare a fi zeul tutelar –, ficțiunea este dublată de document, metafora și simbolul stau alături de relatarea nudă, într-un subtil și rafinat dozaj, poezia se însoțește cu mărturia directă și cu eseu de idei. Într-o epocă în care previziunile privind destinul literaturii, inclusiv al romanului, nu sunt prea optimiste, cărți ca „Ritualul primăverii” îți întăresc speranța că ele vor dăinui în vârtoarea Istoriei.

Gellu DORIAN

Complexul Eminescu

Complexul Eminescu este o stare de repulsie față de zona geografică din care a venit pe lume poetul. Repulsie pe care o au doar unii oameni de cultură și în special din domeniul literaturii. Nu neapărat față de poetul în sine sau față de opera lui – deși dovezile celor care l-au detractat nu de mult dar și din timpul vieții lui ne contrazic și fac vizibilă evidența urii funciare față de el și opera lui –, ci față de cei ce trăiesc acum în această parte de țară.

Eminescu s-a născut la Botoșani. Unii istorici literari spun că la Ipotești. Alții, mai impulsivi și reformatori, zic că la Dumbrăveni, ori pe la nu știu ce moșie pe care o administra Gheorghe Eminovici. De ce nu și la Joldești, locul de naștere al mamei? Nașterea unui om într-un loc anume nu-i dă valoare omului respectiv, ci acel om dă valoare locului, numai dacă el, omul, este cu adevărat o valoare inestimabilă. De aici și disputa. Această nesiguranță, reieșită din situația dezastruoasă a administrațiilor de atunci în ce privește evidența populației, nu ar constitui motivul instalării „complexului Eminescu” în mintea celor ce-și însușă/assumă aproape inconștient această atitudine față de ceea ce reprezintă, în mod cultural, zona din care a venit poetul – fie ca născut, fie ca format matur, la Iași, de exemplu –, ci o repulsie de instinct primar față de valorile de azi, iscată din complexul de inferioritate față de nemurirea lui Eminescu, înlocuit instantaneu cu cel de superioritate față de tot ce vine de acolo, din ținutul moldav în cazul nostru.

Când Eminescu sosea în Iași, orașul era dominat de un soi de cosmopolitism boieresc întirziat, atât de bine ridiculizat de Vasile Alecsandri, dar și contrapunctat de intelectuali de ținută, care scosese nu de mult o primă revistă – *Dacia literară* –, cu un program care a devenit în perioada învățământului de tip Spiru Haret, obiect de studiu, revistă cu trai scurt, dar importantă prin programul pe care i l-a proiectat Mihail Kogălniceanu, la care s-au adăugat personalitățile din jurul casei lui Vasile Pogor, cum ar fi Iacob Negruzzi și Titu Maiorescu, loc al nașterii „Junimii”, în care s-a format Ion Creangă, și a revistei *Convorbiri literare*. De asemenea, *România literară*, a lui Alecsandri, tot la Iași s-a născut, ori mai târziu, *Viața Românească*, a lui Constantin Stere sau *Contemporanul* lui Garabet Ibrăileanu... Și nu putem încheia lista de fond a creării „complexului moldav Eminescu”, fără a spune că George Călinescu și-a scris aici monumentala lui *Istorie*. La care se adaugă faptele istorice memorabile, prezente peste tot în Iașul de azi. Și atunci, ce mai rămâne pentru restul provinciilor românești, în care efectul „complexului Eminescu” se simte azi în detrimentul zonei moldave, leagăn de naștere a României moderne și a culturii de mare calitate, perenă? Rămân, desigur, destul de multe, ar spune cu recunoaștere mai toți moldavii, în speță ieșenii, care fac și azi gesturi importante în ceea ce înseamnă cultura vie. Însă dacă n-ar fi acest efect pervers, care, în mentalitatea evidentă a celor ce-l aplică, elimină din orice calcul valorile existente aici, folosindu-le doar atunci când interesul îi mină spre intrarea în marea tradiție a culturii românești, cu rădăcinile aici, în această provincie din ce în ce mai năpăstuită, fie de vreme și vremeași, fie de secetă și sărăcie, de orice o face să fie mereu la coadă, uitată, lucrurile poate că ar căpăta o normalitate care să echilibreze situația, să schimbe mentalitatea.

Dacă tragem o privire prin toate cărțile de referință, cele scrise în ultima vreme, vom observa urmele acestui complex definit sumar aici, dar evident în modul de acțiune atunci când este vorba de prezențe în astfel de opuri. Dar nu numai în astfel de lucrări, care vor rămâne în timp cu cariile de rigoare, asumate de cei care le-au scris, dar și în modul de formare a unor echipe de critici, care scot la iveală tocmai acest complex prin listele, aceleași, întocmite repetitiv, liste din care lipsesc cu ostentație numele importante ale zonei, care contează, orice ar spune un critic literar sau altul din acel anturaj. Scriitorii moldavi evidențiați, uneori cu parcimonie, în astfel de lucrări sunt Mihai Ursachi, Cezar Ivănescu și Emil Brumaru, vag sau deloc Ioanid Romanescu și Dan Laurențiu, Cristian Simionescu, Ovidiu Genaru sau Ovidiu Hotinceanu (cine mai știe azi de acest important poet șaptezecist?).

Cît despre optzeciști, încă în plină activitate, ce să spunem? Parcă nici n-ar exista. Lista lor este destul de lungă, însă măcar cei șase-șapte care chiar vor conta pe viitor să apară din când în când în atenția celor ce învîrt morișca valorilor literare prezente. Comparativ, oricine cunoaște situația poate constata dezechilibrul creat, dus mai departe de o inerție menținută de cei ce cred în gloria momentului, și se conduc după dictonul latin *carpe diem*, ignorându-l pe cel italian, lansat de Mircea Eliade, care spune că valorile se așază *in illo tempore*.

Un demers recuperator – Voci din exil: alte polemici de tranziție de Adrian Dinu Rachieru

Apărut la editura *Ideea europeană* în 2022, cel mai recent volum de studii al sociologului și criticului literar timișorean Adrian Dinu Rachieru abordează tragișmul exilului și situația existențială a unor mari autori de origine română care – părăsindu-și țara în condițiile istorice dificile ale secolului trecut – au fost înregimentati în alte culturi, devenind „valori de rang universal”. Eseiul născut la Soloneț în 15 septembrie 1949, format la Facultatea de Filosofie-Sociologie a Universității din București (1971) - doctor în sociologie – a colaborat la numeroase publicații literare și este membru al Uniunii Scriitorilor din România (filiala Bacău) și al Asociației Sociologilor din România. Opera lui critică este densă și diversă, de aceea semnalează cele mai semnificative titluri: *Poeți din Bucovina* (1996); *Elitism și postmodernism* (1999); *Bătălia pentru Basarabia* (2000); *Alternativa Marino* (2002); *Legea conservării scaunului* (roman, vol. I-II, 2002, 2004); *Globalizare și cultură media* (2003); *Nichita Stănescu – un idol fals?* (2006); *Eminescu după Eminescu* (2009); *Poeți din Basarabia* (antologie critică, 2010); *Ion Creangă. Spectacolul disimulării* (2012); *Con-viețuirea cu Eminescu* (2013); *Romanul politic și pactul ficțional* (I, 2015); *Polemici de tranziție* (2016); *Romanul politic și pactul ficțional* (II, 2018); *Politică și canon literar* (2021).

În *Argumentul* intitulat „Despre exil și francitate” Adrian Dinu Rachieru își justifică demersul hermeneutic prin constanțul său interes pentru *exilul creator*, scopul final fiind recuperarea a ceea ce s-a numit „literatura exilului”: „apărând o dreaptă scară de valori, abandonând, deopotrivă, campaniile defăimătoare sau tonul exaltat, hagiografic, ambalând creațiile celor recuperați, renăscuți în alte spații, în laude excesive.” (p. 12) Reunind, așadar, în această carte, studii despre autori români care au devenit celebri după / prin exilul în Franța (Parisul este un „pol gravitațional, loc magic, ocrotitor și centru de omologare”, p. 11) eseistul cu origini bucovinene îi alege pe cei mai reprezentativi scriitori români care și-au (re) construit identitatea prin limba franceză: Panait Istrati, Emil Cioran, Eugène Ionesco, Leonid M. Arcade, Vintilă Horia, Constantin Virgil Gheorghiu, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Petru Dumitriu, Basarab Nicolescu, Dumitru Țepeneag, Nicolae Breban, Paul Goma, Virgil Tănase, Ilie Constantin, Bujor Nedelcovici, Matei Vișniec.

Chiar de la început mi-a atras atenția incurșunea amănunțită și foarte documentată în biografia și opera lui Panait Istrati, asimilat unui „exil planetar”. Folosind ca principală sursă studiile regretatului istoric și critic literar Mircea Iorgulescu, Adrian Dinu Rachieru analizează parcursul brăileanului ce a avut un succes răsunător acum un secol cu romanul *Kyra Kyralina*, oprindu-se mai ales asupra relației cu Romain Rolland, figură tutelară, un mentor al românului ajuns în Franța cu puțini bani în buzunar, dar cu o imensă sete de dreptate, cultură, iubire. Pentru că așa a fost Panait Istrati, un „revoluționar sentimental”, care a cutreierat lumea practicând meserii diverse, multe foarte umile (cizmar, hamal, valet, zugrav, ziarist, fotograf), adică un „artist proletar într-o lume slută”, cu ambiții agitatorice” iubind „omul liber, fără stăpân și prietenia eroică.” (p. 17)

A. D. Rachieru surprinde „spectaculos biografic” și „trăirea ardentă” a socialistului care, prin *Vers l'autre flamme* (scriere care denunță minciuna și monstruozițiile regimului sovietic al lui Stalin) s-a disociat de ideologia cominternistă, atrăgându-și prin acest text ostracizarea de către foștii „compagnons de route” din tânga intelectuală franceză. Redescoperirea „vagabondului balcanic” are loc abia în 1969, când

Gallimard reeditează ansamblul operei iar asociația franceză *Les Amis de Panait Istrati* se ocupă de posteritatea „nesupusului” brăilean, victimă a unui abuz. Într-adevăr, prin „scrișul său sinestezic” (excelenta formulă citată la pagina 35 îi aparține universitarei ieșene Simona Modreanu) Panait Istrati a conturat personaje puternice, eroi care „se hrănesc cu visuri”, care „cunosc tragismul însingurării și participă afectiv, direct (nu reflexiv) la marea încercare a unor dezamăgiri.” (p. 34)

Cioran, „exilatul apatrid”, îi prilejuieste eseistului timișorean o reflecție pe cât de subtilă, pe atât de documentată. Revizitând biografia și opera „maestrului deznașdădii”, el ne dă ocazia de a înțelege mai bine universul cioranian, plin de lumini și umbre: „Fulgurant, divagant, ocazional, paradoxal, sincopat, etc., cugetător solitar, neîmpăcat cu sine, pendulând sub năvala gândurilor, între lamentație și patetism.” (p. 38) Rachieru trece în revistă și împărtășește opiniile exegeților anteriori, în acest foarte

amănunțit portret al autorului *Caietelor*. Într-adevăr, dezacordul dintre operă și viață este evident, iar perioada de după exil este marcată de ceea „uitare a fascismului” și de disimularea trecutului „prin deziceri discrete, ambigui.” (p. 39) Parizianul E. M. Cioran cultivă *neimplicarea*, considerându-se un „student etern și un apatrid metafizic”. Format la școala lui Nae Ionescu, disprețul lui pentru filosofia „sistemică” merge în paralel cu teribilismul cultivat constant, remarcat de toată critica, din Hexagon sau din România (Pierre-Yves Boissau, Patrice Bolon; Eugen Simion, Horia Pătrașcu, Gheorghe Grigurcu, Liviu Ciocârlie, Constantin Zaharia). Observațiile justificate ale universitarei Simona Modreanu despre blasfemia și injuria cioraniană sunt citate, injuria având „o dublă justificare, atât axiologică, cât și terapeutică” pentru că „blasfematorul face operă de salubritate universală.” (p. 46) Evident, Cioran este consemnat în istoria literaturii ca un neostoit provocator, un radical valah exilat pe malurile Senei, un *dandy intelectual* nihilist, copleșit de conștiința deșertăciunii: „Inimitabil, transferând în pagină nelișiștele proprii conștiințe inflaminate, Cioran a rămas un singular.” (p. 51)

Denumit pe drept cuvânt „exilatul itinerant”, Vintilă Horia (Caftangioglu) este analizat prin prisma impactului pe care *deștărarea* l-a avut asupra creației sale. Ca toți ceilalți, acesta a cunoscut schizofrenia exilului, cu tot corolarul de neajunsuri: însingurare, zbucium, lipsuri materiale, pe scurt, un „destin de outsider” (Gh. Grigurcu). Un portret bine conturat al singurului autor român care a fost pe punctul de a câștiga Premiul Goncourt apare la pagina 100: „Entuziast, bolnav de enciclopedia, cu impuls ezoteric și spirit holistic, făcând din literatură o *tehnică gnoseologică*, încercând a conjuga scientismul cu spiritualismul (creștin), el (prozator, poet, eseist, traducător) s-a vrut și politolog, viitorolog, parapsiholog etc., mizând pe renașterea morală și convergența disciplinelor.” Licențiat în Drept în 1940, tânărul născut în Oltenia a nutrit un „vis diplomatic” și a devenit atașat de presă la Roma, după care a fost viceconsul la Viena. Finalul celei de-a doua confla-

grații mondiale îl găsește în lagărul de la Krummhubel (Mariapfarr), unde a stat 10 luni, fiind eliberat de englezi. În acea Europă devastată și de război, și de genocidul deghizat în revoluție, Vintilă Horia alege calea exilului, care va fi o experiență *revelatoare*: „deștărarea are o aură utopică, iar preocupările (numeroase) îi provoacă *irizații de irealitate* dar și trimiteri precise la Țara din gând, fixând anumite locuri dragi.” (p. 106) Construirea de sine va continua în Argentina, Spania, Franța, printr-o serie de „întâlniri fertilizatoare”, lecturi care îi înnoiesc forța vitală (Papini, Heisenberg, Guénon, Toynbee). După publicarea romanului *Dieu est né en exil. Journal d'Ovide à Tmes* (Paris, Arthème Fayard, 1960) va urma „scandalul Premiului Goncourt”, adică furibunda campanie de presă dusă împotriva autorului de autoritățile „reperiste” și serviciile secrete, cu informații măsluite despre un așa-zis „trecut hitlerist”. Această „carte a așteptării” dezvoltând tema exilului (care va fi reluată în scrierile ulterioare) a fost recep-

tată cu entuziasm în Franța; juriul a subliniat „caracterul unic” al scrierii, iar Mircea Eliade a salutat „reintrarea spiritului românesc în literatura universală.” (p. 109). După 1989 *itinerantul* Vintilă Horia a reintrat în spațiul editorial din România (țara pe care n-a mai avut curajul să o viziteze, mai ales după trauma mine-riadelor) iar recuperarea acestui personaj tragic este pe deplin meritată, deși „încă aprig controversată.” (p. 123)

Cazul lui Constantin Virgil Gheorghiu, exilatul „clarvăzător” este analizat cu subtilitate. Cel ce se autointitula un „fanatic anticomunist” a fost o personalitate contestată pentru mitomania și arivismul său, acuzat de „viesparul” intelectualilor români exilați că scrie tezis, neverosimil, senzaționalist. Romanul *La vingt-cinquième heure* (1949) celebru și prin ecranizarea lui Henri Verneuil (1967, cu Anthony Quinn și Virna Lisi în rolurile principale) a avut o receptare critică interesantă: în epocă, Gabriel Marcel îl considera „un roman teribil”, devoalând Occidentului lumea estică, prea puțin cunoscută. Adrian Dinu Rachieru enumeră și opiniile exegezei actuale, care privește lucid acest *fast bestseller* al unui romancier care și-a cosmetizat biografia: „o constelație de nuclee dramatice” (Marius Miheț); „o succesiune de întâmplări absurde, pornite dintr-o greșală birocratică, consfințind *imbecilitatea victorioasă*” (Ciobotea). Scriitorul-preot pentru care scrișul reprezintă un *act sacru*, obsedat de tema timpului, dar și de propria imagine, va rămâne în peisajul exilului românesc la Paris ca una dintre figurile incontestabile.

„Duetul parizian” Monica Lovinescu – Virgil Ierunca a avut o influență covârșitoare timp de trei decenii, cele două voci fiind ascultate de românii din țară la *Europa liberă* (1962-1992). Pe drept cuvânt, Rachieru o consideră pe descendenta Lovineștilor o „instituție”, secondată de soțul ei, care a acceptat un rol de fundal, dedicat aceleiași cauze. Acest „cuplu indiscernabil” (Popa) a pus un adevărat sigiliu pe o epocă: „Salvând atitudinea morală, slalomând prin hățușul atâtor evenimente, identificând direcții, palpând atmosfera culturală, funcționând în deceniile comuniste ca un alt *pol de pu-*

tere.” (p. 144) Portretul Monicăi Lovinescu, cea mai pregnantă figură a exilului feminin românesc, este detaliat cu grijă, traiectoria existențială și intelectuală fiind punctate prin trimiteri la numeroșii critici care s-au ocupat de autoarea volumului *Unde scurte* (Ed. Limite, Madrid, 1978).

Cea care și-a propus ca „misiune de viață” denunțarea ororilor comunismului (a căror victimă a fost propria-i mamă, Ecaterina Bălăsoiu) și-a dorit un destin de romancier. Romanul *Mots à mot*, considerat „prea modernist” i-a fost respins în 1955 de editura pariziană Denoël. Era „o parabolă a lumii totalitare, denunțând, esopie, 21 de fețe ale răului lumii, de la *schimbarea la cap la era gigandrelor*.” (p. 146) Pentru tinerii cercetători, opera Monicăi Lovinescu este o teren care suscită o explorare atentă, la fel și aceea a lui Virgil Ierunca, pentru că acest tandem a avut un rol primordial în coagularea opoziției românești ante '89, fiind practicantii unei *critici de front, a unei est-etici*. Este citat din nou Mircea Iorgulescu, care sublinia respectul moral și autoritatea acestor importante figuri din mediul numit „Bucarest-sur-Seine”.

Matei Vișniec este lăsat *pour la bonne bouche*, la finalul cărții. Adrian Dinu Rachieru evocă „generația insurgentă” cu foame de real și sete de luciditate” al cărei membru era, la debut, rădăuțeanul student la Filosofie în capitală, talentat și ca grafician, realizatorul primului afiș al Cenaclului de luni, cea „mână care se desface ca o aripă”, după cum afirma Cosmin Ciotloș (2021). Scrierile vișneciene sunt o reverență făcută textualismului, într-o „resurrecție ironică” vestind înnoirea culturală ce avea să urmeze după imposibilele condiționări politice: „În pofida prozaismului de suprafață, a simplității (aparente), a decorului săracuț, textele *trăsnite* ale lui Matei Vișniec, prin care circulă câinele, mărul, înțeleptul, domnul K. etc., impun prin *gradul de generalitate*, trecând de la viața concretă, apoi simbolică, la cea arhaică.” (p. 338) Analiza subtilă continuă cu opera dramatică: „refugiul în teatru” al unui poet *hiperlucid* care privilegiază parabola, sfidează convențiile, „marșând spre politic” din ce în ce mai mult. Evident, totalitarismul a marcat toți membrii generației noastre, iar Rachieru deslușește în piesele lui Matei Vișniec, lăsând la o parte anecdotică, „o jelanie/ litanie a ființării, un acut sentiment al timpului răscolit de amintiri amniotice.” (p. 344) În domeniul prozei, autorul româno-francez se remarcă prin „titluri lungi, bizare, explicative, adăpostind un puzzle epic (impur) în straturi”, romanul deschizând o cale de comunicare cu „secundă teatrului” (p. 348) Evocând cu justete bilingvismul lui Vișniec, criticul timișorean amintește cele „două condeie” și „două cosmosuri” ale fostului profesor navetist, devenit un scriitor marcant, prin exploatarea unui material lingvistic și cultural dublu.

„Dacă exilul este individual, diaspora este colectivă. Putea-vom oare să întemeiem o diasporă?” se întreba Ion Vianu, iar Adrian Dinu Rachieru alege acest citat drept *motto* al cărții în care face o foarte documentată analiză a unor intelectuali români majori, marcați - fiecare în felul său - de experiența exilului, de acest *entre-deux* specific dezrădăcinării fertile.

În demersul său recuperator colegul meu timișorean face o operă de reconstituire bio-bibliografică, nu neapărat ierarhizantă, a celor 18 scriitori „pribegi” pe care *francitatea* i-a marcat și care fac parte din literatura română, oricare ar fi limba în care au scris. E adevărat, este necesară o „strategie asumată instituțional” pentru ca partea „să se întoarcă în întreg” (Gelu Ionescu) și sper ca prin viitoarele cărți criticul născut în Bucovina să contribuie la proiectul propus.

Traian D. LAZĂR

„Nu am fost suficient de nefericit”

Trăiam cu impresia că poezia reprezintă exteriorizarea și exprimarea, verbală ori scrisă, a unei stări lirice pozitive, un plus de energie care țâșnea din suflet, simțire ori rațiune și se versifica. Acumularea materiei poetice se producea până la atingerea masei critice, moment în care se iveau ceva, picătura care umplea paharul, când se declanșa explozia ce genera revărsarea lirică în versuri.

Ulterior, studierea practicii creației poetice mi-a impus concluzia că există două modalități de a versifica, două tipuri de poezie, poezie trăită și poezie construită, aserțiune ce este azi un loc comun.

Poetul Nicolae Stanciu, autorul volumelor *Însângerarea zăpezilor* și *Caravana învinșilor* asupra căruia se concentrează cronică de față, ne-a mărturisit că sursa poeziei sale este starea de nefericire. El scrie poezie trăită. Poezia trăită a lui Nicolae Stanciu nu este totdeauna o reprezentare a realului ci, de multe ori, o realitate, n-o să spunem secundă, pentru a-l imita pe Ion Barbu, însă rămânând în aceeași zonă a matematicii, vom zice o realitate derivată din imagină, ori din expresivitatea melodioasă, metaforizată și suprarrealistă a poetului.

Am putea, folosind poetica matematică a lui Solomon Marcus și marcând, în sistemul cartezian de referințe, datele cercetării pe ordonată, să aflăm cât de sus, deasupra abscisei, ori cât de jos, sub abscisă, se află starea sufletească, concepția de viață a poetului concretizată în versuri.

Poetul Ion Stratan¹ scria că poezia lui Nicolae Stanciu este impregnată de „estetica tragicului”, autorul fiind un poet al „tensiunii”, ce pășește pe drumul poeziei „cu Biblia și Rilke alături”. Desigur că așa este, dacă judecăm în concordanță cu axioma că cititorii, colegii de breaslă, apreciază valoric ceea ce, în creația unui scriitor, atinge sensibilitatea, sufletul lor. Să ne amintim, dacă e necesar, confirmarea faptică a axiomei, predispozițiile și sfârșitul tragic al poetului Ion Stratan.

Poetul este un credincios profund, proslăvind neîntrerupt pe Domnul! „De-atăta cântec înălțat/mi-a murit un fiu aseară-n strană”. Tăria credinței îi dă putere să treacă peste această pierdere. Într-o zvâcnire de încredere în divinitate, poetul proclamă: „Nu-i nimic, mi-am zis, eu voi zidi/ alte temple din iubirea mea,/ câți din mine astăzi se desprind/ negreșit sosi-vor într-o stea”. Umbra neșansei își pune amprenta asupra demersului său. El îndreaptă noi mesageri către divinitate, însă aceștia s-au întors „cu cer umbros pe chip”. „Vocea lor mă fulgeră cu vestea/ că răvnită steaua e nisip”. (*De-atăta cântec*)

Unul dintre subiectele tragismului din poezia lui Nicolae Stanciu este degradarea, ca destin al existenței: „Iar viermii-n fruct sunt gloata de prinți moștenitori/ care în așteptare cetatea își devoră”. (*Alt grind*) Speranța într-o existență luminoasă, în dragoste („ținuturi lunare”) nu are șanse de a se împlini, dimpotrivă: „Spre ținuturi lunare/casa devine mai sumbră,/ și gestul atât de mlădiu/ se-nclină de-o vreme spre umbră”. (*Glissando*) Dureroasă este constatarea că, până și mediul protector al familiei, este sortit finalului de nedorită al existenței, moartea: „Vin fetele să-ntrebe de soare,/ ascunde-te mamă, și minte-le;/ Nu vezi, moartea în căinele casei/ ne linge de-o viață cuvintele”. (*Căinele casei*) Predestinat să fie „prînt în exil sub bolțile de tuci”, poetul rătă-

cește în lume „drept steaua nepereche,/ purtând pe brațe –un cântec vătămat”. (*Prînt în exil*)

Câteva mini-poeme incluse în volume, abundă în termeni și simboluri ale tragicului: „Fără odihnă,/ pe covoarele vieții/ cu pas voievodal calcă moartea”. Și: „Lup tânăr,/ întunericul mușcă marginea zilei”. Ori: „Ruga mea,/ sfera galbenă/pe altar de cenușă”.

Tragismul poeziei lui Nicolae Stanciu își are geneza, probabil, în structura personalității poetului, ori în condițiile dificile ale existenței. Dar! Sub influența educației religioase din familie, tragismul este atenuat, nu atinge cotele absolutului existențial, ca în cazul lui Ion Stratan, nu este iremediabil, inevitabil, ci este dirijat către un final mântuitor de credință în intervenția salvatoare a divinității.

Examinarea atentă, detaliată, a poeziei lui Nicolae Stanciu relevă faptul că în tragismul liricii sale se află, ori se exprimă, frecvent, speranța finalului izbăvitor, salvarea, mântuirea în spiritul doctrinei creștine prin încrederea în ajutorul divin. Poetul folosește deseori simboluri biblice ale mântuirii, ale ajutorului divinității precum lumina, soarele, cuvântul. Și s-ar fi cuvenit să le scrie cu literă mare, Lumina, Soarele, Cuvântul... întrucât se referă la sensul lor biblic.

Există în poeziile lui Nicolae Stanciu numeroase referiri la așteptarea, la înfăptuirea speranței sale de a vedea, la încrederea că va primi Lumina. : „Iubito, nu e nimic întâmplare,/ Când pleacă mirarea/ Și toate încep să se frângă-/ Sosește Îngerul/ Cu o creangă de rouă/ Pe aripa stângă”. (*Caravana învinșilor*). Astfel, caravana învinșilor devine caravana celor care vor învinge. Apăsarea multor poveri, rănile suferite, bătăiurea gândurilor de-amurg, nu-l opresc pe poet să râvnească ținuturi celeste, să credă că are chemarea salvării, a depășirii dificultăților: „lotca-n lumină, iată, apare”. „Limpe, dară, imnul de slavă/ poartă însemnul că vom învinge,/ noaptea aceasta, veșnic bolnavă, unde norocul totuși ne ninge”. (*Numai chemarea*) În vremuri de restriște, când „mor semințele singure,/ moare starea de mire”, când perspectivele existenței sunt marcate de „boarea de-ntuneric”, poetul este încredințat de ajutorul divin: „Iubito/ nu te teme./ Cu respirarea, Divinul/ ne înzeiește carnea/ o vreme”. (*Semn invers*)

Studiind creația poetică a lui Nicolae Stanciu și referințele aferente, m-a frapat un paradox. Theodor Codreanu scrie că, în anii studenției, în cinaclul studențesc din Iași, Nicolae Stanciu era considerat „un adevărat copil teribil care venea în poezie”. (*Vezi revista Litere*, nr 6-7/2019, p.75) Dar rezultatele activității poetice creatoare a lui Nicolae Stanciu ajunse la cunoștința publicului și a criticii literare, au însumat doar două volume.

Cauza? Poezia lui, crede Nicolae Stanciu, nu este creată în spiritul teoretizat și practicat de grupul francez OuLiPo (Ouvroir de littérature potentielle) ca „literatură potențială”, ci se vrea, este, „literatură autentică”. Sau, în alți termeni, el nu concepe poezia drept o creație literară „construită”, ci o creație artistică „naturală”, izvorâtă natural, fără artificii, din sufletul, simțirea și rațiunea poetului, deci poezie „trăită”. El se afla în imposibilitatea de a crea poezie „construită”, refuză să creeze și publice poezie „construită”. Așa ar explica Nicolae Stanciu publicarea doar a două cărți de poezie. Dar mai adaugă și altă explicație! Sursa naturală a poeziei lui, susține Nicolae Stanciu, a fost și este „starea de nefericire”. Nefericire în dra-

cartea de poezie

goste, se înțelege! Iar el nu a fost suficient de nefericit, în acest domeniu, pentru a versifica mai mult de două cărți.

O cercetare obiectivă atestă că Nicolae Stanciu scrie poezie religioasă și poezie de dragoste, nu livrează, nici platonice, ci trăite.

Dacă-l privești pe Nicolae Stanciu și iei sama la ochii săi albaștri de sinceritate, la zâmbetul său de om bun și cuminte, la pielea fină a obrazului ce-i relevă noblețea, la totului tot, înțelegi de ce poezia sa e plină de îngeri celești, iar omul, băntuit de îngeri terestri! Acești îngeri au funcții lirice diferite, primii îl alină, iar ceilalți îl ... suspină!

Parafrazându-l pe Eminescu, deducem că, pentru a se vindeca de durerile iubirii îngerilor terestri, Nicolae Stanciu nu apelează la vreo divinitate orientală, ci versifică. Poetul relatează, dar nu se sizează că factorul ce declanșează aceste dureri ale iubirii, este atitudinea sa în raporturile cu diafanii îngeri terestri.

În raporturile sale cu îngerii de ipostază terestră, Nicoale Stanciu apare îmbrăcat în armura de poet-bărbat dominator și atoateștiutor. El explică, doct („Iubito nu e nimic întâmplare”), impune iubitei o anume înfățișare („Voiam să te împodobesc”), precizează că iubita nu ocupă, nu se situează pe primul loc în preocupările sale („Numai chemarea pururi pe creste,/ iubire a mea rămâne dintâi”) etc. Ba chiar, consideră ca lipșită de perspectivă relația sa cu îngerul terestru („Dragostea trece tot mai rar pe aici,/ unde se aude încă rătăcind/ cântecul ierbii ucise”) și își desemnează dragostea cu termeni peiorativi („O, poete al dragostei nesăbuite”). Față de o asemenea atitudine, feedback-ul îngerului nu putea genera decât nefericirea poetului și poezia sa elegiacă.

Dar, cu timpul, atitudinea poetului în relația cu îngerul terestru s-a schimbat. Iar poezia a izvorât din alte trăiri, și-a schimbat atât sursele, cât și tonul. Poetul nu mai joacă „Jocul de umbră/ Jocul de-a întunericul greu”. El abordează relația într-o perspectivă optimistă: „Și vii, femeie! Ne jucăm de-a zeii (...) Nu mai e nimeni să ne strice jocul”. Ori: „Sunteți tineri,/ Zei pământeni... Peste trupurile noastre/ Trece boare divină”. Iubitei nu i se impune, ci i se cere acordul: „Vrei să zidim lumina aceasta cât nu pier?” Efectul se răsfrânge asupra poeziei: „Privește, se luminează cuvintele!/ Ne aduc numai vești bune./ Încă un soare apare pe cer.”

Poetul trăiește, acum, într-o lume de „miresme/ Ivite de prin crânguri pornite către cer”. Nu se mai simte încătușat de întuneric și temeri: „Nu mai sunt demult pământului sclav”. Poezia dobândește un nou suflu, care afectează nu doar individul, poetul, ci perechea: „Roua din cer coboară în cuvinte/E sârbătoarea care ne primește”.

În spiritul poetului s-au înfiripat și dezvoltat noi stări generatoare de lirism, adăugând trăirilor intimiste, aderență și grija față de comunitatea căreia îi aparține: „Patria e câmpul ce rotește-n vîiet/ Apele de grăie verde-ntunecat/ Prin ele părinții își respiră încă./ Cerul lor din sânge, care l-au purtat”. (*Cântec de dragoste*) Creația poetică e marcată de o nouă viziune, inspirată din filosofia lui Soren Kierkegaard și Blaise Pascal.

În aria acestei concepții de viață, a filosofiei existențialiste, îmbinând transcendentalismul și scientismul, se situează, de la un moment dat, creațiile poetice ale lui Nicolae Stanciu: „pasul meu calcă mai lin pământul/ și strig convins: primește-mă cetate”. (Întoarcere)

În graiul lui poetic inconfundabil, Nicolae Stanciu mai are multe de spus!

Leo BUTNARU

cosmogramă

Patria scriitorului este sau nu este limba-i maternă?

Totul e pus în discuție. Nu într-o obstrucționare, negare, ci pentru crearea de noi sensuri. Noi ligamente ideatice, noi ramificații entropice. Alte emoții.

Astfel, celebra până la uzură și... năpărlire afirmație că limba cutare este patria scriitorului cutare, întâlnită la Camus, în 1957, și la Stănescu, cu vreo două decenii mai târziu, bineînțeles că apare și la alți scriitori.

Fernando Pessoa: „A minha pátria é a língua portuguesa” = „Patria mea este limba portugheză”, pentru ca un alt celebru scriitor, brazilianul Lêdo Ivo, în poemul ce se numește chiar „Patria mea”, să afirme contrariul: „Minha pátria não é a língua portuguesa./ Nenhuma língua é a pátria” = „Patria mea nu este limba portugheză./ Nicio limbă nu este patria mea”. Bineînțeles, Ivo nu e un brazilian, un poet fără patrie, însă, precum o spune în următoarele versuri: „Minha pátria é a terra mole e peganhenta onde nasci/ e o vento que sopra em Maceió” = „Patria mea este pământul moale și lipicios unde m-am născut/ și vântul ce suflă peste Maceió” (localitatea natală a scriitorului –L.B.). E un poem amplu, aprig polemic, așa zice, și nu știu dacă a fost scris ca replică adresată celor, care afirmă din contra: că patria lor este limba maternă. Emoționantul text al lui Ivo se încheie „explicativ”: „Limba pe care o folosesc nu este și nu a fost vreodată patria mea./ Nicio limbă înșelătoare nu este patria./ Ea (limba) îmi servește doar să celebrez marea și săraca mea patrie mută,/ patria mea dizenterică și fără dinți/ fără gramatică și fără dicționar./ patria mea fără limbă și fără cuvinte”. Versuri pertinente, curajoase, dure care, pe unii dintre noi, românii, ne-ar nedumeri, poate chiar ne-ar scandaliza, odată ce am fost și mai suntem obișnuți să ne adresăm incantatoriu, solemn, evlavios față de limba maternă, facă de tot ce e carpatin, eminescian etc.

Numai că scriitorul brazilian pare a se retrage puțin din duritatea negației, pentru a explica, oarecum dihotomic, însă nu confuz: „Datorită acestei limbi, prin ea sunt aici. Fără îndoială, eu am fost introdus în poezie de bărcile copilăriei mele și de vânturile mării care, în lagune și palmieri, insule și șantieri navale ruginite, îl aduc la viață pe acest frate despărțit de noi care se amestecă laolaltă cu crabii semi-ascunși în pământul moale și desigur mangroverelor întunecoase din Maceió, orașul meu – mi-am imaginat acest pământ amestecat cu ape, el e rădăcina mea și orașul meu natal, patria mea și limba mea, și chiar coșmarul meu”.

Da, totul e pus în discuție, e reinterpretat. Nu într-o obstrucționare, negare, ci pentru crearea de noi sensuri. Noi ligamente ideatice, noi ramificații entropice. Toate, prin natura și funcționalitatea limbajului, a unei sau altei limbi, care este sau nu este patria celui care scrie în ea. Sensurile rămânând deschise, pentru a putea continua.

Premiul Național de Poezie „Lucian Baga” - 2022.

În ziua de 9 mai 2022, data aniversării a 127 de ani de la nașterea lui Lucian Baga, în localitatea Lancrăm, la casa memorială, cea în care s-a născut poetul, a avut loc a cincea decernare a Premiului Național de Poezie „Lucian Baga”. Organizatori au fost Consiliul Județean Alba, în colaborare cu Uniunea Scriitorilor din România, Biblioteca Județeană „Lucian Baga” și Primăria Sebeș. Au fost nominalizați, prin votul a 17 critici literari, șapte poeți care au și prezentat recitaluri la manifestare. În ordine alfabetică, ei au fost: Gabriel Chifu, Vasile Dan, Ioan Moldovan, Marta Petreu, Ioan Es. Pop, Nicolae Prelipceanu, Liviu Ioan Stoiciu. Juriul de decernare a fost prezidat de acad. Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor din România și i-a mai cuprins pe Gabriel Coșoveanu, Dan Cristea, Horia Gârbea, Irina Petraș, Vasile Spiridon, Răzvan Vancu. Autoritățile locale și președintele Uniunii Scriitorilor au rostit cuvinte omagiale la adresa marelui scriitor aniversat. Președintele juriului a anunțat apoi că, în unanimitate, a fost ales pentru a primi Premiul Național „Lucian Baga”, în anul 2022, poetul Gabriel Chifu. Poetul premiat s-a adresat publicului numeros prezent la manifestare, iar președintele juriului a prezentat cuvenitul laudat, sub forma unui eseu concentrat despre opera lui Gabriel Chifu. Premiul Național de Poezie „Lucian Baga” se acordă anual (în 2020 pandemia a împiedecat decernarea), laureații fiind până în prezent poeții Adrian Popescu, Ana Blândiana, Emil Brumaru, Ion Mureșan.

¹ Ion Stratan, *Estetica tragicului*, „Întomnarea miresmelor”, în „Caravana învinșilor”, Editura Premier, Ploiești, 2010, p.72

Un om mare și liber

L-am văzut prima dată în ianuarie 1979. Tot ce știusem despre el până mai de curând era din cronicile la concertele din 1970 cu orchestra suedeză și din folclorul profesional dâmbovițean, care încă de pe atunci își pusese la lucru mașinăria denigrării la greu, iar în varianta ei soft, mica bărfă cu mijloace ieftine (îmi amintesc cum un dirijor de cor universitar căruia-i împrumutam din când în când vioara făcea haz numindu-l „Cedilimache”). Spre norocul meu, de când se aflase de noua lui descindere, fusesem luat în custodie de Heinz Kostyak, pe atunci violist al Filarmonicii „George Enescu” și dintotdeauna o veritabilă enciclopedie muzicală, și de soția sa, Carmen-Maria, emerit psiholog defectolog și meloman împătimit, care m-au introdus corect în materie urmând un catehism mai apropiat de adevăr; și în orice caz benign. Ocazional, li se alătura amicul comun Dan Gruia, și el violist filarmonic, de extracție bucovineană. Tot ei m-au ținut apoi la curent cu mersul lucrurilor de dincolo de scenă, pe întregul parcurs al ministagiunii Celibidache. Astfel înarmat, și eu am fost în Arcadia repetițiilor de sub cupola Ateneului, cum și la două concerte; stând mai pe o strapontină, mai în picioare, însă, ca în orice spațiu paradisiac, locul și timpul, suspendate, ieșeau din cauză. Când, la prima repetiție, s-a ivit din spatele scenei, am avut impresia netă și masivă că văd o statuie de zeu în mers. Și asta nu grație celebrității mitice care-i anticipase apariția „în real”, ci simplei lui prezențe. Înalț, de o corpolență cvasiatletică, pășind rar și apăsător, cu sveltețe totuși. Nuanța oacheșă a feței, pe care dalta săpase șanțuri viguroase și adânci, era contrapunctată de coama de leu, pe atunci doar grizonată, adunată ca o cască din plăci de fire groase, ușor lucioase și întoarse buclat spre capete. Purta pantaloni gri-închis și, peste cămașa albă, un pulovăr bleumarin. Încheietura mâinii drepte lăsa vederii o brățară argintie confecționată din zale groase, dar relaxată, care în timpul repetiției făcea și mai vizibile arabescurile desenate „holografic” de mișcările baghetei. După primele cuvinte și gesturi, bustul deiform a căpătat înfățișare de om integral, pentru mine nu mai puțin uluitor prin desăvârșita lui naturalețe, ca și prin firescul relației cu orchestra și, la intervale largi, cu sala. Firea și comportamentul lui nu aveau nimic din spectaculosul distant al dirijorilor-meteoriti căzuți de prin alte galaxii și rămânând repliați asupra propriei genialități. Începe programul, se repetă *Don Juan*, poemul lui Richard Strauss. Primele măsuri sunt oprite: „E și el un don Juan, acolo!”. Lipsea nervul dătător de avânt și încordare către absolutul metafizic prin care compozitorul a înțeles să schimbe radical identitatea impenitentului cuceritor de femei. Maestrul se oprește un minut pentru a comenta noua semnificație. Iată, îmi zic, un dirijor care nu-l are ca deviză pe „cântați așa fiindcă așa vreau eu!”. Însă maestrul, care cunoaște ca niciun altul secretele instrumentelor, nu doar explică, ci și... arată cu degetul. Se repetă *Pinii din Roma*, policroma piesă a lui Ottorino Respighi, și pianistul, care nu era un fitecine, ci Nicolae Licareț, nu izbutește totuși să execute în felul dorit de dirijor cele câteva măsuri de *ralentando*. După a doua ratare, părăsindu-și scaunul, Celibidache se duce la pian și-i arată pe viu procedeul.

Dar frumoasele zile ale „extraordinarelor” s-au dus, iar maestrul, căutat de o echipă de emisari chiar în timpul unei repetiții de la București, a devenit dirijorul filarmonicii din München, după decenii de peregrinări. Între timp, la București a trecut și timpul speranțelor în reîntoarcerea lui pentru a face din Filarmonică o orchestră de talie mondială, s-au dus și acelea ale visului de a aduce (și) în România școala sa de dirijat. Într-acestea, cu instrumentiștii rămași cu gândul la maestrul, filarmonica națională și-a reluat auritul ei curs, sub baghete răsuflând a ușurare, ba și regretând că orchestra și-a pierdut personalitatea... Interminabilele aplauze incendiare, uralele ce amenințau cu dezgărdinarea cupola Ateneului, scandările numelui dirijorului minute în șir, depășindu-le pe cele de la mitingurile lui Ceaușescu – toate astea își făcuseră efectul scontat. Din plin și din venin. (Dintr-un interviu târziu, dat „Europei Libere”: „Eu am vrut să mă întorc în România; mânat de cele mai simple instincte: să-ți regăsești vatra, să vezi de unde vii și să te bucuri că știi cărui pământ aparții. Or, când am auzit minciunile-alea... [...] Știi ce e aia un viespar?”)

După un deceniu de întuneric și foame fizică și spirituală, în care muzicalește am trăit *cu* și totodată *din* amintirea și nostalgia acelor regaluri, s-a întors încă o dată, acum cu orchestra germană pe care o ridicase la celebritate, la București și Iași; și doar pentru câteva zile. Însă, masiv și pentru toți, s-a întors pe căile tehnicii de ultimă oră, vai, tocmai acelea repudiate de el ca denaturând muzica. Resemnați, îi ascultăm înregistrările pe CD-uri, îl vedem pe DVD-uri sau în documentarele de pe youtube, la repetiții, în concerte, în interviuri, convorbiri și chiar șuete, nu în ultimul rând așteptând cu sufletul la gură filmul promis de Serge Ioan Celebidachi. În ce mă privește – fiindcă eu nu pot vorbi decât despre un Celibidache *al meu*, în termeni de simplu iubitor al muzicii și al celor care o creează –, îmi împart admirația între inconfundabila lui performanță artistică și uimitorul om care a produs-o. Despre personalitatea lui uluitoare îndrăznesc a rosti câteva cuvinte.

Încerc să decelez coordonatele uriașei personalități și ajung repede la ideea că toate decurg din aceea că, înainte de orice oricare, Sergiu Celibidache a fost un *mare om liber*. Îi ascult mărturisirile despre isprăvile pianistice ale copilului de câțiva ani care concer-

ta în întunericul podului casei, în fața unui auditoriu imaginar, și înțeleg că libertatea i-a fost un dat, o avere funciară. Totuși epopeea ei cea mare începe mai târziu, o dată cu închiderea ușii casei natale; închidere definitivă, irevocabilă, atât dinspre tatăl care-l izgonea pe politehnistul disident, cât și dinspre fiul neobedient, sedus de himera Muzicii. Sergiu pleca în lume numai cu ce avea pe el, fiindu-i refuzată chiar și inestimabila pentru el „cravată galbenă” (bănuiesc că filmul proiectat „detonează” din această secvență-hotar). Fără un șfanț în buzunar, ia calea necunoscutului, care mai întâi s-a numit București, apoi Paris, pe urmă Berlin. În schimbul inaderenței la nazism, duce, cum avea să rememoreze, o viață de sclav, reușind să supraviețuiască cu o felie de pâine și muzică. În 1945, după căderea Berlinului, ajunge prin concurs șeful legendarei filarmonice, refăcută de el miraculos. Împarte cu orchestranții precaritatea severă a existenței imediat postbelice, martori din epocă afirmând, între altele, că își dădea sistematic cartela de alimente unor instrumentiști bolnavi. Vreme de doi ani, Furtwängler va fi supus denazificării. E un proces în care Celibidache aduce cu onestitate, devotament și fără șovăială mărturie de preț. După reabilitarea și revenirea la pupitru a legendarului maestrul, tânărul român se dovedește același om loial, de caracter, cum îl califică nimeni altcineva decât Elisabeth Furtwängler și cum rezultă și din alte mărturii. În locul poziționării și exprimării diplomatice optând pentru libertatea de a-și comunica opiniile tranșant și fără a se dedubla, total nedispus la aranjamente de culise și oportuniste, Celibidache alege implicit să fie scos din cărți. Riscurile libertății fără opreliști: respins de la șefia Filarmonicii din Berlin (unde-i e preferat mai abilul Karajan), românul

pe care presa și publicul neolatin îl consacraseră deja drept „Celi” devine marele dirijor fără orchestră stabilă, un răătăcitor pe harta lumii muzicale. Un gest de om liber, care întreaga lui viață a ținut să rămână român, este respingerea tuturor ofertelor de cetățenie într-una din marile țări culturale occidentale și preferința pentru statutul de apatrid, cu toate tracasările administrative presupuse de aceasta. Dar *întregul* lui comportament poate fi conectat la imperativul libertății – fiindcă nu altceva i-a dirijat existența publică și privată. Îi citim scrisorile către familie sau către bunul lui prieten „Ginel”, numele de alint al lui Eugen Trancu-Iași, și rămânem impresionați până la consternare (una pozitivă) văzând cum omul acesta confiscat de profesia și misiunea lui mai găsește timp – și nu minute sau ore, ci uneori zile în șir – pentru a face cumpărături peste cumpărături, de la obiecte de îmbrăcăminte până la un automobil, pe care le împachetează, le duce la poștă și le expediază în țară, având nu o dată surpriza neplăcută a returului.

Dar marile libertăți ale lui Sergiu Celibidache sunt acelea ale artistului (deplin coerente cu cele ale omului, într-o personalitate cât se poate de unitară). Cea mai importantă dintre ele stă indisolubil legată de un concept dintre cele mai dragi dirijorului. Este vorba de *spontaneitate*, termen vehiculat de el atât de des și cu atâta patos, încât poate fi considerat între conceptele de bază ale întregii sale filosofii muzicale și totodată ca o componentă temperamentală fundamentală. Celibidache o contrapunea rutinei generate de orice conformism, și în primul rând de conformarea la tradiție (în cazul de față, tradiția interpretării unei partituri). Trebuie să ștergi toate schemele și încremenirile tradiției interpretative pentru a lua textul muzical pe cont propriu, al ființei tale, în auroralul și deplinătatea ei. Condiție neapărată a creativității, cum știm de la J. L. Moreno, spontaneitatea mai e și semnul copilului din noi, a copilului care dăinuie cu deosebire în adevărații creatori. Lucrul acesta sare în ochi în toate manifestările de artist și de om liber ale lui Celi. Între rezervele și reproșurile aduse interpretărilor lui de cei speriați de extraordinara, „ex-centrică” lor originalitate sunt cele cauzate de scoaterea faptelor din contextul lor genetic și din complexul întregii personalități a dirijorului. Inclusiv din cel biografic, al formației, cum și din neluarea în calcul a filosofiei muzicale de la care faptele se revendică. (În acest din urmă sens:

nu poți înțelege și accepta faimoșii lui tempi lenți dacă nu urmărești demonstrațiile teoreticianului și pedagogului despre raporturile dintre sunete și relația dintre acestea și dimensiunile sălii în care el se propagă.)

S-a făcut / se face mult caz și uneori haz de mișcările de balerin sau, într-un limbaj mai puțin boieresc, de „fățâilele” dirijorului. Dar acestea nu provin din nu știu ce cabotinism, ci țin de însăși înțelegerea de către Celibidache a muzicii. În viziunea lui, muzica nu poate fi definită prin mijloacele intelectului. Ea este pur și simplu *trăire* (maestrul folosește termenul cel mai adecvat, nemțescul, husserlianul „Erlebnis”), reflexul ei în conștiință. Dar mai mult: muzica este *fiziologie*. Prin urmare, ea angajează întregul trup, ale cărui mișcări o încorporează și exprimă în chipul cel mai fidel (îndrăznesc a zice: corpul ca formă ekphrastică). Firește, pe primul loc stau mișcările mâinilor și ale feței, mimica, ale căror manifestări constituie o știință și un spectacol în sine. Există pe youtube un film de la începutul anilor șaizeci, cu filarmonica din Copenhaga interpretând *Bolero* de Ravel. Autorul lui a avut ideea genială de a păstra camera fixată *exclusiv* pe dirijor și de a-i înregistra mișcările corpului. Mai întâi și preponderent pe ale mâinilor, mai apoi, pe măsură ce ritmul și intensitatea se intensifică, și pe ale feței și restului trupest. A rezultat o ilustrare perfectă a teoriei rezumate mai sus, precum și confirmarea mărturiei extatice lăsate de lordul Marii Britanii și al muzicii Yehudi Menuhin privitoare la colosala și epidemica stare de entuziasm provocată de prezența la pupitru a lui Celibidache. Natural, odată cu bătrânețea, dinamica corporale s-au împuținat, în cea mai mare parte ele fiind transpuse în primul rând în expresia ochilor, pe urmă în cea a gurii, rămasă mai ales să dezaprobe printr-o contracție expresivă cutare deviere de la intensitatea cerută.

Răurile de ofense și ironii la adresa „răcnetelor”, strigătelor și icnetelor emise de dirijorul român în timpul concertelor au curs și mai curg încă senin, fără a fi cercetată originea mai profundă și motivația lor. Dar aici intră în joc un aspect biografic de natură formativă. Încă de la venirea sa la Berlin, Celibidache a întâlnit un maestru buddhist Zen. Este o întâlnire arondată preceptului „nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit” și simetrică întâlnirii pe teren muzical cu compozitorul și dirijorul Tiessen. Inițierea și practica buddhismului Zen au fost o permanență a existenței dirijorului român, care a vorbit și filarmoniștilor noștri despre avatarurile ei. (Un amănunt semnificativ: aceștia se întrebau de ce, în pauza dintre părți, pentru câteva minute maestrul își fixează privirea pe un tub de orgă, după care își scutură ușor brațele. O doamnă din primul rând al partidei de violă, cunosătoare de yoga, le-a dezlegat misterul: este vorba de o tehnică orientală de relaxare). Cunoșcătorii știu că în asemenea practici, scoaterea unui strigăt, a unui răcnet reprezintă impulsul spre deschiderea către zone înalt spirituale (printr-o anumită chakră). Dar revenind la rolul jucat de inițierea lui Celi: ea este legată indisolubil de căutarea profană a libertății. Ce altceva este buddhismul Zen decât căutarea eliberării de determinările corpului?

Nici modul atât de personal de ținere și mănuiere a baghetei dirijorale pare a nu fi străin de inițierea evocată. Maestrul fixa bețișorul magic în punctul în care, când degetele sunt făcute pumn, arătătorul întâlnește podul palmei. Or, acela este un important punct energetic de pe meridianul inimii. Explicații de natură mai mult sau mai puțin esoterică poate primi solicitarea atât de intensă și de originală a mâinilor (a dreptei pentru menținerea tempoului, a stângii pentru indicarea intrărilor, a unor nuanțe, a atenuării sau opririi unei intensități, a cuprinderii întregului ansamblu într-o mișcare de mare amplitudine etc.). Toată această „coregrafie” descinde din același concept al muzicii ca trăire și ca fiziologie, dat fiind că brațele sunt o prelungire a inimii, adică a centrului nostru emoțional.

Dar Celibidache a reușit să se elibereze și de sine. În ciuda tuturor aparențelor, el a fost unul dintre dirijorii cel mai puțin vanitoși. Majoritatea reacțiilor lui polemice, a izbucnirilor la adresa cutărui muzician, a vreunei tehnici de dirijat sau a discuțiilor în contradictoriu, nu sunt manifestări de hipergonflare a egoului, ci probează, ca la orice mare creator, o ardentă și neîncetată căutare a adevărului. Din ce interes personal ar fi tunat și fulgerat el împotriva înregistrărilor pe bandă și pe disc, pe care, în opoziție cu toată lumea, le vedea ca denaturând muzica din ce în ce mai mult? „Dar atunci ce rămâne din toate interpretările dumneavoastră?” îl întreabă o reporteriță. „Nimic”, răspunde maestrul. Răspunsul pe care nu-l putea da el îl știm noi: Un mare model.

Optând pentru atâtea libertăți, Sergiu Celibidache, proverbialul perfecționist, și-a asumat de fapt cea mai mare dintre constrângeri: căutarea Absolutului. În materie de dirijat, aceasta poate fi rezumată într-unul dintre cele mai lapidare enunțuri emise de el ca evaluare a unei interpretări: „Asta e!”. Sau, în variantă: „Așa e!”. Este, potrivit lui, răspunsul ce-l poate ferică ca dirijor. Undeva, afirmă că l-a primit odată, de la o spectatoare. Eu îi sunt martor în posteritate că minunea s-a repetat în sala Ateneului Român atunci când cronicarul muzical Radu Stan, care stătea în fața mea, în picioare ca și mine, a exclamat după secvența „Moartea lui Tybald” din *Romeo și Julieta* lui Prokofiev: „Asta e! Mai bine nu se poate!”

Ioan ADAM

restituiri

Duiliu Zamfirescu: Momente grave în politica externă

S-au împlinit în 3 iunie 100 de ani de când într-o dimineață de vară și în decor mănăstiresc, junimistul Duiliu Zamfirescu s-a alăturat colegilor de cenaclu Eminescu, Caragiale, Creangă, plecați Dincolo mult mai devreme. Veacul trecut de atunci i-a limpezit postum fizionomia. Prozatorul romantic convertit la realism nu mai e în primul rând „romancierul social”, ci analistul sufletelor delicate, al „scenelor de intimitate”. O mare surpriză a fost descoperirea și publicarea, în anii '30 ai secolului precedent, a corespondenței lui cu Titu Maiorescu. Altă surpriză, și mai târzie, ne-o oferă publicistica lui, pe care am reeditat-o în 1982 și 1987 în trei volume mari, apărute cu mari dificultăți. Alte articole, indezirabile înainte de 1989, le-am adunat în 2016 în *Scrieri regăsite*, carte imprimată sub egida Editurii Academiei Române. Ca mai toți clasicii, Duiliu Zamfirescu *deranja* cenzura comunistă, fiindcă aborda subiecte puse sub obroc: comunismul, ca „utopie sângeroasă”, teritoriile românești ocupate de alții, anarhismul, Rusia, ca opresor secular, exclusivismul maghiar ș.a.

În ultimii ani de viață publicistul se radicalizează, spune pe nume unor greutăți cu care se confrunta România din preajma Reîntregirii. Era, se va vedea asta și mai bine când vor fi publicate și rapoartele lui diplomatice, mai temerar decât prietenul de-o viață și adversarul de senectute, Titu Maiorescu. Criticul disprețuia în jurnalul lui „închipuirile” zamfiresciene în problema „politicii externe”! Citindu-i textele, vedem că acestea nu sunt „fantezii”. Zamfirescu a văzut mai devreme precaritatea Imperiului Austro-Ungar, ieșirea Italiei din Tripla Alianță, Unirea care se apropia, retragerea Angliei din diverse tratate comerciale europene, a pledat pentru o Ucraină independentă și pentru recunoașterea Nistrului ca frontieră a României. Istoria a confirmat „dogma politică” formulată de Duiliu Zamfirescu în *Îndreptarea*, la începutul anului 1920. Articolul *Momente grave în politica externă*, pe care l-am publicat în 1987, în *Opere*, vol. 6, Partea a II-a, Editura Minerva, s-a tipărit fără trei alineate dinspre final, în care autorul vorbea despre Ucraina, Rusia sovietică și Basarabia. Îl încredințez acum, în forma lui integrală, revistei *Expres cultural*.

Ioan Adam

În ceasul plecării la Paris a noarei noastre delegațiuni, cu d-l dr. I. Cantacuzino în frunte, se petrec două evenimente capitale: la Londra mesajul regelui George al V-lea, cetit în Parlamentul englez; la Paris discursul d-lui Clemenceau¹ rostit la palatul Bourbon.

D-l Clemenceau a informat Camera franceză că, asupra cererii sale, d-l Lloyd George², primul-ministru englez, a consimțit să se reia în cercetare chestiunea Galiției orientale, care fusese hotărâtă de Consiliul Suprem într-un mod atât de contrar intereselor poloneze, încât Dieta Poloniei l-a dezaprobat în unanimitate.

Iată, dar, un punct câștigat, și anume că faimosul Consiliu Suprem revine asupra hotărârilor sale atunci când i se dovedește că a greșit.

Noi nu vrem să facem greutăți delegațiunei noastre, cerându-i să obțină revizuirea tratatului asupra pactului „Torontal”, căci știm să facem, în efecte, deosebirea ce există în cauze; actualul ministru de Externe polon, d-l Patek, a avut de luptat cu prusienii și nu i-a fost greu să dovedească Aliaiților că o revanșă prusiană pe Vistula ar pregăti o revanșă prusiană pe Rin – pe când noi avem de luptat cu un aliat, și din punct de vedere anglo-francez Torontalul, fie românesc, fie iugoslav, nu primejduiește pacea viitoare.

Alături de chestiunea Torontalului se prezintă delegațiunei române rara ocaziune de a cere Aliaiților rectificarea fruntariilor cu Ungaria. În adevăr, mesajul regelui Angliei zice, vorbind despre marile probleme internaționale nerezolvate:

„Rămâne a se încheia pacea cu Imperiul otoman și cu republica Ungariei și am încredere că negocierile ce se urmează vor duce la bun sfârșit”.

Deși comisiunea de delimitare s-a pronunțat, noi suntem în drept a face apel la simțimintele de supremă justiție ale d-lor Clemenceau și Lloyd George, care susțin pretențiile Poloniei față de un inamic, pentru a recunoaște și susține cererile noastre față de un alt inamic, care nu a fost mai puțin primejdios decât germanii. Când se va dovedi d-lui Clemenceau că frontiera noastră despre Ungaria a fost opera inconștientă a unui creion roșu, care a umblat prin satele noastre orbește, fără [no]rma³ etnografică sau strategică, atunci sperăm că ni se va face dreptate. Și suntem cu atât mai mult autorizați a spera lucrul acesta, cu cât d-l Clemenceau a declarat, acum în urmă, că compează foarte serios pe amicitia României și pe sprijinul ei. Înțelegem pe d-l Clemenceau. În greaua problemă ce se prezintă Aliaiților cu bolșevismul ridicat la dogmă de guvernământ, România poate fi chemată să joace un rol precumpănitor.

Vom vorbi ceva mai departe despre rolul acesta.

Deocamdată, delegațiunea română are a se ocupa și de chestiunea tratatului de pace cu Imperiul otoman, despre care vorbește mesajul regelui Angliei.

Chestiunea strâmtorilor este o chestiune capitală pentru România. Cu cât ne mărim mai mult, cu cât coastele occidentale ale Mării Negre devin tot mai mult românești – cu atât Bosforul și Dardanelele ne interesează mai direct.

Dunărea și-a pierdut din importanța sa în dreptul public internațional. În linie de fapt, Dunărea este un fluviu românesc. Pe tot malul stâng, de la Porțile-de-Fier până la canalul Patapov; pe malul drept, de la Turtucaia până la extremitatea canalului Sf. Gheorghe – totul este românesc, țăranul, apa, gurile Dunării, Delta Dunării, locurile pline cu pește, ostroavele etc. Așa că nu vedem bine interesul de a mai trăi sub regimul unei Comisiuni internaționale, care forma stat în stat și, din punctul nostru de vedere, nu era justificată decât de prepotența rusească.

Pe când cu Dardanelele chestiunea stă altfel.

Strâmtorile sunt „fosele nazale” pe care respiră plămânii noștri. Ele nu pot rămâne în mâinile sultanului, dacă acesta rămâne la Constantinopol. Un regim de libertate cu toate garanțiile internaționale se impune în mod imperios – și la aceasta trebuie să lucreze delegațiunea română.

O acțiune comună cu guvernul polon se poate duce la Paris, căci acesta din urmă este tot atât de interesat ca și noi, deoarece o parte din importul său actual se face prin Galați.

*

Dar unde chestiunea devine de un interes covârșitor este când mesajul regelui Angliei vorbește de țara rusească viitoare. D-l Clemenceau îl comentează în înțelesul unei constante preocupări de a nu lăsa un popor de 150 milioane pradă anarhiei, deocamdată, iar mai târziu pradă influenței germane.

Noi nu putem intra în prea multe detalii. Din punct de vedere românesc, garanțiile Basarabiei ne preocupă în cel mai înalt grad. Creațiunea unui stat ucrainean este o dogmă de politică externă românească. Orice s-ar întâmpla, în viitor, între ucraineni și noi, vom putea suporta izbitura lor, – pe când nu vom suporta pe a Rusiei reconstituite.

În toate cazurile, recunoașterea Nistrului ca fruntarie este țelul către care trebuie să tindă eforturile noastre.

Franța și Anglia sunt interesate să dărâme regimul bolșevist din fostul imperiu țarist. Orice sacrificiu în această privință este al nostru, dacă Aliaiții recunosc fruntariei Nistrului valoarea unui act internațional⁴.

Domnii delegați români mai știu că este și o altă variantă a cântecului: dacă n-ar fi existat bolșevismul, ar fi trebuit inventat. O asemenea variantă însă este nedemnă de noi și sperăm că vocea intonată a d-lui dr. Cantacuzino nu o va cânta.

Duiliu Zamfirescu

Îndreptarea, III, 2/4 ianuarie 1920, p. 1.

NOTE:

¹ *Georges Clemenceau*, zis *Tigrul* (1841–1929), om politic și publicist francez. Lider al Partidului Radical. Prim-ministru (1906–1909, 1917–1920), președinte al Conferinței de pace de la Paris (1919–1920) și coautor al Tratatului de pace de la Versailles (1919).

² *David Lloyd George*, *conte de Dwyfor* (1863–1945), om de stat britanic, fruntaș al Partidului Liberal. Ministru al Munițiilor, apoi de Război, după declanșarea primei conflagrații mondiale, a devenit șeful unui guvern de coaliție (1916–1922). A avut un rol însemnat la Conferința de pace de la Paris și în elaborarea Tratatului de la Versailles.

³ Numărul din *Îndreptarea* pe care l-am consultat la Biblioteca Academiei Române este deteriorat. Din cuvântul văzut de mine se distinge clar doar *-rma*. L-am reconstituit, preferând vocabula *norma*. În textul original ar fi putut figura și substantivul *urma*.

⁴ Lucrurile au evoluat, în bună parte, în sensul dorit de Duiliu Zamfirescu. Lloyd George, președintele Consiliului Suprem, s-a pronunțat clar asupra Unirii Basarabiei cu România: „Guvernele Aliate își dau seama că interesul cel mai mare al României, precum și al statelor învecinate cere ca chestiunea Basarabiei să nu rămână și pe mai departe nedecisă. După ce s-au luat pe deplin în considerare aspirațiile generale ale populației basarabene și caracterul moldovenesc [românesc – n. m. I. A.] din punct de vedere geografic și etnografic al acestei regiuni, precum și argumentele istorice și economice, principalele Puteri Aliate se pronunță în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire proclamată în mod formal de reprezentanții basarabeni, dorind totodată a încheia un tratat cu privire la această recunoaștere, îndată ce condițiile amintite vor fi fost îndeplinite”. Acest tratat s-a semnat la 28 octombrie 1920 la Paris.

Dan Bogdan HANU

suburbii subterane

Post(s)tări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* RIP Celălalt Grușa, a.k.a. Negruțu (Bacău)... pentru o lungă vreme, alea Parcului răsărea, din capătul dinspre centru, începînd cu ciinele alb (Luminos) și apunea sfîrșind cu ciinele negru (Celălalt Grușa), undeva spre liniile ferate, în devălmășia aceea de garaje improvizate din tablă și antrepozite, la capătul parcului. Mai întii, și-a pierdut „începutul”, Luminos a dispărut pe 24 ianuarie 2015, retras, cu blazonul acelei discreții într-atît de ciinești, un venerabil ce bătea, zice-se, spre 20 de ani. 6 Mai, acest an, a fost ziua în care Celălalt Grușa a fost văzut pentru ultima oară. Nu am putut ajunge în Bacău mai bine de 4 luni (cea mai lungă absență din acest „loc geometric” al identității mele în progress și mandală a imaginarului meu), din motive pe care nu le mai precizez, din silă de natura... motivației, așa că ultima dată cînd l-am văzut, va rămîne 11 februarie 2020, cîndva între 4 și 4:30 a.m., pe fosta 6 Martie, în apropiere de școala nr.5, unde, în '69, îmi începeam acel traseu intelectual (sic!), care nu avea să ducă spre nimic altceva decît eclipsă socială și, prin rîcoșeu, consolidată, neîncetat remodelată auto-exilare. Părea hăituit, panicat, de ceva, o prezență dincolo de capacitatea simțurilor de a localiza, începuse, poate, funesta hîrjoană cu moartea, aș acum li se întîmplă ciinilor bătrîni, care intră înainte cu cîteva luni sau chiar mai bine de un an, într-o stare de bejenie, negăsindu-și locul, după ani și ani de statornicie și lustru într-o matcă devenită aproape muzeală. I-am aruncat 3 sau 4 bucăți de pulpă, le-a înfulecat, fără să-și iasă din starea aceea de agitație stranie și a luat-o la picior, intrînd în curtea școlii, pe latura ei din stînga, gard în gard cu acea casă vagon, dezafectată de zeci de ani, una dintre reședințele de iarnă ale mult mai cunoscutului, senatorului de drept în zonă, Gogu. L-am urmărit, era precipitat, se tot uita în urmă, ca și cum ar fi fost vădit tulburat de intenția mea de a mă ține după el. L-am însoțit, la 20-30 metri, din spate, pînă ce a trecut pe sub porțile metalice care despart curtea școlii de fundacul dinspre strada Oituz, ar fi fost un efort prea mare să escaladez „înalta poartă”, mai ales în parpalacul acela vechi și lung ca un antieriu, așa că l-am urmărit cu privirea, cum se îndepărta, într-un soi de galop nevrotic, pînă ce a ajuns în Oituz, undeva vis-a-vis de biserica Sfinții Împărați, s-a mai uitat pentru ultima dată înapoi și a luat-o în dreapta... l-am privit atunci, străfulgerat de un reflex livresc: privirea letală a lui Orfeu, atunci, cînd se întoarce, încă o dată, spre Euridice. Doar că, acum, cel care avea să dispară s-a întors să privească în urmă. M-am întors și eu și am străbătut în diagonală curtea din spate a școlii, întrezărind, în întuneric, relele neputinței, vibrînd asurzitor, o proiecție somatică a fatalității, am presimțit că nu-l voi mai revedea. Alea Parcului e acum în afara timpului, „capetele” ei simbolice au capitulat, iar pentru mine, este liberă de prezent, e doar un duct al amintirii, așa cum a ocupat-o, silențios și în forță, definitiv. Tot cam cu două luni și jumătate în urmă am avut visul acela, pe care l-aș vrea (tr)adus într-o povestire – dar, nu mă vîd în stare! – cu acea curte lungă și mult mai întinsă decît în realitate, a casei părăsite, cu arborii ei năpădiți de o rășină groasă, cu licăriri lubrice, purulente și pe care o bănuiam a fi un fel de entitate metastabilă, conștientă, cu bijbiiala mea, în încercarea de a descifra o legătură ocultă cu absența ciinilor aceia prietenoși, care se iveau de prin cotloane neașteptate, ca niște amfitrionii împrăstiați dintre acareturile lor... Celălalt Grușa, ciinele pe care nimeni nu l-a putut mîngia vreodată, a acceptat, în final, acea mîngiere pe care nimeni nu-și permite s-o refuze. Pentru el a fost singura, încununarea unei triste virginități.

* (25.06.2020) Acum patru ani mă zgîiam prin galeriile din Saint-Paul de Vence. Acum, trag la galere, în toi pandemic, asimptomatic cetățean pandemi(serupi)st, potențial (gata oricînd de a fi declarat) agent patogen. Așa, en passant, nuș cum oi fi fiind eu pandemic, cînd nici măcar

endemic pentru ăste meleaguri nu mi-a reușit!

* Dacă tot sîntem aproape full-time cu masca pe buze și pe limbă, i-am dat de gust și nu ne mai putem lepăda de deliciul ăsta, că altfel intrăm ex abrupto în (flagrant) delict, măcar să n-o lăsăm să ne ia în posesie și circumvoluțiunile, zic! Că altfel, ne vom trezi distribuiți en gros în megaproducția „Noaptea generalilor minții”... Așa, deci, dacă în seria memorabilelor sale legende orbane, guvernul inserează și o ordonanță de urgență prin care vara să fie suspendată (măcar pe timpul verii, adică pe perioada alocată calendaristic!), îmi iau angajamentul ferm ca masca să-mi devină accesoriu în formă continu(at)ă și-n somn și nu doar în paturile (supra)aglomerate! Cel mai bun prieten. Pe locul doi, firește, aș așeza ciinii, cît despre ceilalți... pe loc repaus! (4.08.2020)

* Vechile mele avataruri poematice, pe cît de consubstanțiale, pe atît de „auguste”...poeme inedite, împărțind același pod...sau sertar, cine știe, căci adesea sertarele pot fi confundate cu podurile, sînt la fel de înțesate și aproape de cer. De un cer ticsit de nori.

* Trei ani de cînd l-am îngropat pe Bobiță, undeva în stînga, în partea de jos a curții de la Akademos, înspre pîrculețul din amonte de Rîpa Galbenă...am găsit cîteva însemnări într-un caiet de atunci: „ (7.08.2017) S-a dus și Bobiță, înțepenit, îmbibat, după diluviul din ultima noapte, cu spatele și coada aproape dezblănite, înspre gura acelei vîgăuni (o vizuină ad-hoc), unde se aciuase în ultimele două săptămîni, ca într-o cochilie de circumstanță, ca să se facă nevăzut, să se dizolve tăcut în suferința sa, în așteptarea ultimei, adevăratei cochilii, pe care o știe doar cel care se retrage ca să o lăcuiească definitiv. Lumea mea se destramă și ea, în cadența acestor dispariții, se desiră, ca o țesătură putredă. Mă gîndesc uneori că proba supremă a scrisului, atestatul autenticității sale inatacabile, ar fi o cronică de viață a unei astfel de ființe, un ciine desprins dintr-o poveste fericică, așa îl vedeam, așa îmi plăcea să-mi vorbesc despre el, un ciine ideal pentru a fi distribuit în filmul unei copilării idilice, limpezii, o copilărie care se cerne firesc, prin sita unor valori clare, armonioase, astăzi de negăsit. O astfel de carte ar putea fi scrisă doar de cel ce poartă „stigma” gratuității și privește lumea prin dioptriile ei, de cel a cărui noblete îl lasă să intre fără rest în pielea unui ciine și, de acolo, să privească lumea, lipsit de prejudecata ecartului de specie... Dar, pentru așa ceva, trebuie mai întii să te scufunzi cu totul în privirea unui ciine, e un fel de boțez fără de care empatia este de neconceput. Oricît de obidit, de umilit, de hărțuit, de maltratat, un maidanez nu va fi niciodată atins de mizeria omului, acolo unde ne cufundăm cu nedisimulată voluptate și tot mai dezarmantă naturalețe.”... Da, îmi amintesc cum l-am tăbîrcit împreună cu soțul doamnei profesor Mirela Aioane, în seara aceea, cred că bietul Bobiță cîntărea mai mut decît fiecare dintre noi în parte și mi-l amintesc, mai departe, de fiecare dată cînd tai pîrculețul acela și șterg cu coada ochiului gardurile de fier forjat, după care este îngropat, e ca o reculegere scurtă și, totodată, o stare difuză, un amestec înăbușit de pioșenie, recunoștință, regret...mi-l amintesc cum, urcînd Rîpa, intram pe porțile mari, din spatele complexului, iar el mă simțea de cele mai mute ori și ceea ce urma era un fel de prăvălire, de avalanșă stîrnită pe acele trepte destul de abrupte și înguste, se înfățișa exuberant, într-un suflet, întreg corpul său de butoiăș năzdrăvan, îmblănit, era un zîmbet, iar eu asistam încordat la cavalcada asta, de teamă să nu-și rupă vreun picior, mai ales iar-na, cînd poighița de gheață putea juca oricînd feste urîte, era bătrîn deja și la gabaritul său de ursuleț... Ca mulți dintre ciinii care mi-au trecut prin mină, ca să ajungă, definitiv, undeva, creștați pe răbojul inimii, Bobiță a fost o iluzie, pe cît de candidă, pe atît de fermă, una dintre acelea care te fac adesea să exulți și să crezi că viața chiar ar putea fi mai bună...

cartea de poezie

Al. CISTELECAN

Poezia emigrației

Limba română nu pare prea atractivă pentru nativii altor limbi. Și nu mă gîndesc la cei care doar au auzit de ea, ci la cei care, de bine-de rău, trebuie s-o folosească în fiecare zi. Foarte puțini unguri și-au scris operele în românește (nu c-ar trebui...), deși în ultimele serii numele ungurești pe cărți scrise românește par a se fi înmulțit (cu poeți chiar semnificativi). Nici nemții de pe la noi, cîtă vreme am avut nemți, n-au ales româna decît incidental. Singurii care au avut o contribuție nu doar consistentă (ba într-atît de consistentă încît se poate realiza o istorie a literaturii române scrise de evrei), ci de-a dreptul catalitică, de nu decisivă, au fost evreii (cîtă vreme am avut evrei; și un pic după plecarea lor, ca un ecou prelungit). Sînt, firește, toate rațiunile pentru asta – și atît de evidente

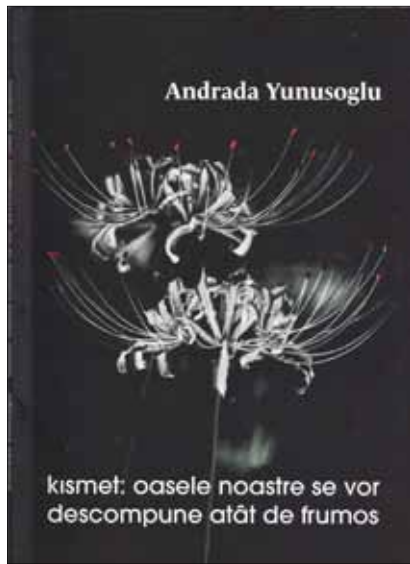
încît ar fi superfluu să le pomenesc. Românii, în schimb, ar migra bucuroși în alte limbi – deși, obișnuit, se mulțumesc doar cu migrarea în alte țări. Laolaltă cu alții, au plecat și mulți poeți – sau scriitori, ca să nu discriminăm. Mai că nu există țară erupcană (și nord-americană) în care să nu se poată constitui baremi filiale ale Uniunii Scriitorilor, de nu de-a binelea Uniuni.

Mai sînt însă și poeți care vin, nu doar poeți care pleacă. E drept, foarte puțini, dar însă totuși! Între ei, în ultimul stol de debuturi, un nume de remarcat – nu neapărat prin sonoritatea lui exotică la noi, ci datorită calității poemelor: Andrada Yunusoglu. *Kismet: oasele noastre se vor descompune atît de frumos* (Casa de pariuri literare, 2021) e compendiul angoaselor de emigrant, organizat pe un scenariu biografist destul de imediat și desfășurat ca un supliciu deopotrivă psihic și social. Andrada e o „realistă” și ca atare face din notație o poetică a cruzimii, a șocului existențial depresiv, cu secvențe deopotrivă domestice și de aprindere atitudinală. Desigur, și cu ceva ideologie feministă. Medeea Iancu, în calitatea ei de cea mai calificată poetă feministă, are dreptate să noteze pe coperta IV că e vorba despre „o carte a doliului și a memoriei, a urgenței și a furiei”. Sînt elemente din care se compune întreaga sagă pe care Andrada a parcurs-o și pe care acum a scris-o. Dar toată e pusă sub sigla unei depresiuni existențiale care taie orice iluzie și orice șansă de a depăși pura condiție obiectuală a unei insignifiante destine: „un sac de organe și oase la un moment dat se va prăbuși/ acum știu că asta e singura mea importanță”. E parte din *motto*-ul acestui scenariu suplicial, cu narațiuni familiale pe cît de îndoliate, pe atît de pline de tandrețe. Vălul confesiv e ridicat cu discreție în aceste piese ale memoriei rănite – și ale cărei răni sînt nevindecabile – și ale frisoanelor de panică existențială: „./.../eu nu ies din camera mea/ adun toate paturile din casă/ încerc să mă ascund/ să mă fac să dispar/ nimeni nu vorbește despre tine/ eu îmi amintesc/ că era o dimineață de iarnă/ tu te-ai așezat pe marginea patului meu/ miinile tale galbene/ îmbătrînite/ mi-ai zis că te faci bine/ așa ai promis” etc. (4 – în fiecare *amintire a mea*). Memoria traumelor e cu atît mai acută cu cît ea merge la pas cu memoria paradisiacă, făcînd un binom sfîșiat: „de la geamul din camera ta/ se vede toată Anka-

ra/ ne uităm la toți de sus/ *Canim.*/ mai știu că toată casa/ mirosea a ceai/ și baklavale/ și toată lumea stătea la picioarele tale” (8 – *Özlem, sau cum fiecare cuvînt spus de ea*). Timpul dintre paradisiacele de ieri și traumaticele de azi s-a comprimat la Andrada într-o singură pastilă și trecutul e funcție a prezentului: „de ieri pînă azi/ un singur pas” (9 – *Özlem, trupul lui*). Această

încercătură face ca indicele agonic al prezentului să fie tot mai tensionat și „istoria” familială devine una a excluderii și a tescuirii interioare a resentimentelor, într-un ghem exploziv de anxietăți: „părinții mei sunt oameni cărora/ nimeni nu le oferă o a doua șansă/ sunt oameni de care te ferești/ familia mea nu se potrivește/ aici și nici acolo/ în casa noastră sunt reguli nescrise/ furia răzvrătirea frica și grija/

circulă prin venele noastre/ cînd de gîtul meu sfoara se strînge/ eu știu că asta e funia tatălui meu” etc. (10 – *Kismet*). Frustrările și angoasele trec moștenire de la o generație la alta și ele ajung la Andrada din depozitul generațiilor anterioare, cu mandatul de a fi ispășite/trăite. Nu-i o istorie care trece și se estompează ci, dimpotrivă, una care se adună – destinal – și care devine tot mai acută. Biografia Andradei e deja încărcată înainte de a începe. Ea intră direct în această cursă a agoniei și prigoanei, marcată deja de semnele unui calvar repetitiv. Terapia e ea însăși un sindrom al escaladei anxioase și funebreale, căci numai imaginația mai poate imblîzi ritmul sancțiunilor existențiale: „era o dimineață de iarnă/ aerul uscat/ toți erau strînși în camera din față/ acolo unde obișnuiam să mă ascund/ mi-am închipuit/ că el a plecat în dimineața aia./ am stat cu fruntea lipită de geam/ pînă cînd nu l-am mai văzut” (20 – *cînd deschizi ochii*). Dar marcajul traumatic e atît de profund încît nu există terapie pentru el (decît parțial, prin iubire, cum lasă deschisă o ușiță epilogul cărții – și cînd privesc cu invidie): „la 32 de ani stau față-n față/ cu moartea/ urlă să stăm drepti/ și o scuipe/ îmi sparge capul și-mi rupe coastele/ eu rid/ am 23 de ani și comandantii/ tremură cînd aud numele meu” (34 – *Taksim* 77). Riposta la agresiune devine un denunț al agresiunii de toate tipurile, Andrada fiind și ea o elevă din școala de azi a Sylviei Plath: „spune-mi cum ai încercat integrare/ solidaritate ajutoare sociale/ dar nu ai avut cu cine/ spune-mi cum achiți violatori spune-mi cum ajung protejați opresorii/ spune-mi cum îți faci victimele să-și schimbe declarațiile/ apoi cu miinile spălate cu dinți drepti și haine curate/ zici că ai reușit” (35 – *spune-mi despre discriminare*). Dar refrenul de bază al poeziei rămîne strivirea ființei: „mi-aduc foarte bine aminte/ momentele în care m-ai pus la pămînt/ ai ris de felul în care vorbesc/ ai ris de familia mea corcîită/ mi-ai zis de unde ești și ce cauți aici/ de ce nu pleci la tine acasă” etc. (39 – *să ai curajul să vorbești*). Trauma excluderii, a ființei care nu are loc niciunde în această lume, care e peste tot „străină” și care cu atît mai mult are nostalgia unui „acasă” constituie registrul central al acestui reportaj de calvar existențial. Andrada nu e, însă, ca poetă, un musafir; dimpotrivă, e de-a casei.

Mihaela GRĂDINARIU

Festivalul Internațional Poezia la Iași

Ediția a VIII-a, 22 mai – 29 mai 2022

După niște ani potrivnici, în care ne-am închistat (de nevoie, de amară nevoie...) în cochilii vrăjmășite, sufocante, înguste, închirciți în propriile temeri și spai-me, dar visând mereu la evadări miraculoase, Festivalul Internațional *Poezia la Iași* (ediția a VIII-a, 22 – 29 mai 2022) s-a dovedit un puternic semn înspre normalitatea mult dorită și îndelung așteptată. Cu o impresiune deosebită de forță (organizatorice și, desigur, scriitoricești), manifestarea a adunat aproape 80 de poeți din 16 țări, în opt zile dense și luminoase, în care ne-am bucurat să ne revedem, să ne reauzim, să ne dăruim cărți, zâmbete, fotografii și poeme.

Poezia a fost (și este...) la ea acasă, într-un oraș-poem el însuși. Casa de Cultură „Mihai Ursachi”, o citadelă a frumosului în multiple forme. Parcul Copou, brăzdat de rezonanțe poetice, de ieri și de mai încoace. Colegiile partenere (Colegiul Național,

Colegiul „Costache Negruzzi”, Colegiul „Garabet Ibrăileanu”, Colegiul „Octav Băncilă”, Colegiul „Mihai Eminescu”, Colegiul „Vasile A. Dămașchi”, Colegiul Tehnic „Gheorghe Asachi”, Colegiul Economic Administrativ, Liceul Teoretic „Dimitrie Cantemir”, Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza”, Colegiul Pedagogic „Vasile Lupu”), pepiniere de ochi curioși și suflete în zbor. Da, am întâlnit în școlile de elită ale Iașilor poeți în devenire și foarte mulți tineri cititori interesați de fenomenul poetic actual, și dascăli dedicați, ziditori de bine și de frumos! Cei mai talentați elevi au fost răsplătiți cu diplome, la festivitatea de închidere a acestei ediții...

Un gând de lumină se cuvine îndreptat către Muzeul Municipal „Regina Maria” și managerul acestuia, dr. Aurica Ichim, gazdă specială, pentru cinci zile, a recitalurilor poetice extraordinare din după-amiezile fierbinți. M-am minunat și eu, dimpreună cu ceilalți participanți, de spațiul fabulos al muzeului, ce reînvie viața cetății de acum două veacuri, cu tot ce avea caracteristic, cu o atenție uimitoare pentru detaliile revelatorii și, desigur, pentru respectarea adevărului istoric... Saloanele muzeului au rezonat atât la mirajul poetic repetat, cât și la miezul multicolor de lumină sonoră, dăruit cu pasiune de scânteietoarele domnițe – interprete Patricia Iacob (vioară) și Diana Maria Hrenciuc Mertic (violoncel), pe

care le-am regăsit de multe ori, la manifestări muzicale cu ștaif, ca parte a măiestritului Cvartet *Essenza*.

Împărțiți în opt grupe, având drept lideri pe Adi Cristi, Cassian Maria Spiridon, Valeriu Stancu, Daniel Corbu, Nichita Danilov, Emilian Marcu, Nicolae Panaite și Paul Gorban, invitații s-au rânduie în a-și de-voala trăirile ardente, autentice, acumulările de visări și de pătimiri.

Am făcut parte, anul acesta, din Grupa G, condusă de Nicolae Panaite, cavalier înveșmântat în armura unui poet fragil, care, totuși, are curajul de a se arăta, întreg, ca o punte de echilibru între ceea ce poate fi spus și ceea ce trebuie să rămână vădit doar în oglindă și

în ghicitoră, adâncind, blagian, a lumii taină. M-au încântat colegii de grupă, care au ridicat zilnic punți de dialog poetic între noi, dar și provocatoare reflecții interioare... Bessem Aloui, organizator, în Tunisia natală, a *Zilelor poetice de la Cartagina*, a citit zi de zi o poezie ca un surâs victorios în fața unei lumi a emoțiilor în destrămare. Antoine Simon (venit din Franța, dar legat de țara noastră prin tatăl român!) s-a dovedit, o dată în plus, poetul profetic al grupei, anunțând mereu nașterea unei noi lumi a poeziei, și fiind, totodată, actorul propriilor texte, însoțindu-și recitalurile cu gesturi simbolice de distrugere a textelor și de reînviere ființială. Lui Dan Petrușcă (iubitor de Cer, de lumină, de prietenie, ludic, ironic și autoironic) întotdeauna *Poezia îi stă pe genunchi*, șoptindu-i verzi și uscate

Despre iubire și alte nimicuri. Alexandru Ovidiu Vintilă, organizator implicat în activitățile de înaltă ținută ale Bibliotecii Bucovinei „I. Gh. Sbiera”, atât în cele care susțin cultura română din Bucovina de dincolo de graniță, cât și în cele desfășurate la Suceava, având în brațe revista de înaltă ținută *Bucovina Literară*, al cărei redactor-șef este, visează *obiecte psihice* dintr-o *viață preschimbată*, inițiind *Demersuri dialogice* și căutând peste tot *Semne ale experienței înțelegerii*. Liviu Ioan Stoiciu, biruitorul traseelor dificile ale vieții, construiește mereu o fabuloasă lume proprie, pe care am numit-o cândva COSMOLIS; am avut dimpreună bucurie de a-i fi apărut, chiar în zilele festivalului, două cărți noi: *Luare aminte* (poeme, editura Rocart) și *De uz strict personal* (Din anul Revoluției – jurnal. Și după 17 ani, elegii ale unui accident – editura Junimea).

Deci de luni până vineri am avut parte de recitaluri extraordinare, de întâlniri cu pasionații de poezie, de discuții ad-hoc pe marginea (și pe mijlocul...) fenomenului literar actual, de amintiri din alte ediții sau de prin alte festivaluri, într-o benefică efervescență a spiritului. Ziua de sâmbătă a stat sub semnul *Poezia cucerește Ciurea*. O experiență inedită pentru mine, descoperind cea mai veche școală din zonă, într-un cadru natural de vis, transformată în tabără de creație și muzeu al satului (*Celesta Curătură*). Și revelându-mi-se un primar implicat, Cătălin Lupu, și o echipă minunată, care se încapățânează, împreună, să reziste asalturilor devoratoare de cultură, din ce în ce mai dese și mai aprige. O frântură de timp suspendat mi-am agățat sufletul în lumină dimpreună cu tapiseriile și cămeșile din Centrul Cultural „Cela Neamțu”, toate, răs-frângeri ale cerului, măiestrit aduse între noi... Printre culorile coborâte din curcubeul începutului de lume, am ascultat poezie izvorâtă chiar acolo, și ne-am bucurat de dialoguri neconvenționale, de vernisajul unei expoziții de pictură a artistului plastic Emil Șchiopu și de lansarea unor volume ale editurilor Timpul și CronEdit.

Duminică, în sala „Diotima” a Casei de Cultură „Mihai Ursachi” a municipiului Iași, am avut parte de un nou recital poetic și de înmânarea titlurilor de *Refugiat prin Poezie*. Da, de multe ori m-am simțit *refugiat în, prin și întru Poezie*, evadând astfel din cătușele cenușii ale zilelor și din spăimoasele înnegurări ale nopților... Seara a fost rotunjită de recitalul extraordinar de poezie susținut de actorul francez Charles Gonzales, un spectacol în spectacol, în care versurile au aprins focuri și au născut noi cosmosuri vibratile...

Imagini fulgurante ale acelor zile mă însoțesc și acum, ca un uriaș concert polifonic, în care vocile distincte, atât de diferite, s-au îmbinat într-un tot armonios. Am fost părtașă la un eveniment emblematic pentru Iași, marca Adi Cristi, o reușită a întregii echipe organizatorice, de felicitat și de luat drept model de bună

practică. Desigur, cu gândul curgând către ediția a IX-a, pe care ne-o dorim cel puțin la fel de luminoasă...

Și pentru că din festival nu au lipsit experimentele literare, vă propun și eu unul: un poem născut din îmbrățișarea primelor versuri ale poeziilor autorilor participanți la manifestare, cuprinși în eleganta antologie lansată cu acest prilej, prezentă în mapa tuturor participanților...

Poemul devorator FIP 2022

O privire de copil,
oricât de înalt ar fi zidul,
îți scriu acum, iubito, scrisoare,
nu număr din 10 în 10 minute,
Sensul se înmiește,
geamurile acestui bloc nu se deschid...
grădina de pe deal cu cactuși sau lămâi,
eu împart timpul dinaintea nașterii mele
când mama mamei mele a plecat dintre noi,
așezat, față către față cu trecutul,
îngerul pășea pe aer,
cu o risipă de gesturi tragice,
nu știi ce poate face vremea rea,
zile în șir n-am știut ce face,
rândunelele țeș pământul în cer,
în umbra visului sfărâmat,

Doamne,
ele erau cohorte,
a venit pasărea de noapte...
când văd un munte ceșos îmi amintesc de mama mea,
toate cele nouă muze îl iubesc pe poet și
vor să-l cucerească,
m-am hotărât,
sunt câțiva care spun că e un râu,
patul iarna nu-l dau,
nici mergător pe sârmă la circul de stat,
există lucruri de ne-rostit aproape, de pus
mai bine în seif,
am citit în palma unei frunze
după tăcere vorbe sună asurzitor
pe vremea când făceam comerț cu iluzii
privim în fântâna perfectă, în fântâna
nesățiu,
Abel, cu beznă viața ta Cain a curmat, cu

fierul,
se întâmplă uneori că se termină anul,
numele îl port deasupra mea cum o casă
acoperișul,
un singuratic adună frunzele în brațe,
hoinăresc iernile prin
o fată de vis,
ajută, Doamne, timpul să nu plece,
soarele lor crud nu e pentru noi,
oamenii seamănă între ei,
una din rudele nevastei mele,
în cele o mie de poeme despre
singurătate,
uită-te, stupii. Au fost duși cu mașina,
aș fi vrut să fiu acum sănătos, să am un
chef,
străbat cărări presărate cu spini,
în seara aceea
corcitură spurcăciuni nefericiți endemici

și
principiile poetice ale zborului,
am stropit durerea,
o floare care gândește
un labirint ca veșnic șantier
caut în tine,
nu mai e timp pentru etică
măine vei dăra gratis,
păziți de duri răufăcătoare. Imprevizibili,
câtă naturalețe,
ține-mă cu fața la perete,
într-o zi vom pleca, toți,
cum o să știu
cine ești
să cazi înăuntrul lucrurilor!
Acesta este locul meu, îi spun femeii
de la o cafea la alta.
Am apărut în oraș cu trenul de nord...

Eminescu, între mătase și borangic

La capătul unei lungi și anevoioase – dar atât de profitabile – comparații între edițiile Maiorescu, textul din „Convorbiri literare”, din alte ediții critice și din manuscrisele eminesciene, aş dori să trag unele concluzii, dar nu-mi vin în minte decât metafore, alte comparații – și exemple generalizatoare. Vi le ofer, stimați cititori, să judecați fără mine, sau dincolo de mine cu mine cu tot, asemenea lucruri.

Acest mod de a înțelege bunul simț ni-l sugerează G. Călinescu, atunci când vorbește de cele două fețe ale textului eminescian: una în mătase, iar cealaltă în borangic. Mătăsăriile cuvântului poetic stau în manuscrise, acolo trebuie să meargă cercetătorul pasionat, nesătul de forme în mișcare. Pentru omul de rând, completează G. Călinescu, există textul în borangic, atât de elegant cizelat de către editori, aşadar, pentru că au la îndemână un material nobil. Marama de borangic e tot ce poate face mai frumos, mai fin, mâna țesătoare a omului. În fond, borangicul este o variantă a mătăsii, puțin mai groasă. Mătasea ar fi doar a zeilor, ducând gândul lor la finețe maximă – în timp ce borangicul exprimă frumusețea/finețea omenească.

G. Călinescu avea în vedere și manuscrisele – dar și edițiile. O ediție este munca de ani buni a unui îndrăgostit de Eminescu; nici un editor nu și-ar permite (și nu și-a permis) să minimalizeze textul poetului. Și cu toate acestea, scapă printre degete primele tipărituri și atenția se concentrează prea insistent asupra manuscriselor. În plus, atenția este deja fixată de normele scrierii, aici întrunindu-se consensul tuturor editorilor: Eminescu trebuie înțeles de toată lumea, trebuie editat cât mai simplu pentru că este poet național, deci aparține tuturor straturilor societății. Simplificarea și uniformizarea sunt imperative ce țin de etica profesională.

Nimeni nu spune că Eminescu este ușor. Numai câteva explicații ofer aici. O ciudată intervenție editorială găsesc în *Scrisoarea III*, v. 36. Edițiile curente au: „Toate se întind nainte-i...ca pe-un uriaș covor, / Vede țară lângă țară și popor lângă popor - / Ca prin neguri alburie se strevăd și se prefac / În întinsă-mpărăție sub o umbră de copac.” Este cum visează Osman, primul sultan, viitorul imperiului său. *Convorbirile literare* și *Timpul* sunt aici, concordante: „Vede țară lângă țară, și popor lângă popor / Ca prin neguri alburie se strevăd și se prefac / În întinsă împărăție...” Apostroful din urmă, fiind larg, cere pauză deci accent simbolic: *întiinsă*. Asta n-ar fi nimic, însă de ce scot edițiile virgula după țară? Virgula eminesciană vrea să spună strict că *popoarele se prefac*, nu *țările*! Țările sunt entități, sunt forme (ca florile pe un covor), vezi și mai jos, când sultanului: „Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid”: țările sunt ca niște „ecluze”; oricum, nu se prefac, cum învățăm noi. Țara este sfântă la Eminescu, este zeiță; popoarele, da, pot câștiga sentimentul imperial, se pot prefac etc. Ezitarea, aici, este a lui Maiorescu: în prima ediție pune punct și virgulă, apoi scoate punctuația și pune virgulă după vers (care virgulă va însemna în edițiile de după el linia de pauză existentă). Cum lăsăm?

Și tot la *Scrisoarea III* trebuie comentată acea scenă erotică de la început. Este vorba de versul 17, pe care Titu Maiorescu îl preia astfel: - *Las' să leg a mea viață de a ta. În brațu-mi vino, / Și durerea mea de vacuri cu durerea ta alino*. În edițiile târzii Maiorescu chiar nuanțează: *În brațe-mi vino, / Și durerea...* Aici, nici manuscrisul, nici *Convorbirile* și nici *Timpul* nu are apostroful pentru persoana a II-a a imperativului. Textul din *Convorbiri literare* este: - *Las să leg a mea viață de a ta... În brațu-mi vino / Și durerea mea de veacuri cu durerea ta alino...* Evident, sunt sensuri deosebite: în revistă zeita lasă, acceptă, conde – nu se roagă de sultan. Expresia *În brațu-mi vino* face aluzie la brațul victoriei care-l poartă pe cel ales prin bătlăii, vezi iconografia aferentă consacrată. Sultanul va spune, mai jos, v.105 : *Și, purtat de biruință, să mă împiedec de-un moșneag?* – unde iarăși găsim o expresie consacrată, pusă între virgule (iarăși scoase de Titu Maiorescu): *purtat de biruință* traduce grecescul *Nikeforos*: cel care poartă victoria, zeita biruinței, Nike, îl poartă în brațul ei pe sultan. În *Scrisoarea III* zeita nu este lascivă, bolnavă de iubirea pentru un muritor, ci îi transmite primului sultan un ordin, o poruncă, destinul viitorului imperiu.

Sunt tentat să explic vorbele lui G. Călinescu prin mitul nimfei Arahne din Colofon, care s-a luat la întrecere cu zeita Athena în arta țesutului. Iată cum, (pentru „divinul critic”, nu este așa?), în textul lui Eminescu sunt concurente la înțelegerea noastră o nimfă cu o zeiță (schimb intenționat mătasea cu pânza de păianjen, și pentru a face comparația mai pe înțeles, dar și mai „europeană”, având în vedere că viermele de mătase, din care iese și mătasea și borangicul, n-a fost, încă, adus din China pe vremea antichității grecești...). Cine „câștigă”? Redau mitul, după Internet, cum le place tinerilor:

„Numele eroinei înseamnă *păianjen* (arahne / αραχνη). Fiind o foarte prețuită țesătoare, se spune că s-ar fi considerat mai dibace chiar decât zeita Atena, inventatoarea acestui meșteșug. Atena s-a înfuriat, însă, nedorind să o pedepsească, s-a transformat într-o femeie bătrână și s-a mulțumit să îi atragă atenția că lipsa ei de modestie i-ar putea supăra pe zei. Arachne a continuat să se considere cea mai prețuită și a jignit-o pe bătrână, care, dezvăluindu-și adevărata identitate, a acceptat o întrecere cu tânăra fată.

Atena a țesut scena în care ea a obținut victoria asupra lui Poseidon, victorie care i-a inspirat pe locuitorii cetății Atena să își numească orașul după numele ei. O altă

variantă spune că ea a reprezentat pe pânză pe cei doisprezece zei olimpici, în toată măreția lor, iar în cele patru colțuri, patru scene în care muritorii care încearcă să-i sfideze pe zei sunt pedepsiți. În schimb, Arachne a scos la iveală scenele rușinoase ale zeilor, în special iubirile lui Zeus față de Leda, Danae sau Europa.

Chiar și Atena a fost impresionată de calitatea și perfecțiunea țesăturii Arachnei, însă ceea ce a înfuriat-o a fost subiectul pe care și l-a ales să îl redea pe pânză. Pierzându-și cumpătul, Atena a rupt țesătura rivalei sale și a lovit-o cu brutalitate. Simțindu-se neîndreptățită și rușinată de cele întâmplate, Arachne s-a spânzurat. Atenei i s-a făcut milă de dânsa și nu a lăsat-o să moară, preschimbând-o în păianjen, iar frânghia cu care se spânzurase în fir de păianjen.”

Mitul, în interpretarea lui Ovidius, vrea să egalizeze omul cu zeul sub ochiul artei. Doar că zeul lucrează cu materie primă, cu un fir luat de undeva – pe când omul, în ipostaza Arahne, este un păianjen în devenire, în drum spre sacrificiu, adică scoate firul din sine însuși... Câștigă cine suferă, s-ar putea zice.

Din mit a rămas, în limbajul tipografilor, cuvântul *Colofon*, locul de unde era Arahne, ca o mulțumire finală a autorului unei cărți pentru artiștii tipografi ce i-au pus-o în lumină; oricum, ca pentru niște ființe omenești. G. Călinescu nu distinge între originea materialelor puse la lucru, dar, nouă, vorbind despre *mătase/pânză de păianjen și borangic*, ne sare în ochii faptul că ne aflăm exact între sinele arahnean, sacrificial, (mătase sau/și borangic) și opera zeească, făcută cu materie primă (tot mătase sau/și borangic)...arahneană. Zeul are, desigur, avantajul că a descoperit meșteșugul țesutului – și l-a dat oamenilor care, iată, îl pot egala sau întrece în artă. E absurd, însă, să vorbești despre sacrificiul zeului, pentru simetrie, - iar nimfa și-a semnat condamnarea datorită talentului, nu calității; deși noi, astăzi, suntem înclinați să credem că tocmai această calitate o face să se implice, să existe sufletește în tot ce țese.

Oricum ar fi, trebuie să observăm că nu sunt diferențe opozabile net una alteia – cel mult se poate vorbi de ceva frumos față de ceva și mai frumos. Vreau să spun că editorii lui Eminescu se întrec în credință între ei, iar micile diferențe n-au stricat niciodată fundamental receptarea mesajului poetului; altfel spus: poezia eminesciană a rezistat – și rezistă, încă – tratamentului cu „și mai frumos”, „și mai bine”, etc. Proba de foc nu se obține în această zonă – ci undeva mai alături, în palatul de gheață al gândirii unde adevărul e domn de necontestat. Restul e...mitologie, adică și nimfa Arahne și zeita Atena câștigă alternativ, dacă vrem, competiția cu alți și bibiluri pe textul eminescian. Competiție la care G. Călinescu ne invită să asistăm calmi, liniștiți, de acord și cu mătasea – și cu borangicul...

Totuși, cum citim (înțelegem) portretul acesta al zeiței din *Scrisoarea III* : unele ediții au *Părul ei cel negru'n valuri de mătăsă se desprinde*, altele *Părul ei cel negru 'n valuri de mătăsă se desprinde*. Un bagatel, vom zice, un biet apostrof; dar prima dată apostroful leagă, a doua oară desface pentru că are spațiu alb după el (*blanc* îi zic tipografii; blancul este primul semn de punctuație, desparte cuvintele între ele). Prima formă este cea din *Convorbiri literare*, unde publică Eminescu poemul prima oară, iar cea de-a doua este din *Timpul*, unde tot poetul îl reia – deci este ultima sa voință editorială (publică). Așadar: părul ei cel negru se desprinde în valuri de mătăsă, sau părul ei cel negru-în-valuri-de-mătăsă, „negru mătăsos”, se desprinde ? Dacă poetul însuși ezită (sau revine), nouă ce ne rămâne de făcut?

Doar un singur lucru: să arătăm amândouă formele, să le comentăm/explicăm – lăsând publicul să aleagă între mătase și borangic. Adică: să știe că alege, așa cum autorul însuși a ales, să participe la „competiția” lui cu sine.

Semnalăm apariția unui nou volum
al poetei Mirela Brăilean

Ștefania HĂNESCU

ascuns în propria teroare

Poesis

cuvinte țâșnite în unghi drept
cocori paralizați
spaime înghețate
pe glezna străvezie
prin care urcă în măduva gândului
ca-ntr-un lift mirosul de păcură
al conturului gol

aerul se desface în felii groase
cu zgomot sec
de cărămizi sparte
îmi pipăi omoplații striviți
durerea încă adormită
de-a stânga și de-a dreapta
survolez
mai abitir ca o acvilă țipătoare

inima plăpândă a fiecărui gând
lovindu-se de pereții elastici
ai materiei
ascuns în propria teroare
ca-ntr-o marchiză
foarte ospitalieră

spuză de ingeri sub piele
uneori tac, alteori îmi colorează retina
cu hârjoana lor
câteodată alunecă prin tubul
perfuziei ca pe tobogan
dimineața, când se așază pe umărul
doctorului de gardă
mă las sorbită de raza ce înțeapă fereastra
până rămâne patul gol
când nimeni nu mă mai recunoaște
cade masca și râd

aderențe vii
țesături de șerpi subțiri
cicatrizez fiecare unghi
cu migală
cum ar face un chirurg priceput
prin răni flutură ziua
ca un corb singuratic

pasărea neagră zboară în cerc
mâna se întinde ca o funie subțire și țeapănă
atinge izvoarele cerului
stropii sfârâind îi simt pe vârful nasului
ca pe-o zgârietură din copilărie
și mâna mea întinsă, funie subțire
înconjură lent gâtul păsării
care-și scuipă
indiferentă
ultimul cântec

de o parte și de alta
albul și negrul
undevazarea și pestetotnicându-l
răsuflu ușurat
fluturile bezmetic
a dibuit încheieturile țepene ale
acestei zile
de care nu pot scăpa
surâde când mi se cațără
domol pe șira spinării
cu zgomot
de lift hodorogit
și eu
pipăi fiecare articulație
ca destinația să rămână
neapărat
la locul ei

de data aceasta
visul nu te mai strecoară în altă lume
stai în tine țeapăn, ca într-o cutie goală
sufocat de propria umbră

îngerul roșu
întinde peste umeri, fără veste,
rugăciunea
ca o pătură moale
las să se destrame
culcușul de pasăre pierdută
nu-l plâng
îmi strâng umerii ușor încălziți
încă o dată pumnii se umplu
cu frigul
dinăuntru

de teamă nu mai cobor
alteori, cobor cu tot cu teamă
cobor pe o pajiște
o pajiște întinsă prin toate ungherele mele
pe unde saltă cai
cu picioare lungi, copite albe
și coame verzi
teamă de a nu fi cuprinsă de teamă
mă face să le întorc spatele:
dacă mă voi îndrăgosti iremediabil
de galopul lor,
iar el mă va părăsi pentru cele două stele cu gene
lungi?

când se schimbă ceva e parcă
ți-ai pierde un organ
sau o mică fâșie măcar
din luna lucie
care te credeai
cât să știi că nu mai ești același

mănânci mai puțin
sau iubești incandescența unor unghiuri altădată
străine
parcă se schimbă și numărul tău norocos
poate se schimbă într-adevăr într-un
număr norocos,
dar tu n-ai să știi
norocul pentru tine e un zeu cu arcadele sparte
dâra de sânge te duce la porțile sale,
însă nu îndrăznești să mai bați
flutură în bătaia unui vânt uscat cearșafurile albe
cândva norocul-animal de companie le rodea
furios
sufocat de gelozie
acum norocul-exuvie
se așterne covor de gală
norocului-zeu însângerat
te uiți la el
cum pășeste țănoș
cu altă statueta de ceară în podul palmei
are cea mai frumoasă pălărie, mai catifelată
ca un obraz nesărutat

de bună vreme
nu mai bat drumuri
nu mai chem de mult neamurile
dragi, de altfel,
la nicio petrecere
s-au schimbat cu toții
unii au fost părăsiți de copii
alții s-au căpătuit cu himere
unul are tijă metalică în picior
altul are grijă de el
par totuși să se iubească
fiecare pare să iubească singurătatea celuiilalt
doar propria singurătate
încă haină prea strâmtă
e cuprinsă duios cu privirea
și lăsată
în tihnă
la locul ei

bat în tăblia osului,
prea târziu
nimicul
își ține pleoapele strânse
de teamă
să nu devină
ceva

amiază caldă ca un ou
o trec de pe o palmă pe alta
infinite de drumuri răscapte
lanț autoregenerant
viața merge înainte

Cristian LIVESCU

Poesis

Și-a călcat haina-n picioare

Invazia omului nou

Degeaba ziceți că v-au trecut multe prin față
dacă n-ați văzut scena aceea teribilă, monumentală,
din piesa evreului acela rebel,
care a prevăzut a doua mare expansiune asiatică...
Veneau din fosă cele două personaje, se rostogoleau, se prăvăleau
parcă de undeva, din afunduri altaice, cădeau în față, brutal,
într-un nor de praf. Ziceai că-s aruncați, ca două ghemuri
fioroase, unul alb și unul negru...
Ah, Seciuanul cădea peste noi, cei din sală, speriați la culme
de fumul alb înecăcios... Deodată eram intrați în povestea
cu vietăți mărunte care ne invadează ucigaș...
„Vreau să se vadă năvala hoardei lui Ginghis-han, călcând
totul în picioare, răul ca un bici din pustiu... ca o fiară...
ca o molimă... vifor venit de nicăieri...
actorul e nimeni... o mască... un refren în cabaret...
distanțarea asta înseamnă: să crezi tensiunea
ca pe-o teroare care îngrozește, care face
să te gândești la moarte, dar mai ales la suferință.”
Regizorul se repezea ca o furtună. „Nu vreau pic de liniște!
Vreau freamăt, dezmăț, haos, siluete diforme, teroare...”
Shen-De îl ținea strâns de mână pe Vang, săracul
disperat, dus cu forța spre chin și supliciu. Spre o epocă nouă.
Se năpustesc amenințător, ne dau de veste că răul vine, vine, vine
ca un vifor polar. Nenumăratele flori de mac puse cu susul în jos,
cu trimiteri simbolice la lumea anapoda ce va să vină
și invazia de căsuțe din fundal, sugerând locuințele oamenilor
din Seciuan și complexul rezidențial bidon, al domnului Shu Fu,
fugit în Indonezia... Omul nou e cu noi! E gata preparat! Vine
și ne ocupă... Ține minte: O singură lume – două sisteme!
Doi munți care se bat cap în cap...
Se asmut unul pe altul, se sfărâmă, se devoră!
Nu rămâne piatră pe piatră...

Balada cu marele poet

Ehe, ce primire frumoasă i-am făcut noi marelui poet
când a venit să se întâlnească cu scriitorii și cu publicul,
la teatru. Lume multă din oraș aștepta să-l vadă, să-l simtă,
să-l audă, la „Antologia vorbită”, ideea unui poet,
autor de poeme patriotice. (Ce îndrăgiți, ce respectați erau
pe atunci poezii patriotice!) Și invitatul nu le-a dezmințit așteptările.
A recitat cu patos versuri multe, a răspuns la întrebări,
apoi a mers la un chef cu oficialii urbei
și cu câțiva actori care îi știau poemele pe de rost.
A dat și un interviu la ziarul local, în care a spus
că romanele sunt cu personaje, iar poeziile sunt cu umbre...
cu drame din ființa ascunsă a cuvintelor.
Și că Antologia este o manifestare de mare importanță națională.
A doua zi, când a deschis ziarul, a văzut că dispăruse,
din toate spusele lui, cuvântul „națională”,
scos de cenzură, cum că nu putea fi așa de important ceva
inventat în adâncata noastră provincie...

S-a supărat amarnic marele poet. S-a enervat, și-a dat palme cu năduf,
și-a călcat haina-n picioare. „Cum vine asta? În țara mea
n-am voie să folosesc cuvântul națională?”
(Poezii se prigoneau pe-atunci pentru fiecare cuvânt amputat.)
I s-a promis imediat că următoarea ediție
va relua interviul integral. (Erau vremuri când ziarul local era rege
în provincie!) Avea o vorbă a sa marele poet: „Cine face scandal
și are dreptate dă de băut!” Drept pentru care a comdat două sticle
arătoase de Martini, băute cu furie, pe nerăsuflăte...
Apoi am plecat în munți, la un cămin cultural, unde iarăși
marele poet a recitat îndelung. „Suflete, suflete, jumătate iepure,
Jumătate fluture...” și „Dealule, dealule! Cu somn de piramide
în adâncuri...” Pe o colină, la o stână, a urmat ritualul dacic:
oaspetele a arătat cu degetul un berbecuț din turmă,
pe loc sacrificat și pus la proțap haiducesc. Rachiul curgea pe potrivă.
Amurg în fum. Tolăniți pe iarbă, viața ne părea fără cusur...
„Uite-așa ne hrănim noi cu tăciunii de la maica noastră cenzura!”

Tanti Clara

Citea romane cu nemiluita. Romane de toate felurile. De dragoste,
de aventuri, de război... Le purta într-o traistă doldora,
luate de la biblioteca publică... Când ajungea la pasaje fierbinți,
ridica un braț și dirija vorbe și replici,
le făcea să plutească spre cer... Se delecta cu Goncharov și Kataev,
cu Thackeray, Romain Rolland și Tolstoi... Bătrâna avea în grijă
o familie. Erau vreo șase. Într-o casă tip vagon, cu multe uși, dulapuri
și o bucătărie de vară. Făcea mâncare, scutura, freca vasele,
spăla rufe, le lustruia pantofii... Un fel de house-keeper.
În lungile pauze, visa cu cărțile-n mână. Era în altă piesă.
Cratițele se afumau pe plită, tigăile se încingeau,
cazanul de rufe scotea aburi ca o locomotivă,
cățelușă Molda lătra la vecinii care spionau prin gard. Nimic
nu putea opri lectura în gura mare, când toate erau lăsate în voia lor...
Fusesse soră de caritate pe vapoare civile
și militare. Colindase lumea în lung și-n lat, pe mări
și oceane, rupea binișor vreo zece limbi.
S-a întors de mână cu un băiat din flori, cu nume girondin
în pașaport și cu o valiză de terfeloage, luate de pe la anticarii din porturi.
Cărți franțuzești de Hugo, Balzac, Dumas, Zola, Maupassant...
Le ținea ascunse, ca pe o comoară de preț.
„Flaubert nu-mi place, e prea cinic cu femeile... În port la Marsilia
am cunoscut un scriitor român, Istrati, Panait Istrati. Ai auzit de el?
Mi-a zis: Du-te acasă la tine, la munte. Lasă-i naibii pe marinarii ăștia bețivi,
că te trag mereu spre larg.” „Să știi că în două locuri pe pământ
am văzut cu ochii mei coborând și urcând îngerii la cer,
ca pe frânhii – la Alexandria, unde se varsă Nilul în Mediterana,
și la Sulina, unde Dunărea aducea cu ea heruvimii, plutind
în jos, în sus, ca niște norișori galbeni, visători...”
A murit plângând de dorul talazurilor,
în mână cu Hemingway, „Bătrânul și marea”...

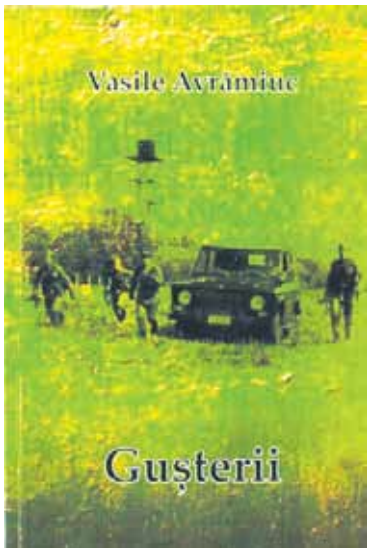
Ionel BOSTAN

„Gușterii” lui Vasile Avrămiuc

Probabil nu se așteaptă nimeni să aducem aici în discuție vreo carte despre șopârla verde, deși cam asta este un gușter... Vom vorbi, în schimb, pe o temă grănicerească, plasată cu niște decenii bune în urmă (măcar vreo cinci), pe atunci culoarea distinctivă de armă a oștenilor din frontieră (petlițe, vipuști etc.) fiind verdele de mai. Un fost comandant de pichet din acele vremuri, de pe granița cu URSS (pichetele Straja și Brodina din Bucovina), și-a adunat o parte din amintiri între copertile unei cărți apărută cu ceva timp înaintea (Vasile Avrămiuc, *Gușterii*, Editura Contour, Iași, 2015, 200 pag.), dar pe care acum intenționează să o reediteze. Modest, autorul declară că „Acest mănunchi de povestiri nu are pretenția să oglindească fidel viața complexă din frontieră, ci doar

secvențe dintr-un anumit moment istoric și dintr-un areal limitat”. Ținem să amintim că nu mult după acel „moment istoric” și cam în același „areal limitat”, își servea patria ca militar grănicer la TR (termen redus), executând „paza frontierei la granița cu Uniunea Sovietică, la pichetul Stănișorșul, aproape de județul Suceava”, președintele Academiei Române, academician Ioan-Aurel

Pop. Reține cu exactitate: „Am ajuns la destinație cu mocănița, pe Valea Vascului. Acolo nu erau sarmă ghimpată și fâșie arată, ci stâlpi de frontieră, fiind zonă accidentată, de munte, iar oile și caii treceau câteodată *la ruși* și invers. Oamenii nu prea treceau ilegal, fiindcă nu aveau de ce. Era același regim comunist peste tot. Se simțea și atunci o mare nedreptate pentru maramureșeni, fiindcă partea de nord a vechii Țări a Maramureșului se afla în URSS, azi este în Ucraina, unde, în câteva zeci de sate, mai trăiau români care în mare parte, aveau rude la sud de Tisa, în România, iar trecerea legală a frontierei se făcea greu și strict controlat... Am făcut mai multe misiuni de pază, pe kilometri întregi; pichetul avea un front de vreo 13 km și îmi amintesc cum, la un moment dat, pe o ceață mare, am trecut poteca *la ruși* fără să-mi dau seama. Nu era însă nici țiopenie de om și *m-am redresat* repede, adică după vreo două ceasuri de mers prin păduri și poieni. La *liberare*, am primit cu toții gradul de sergent, iar apoi, după terminarea anilor de studenție și după o convocare de vreo două săptămâni, tot la Sighet, am fost avansați la gradul de sublocotenent” (Gabriel Crăciun, „Interviu cu președintele Academiei Române, academician Ioan-Aurel Pop”, *Revista Frontiera*, Mai-Iunie, 2018, pp. 4-15, <https://academiaromana.ro/mediaAR/prezenteMediaAR/pdf/2018-06-interviuIAP.pdf>). Vasile Avrămiuc, profesor de colegiu tehnic în viața civilă (acum, pensionar), înainte de a trece la pove-

tirile grănicerești, având personaje pitorești și cât se poate de pline de viață, se străduiește (și, observăm noi, chiar reușește) să ne facă să înțelegem câte ceva despre acea lume specială. Luând un „cadru mare”, aflăm că pe atunci „paza frontierei de stat a României era asigurată de către Trupele de Grăniceri, care aveau în subordine brigăzi, iar acestea la rândul lor aveau batalioane. Fiecare batalion de frontieră avea câteva companii alcătuite din patru-cinci pichete. Sute de pichete erau risipite pe granița României, multe dintre acestea fiind situate în localitățile de lângă graniță, dar unele erau izolate în munți, prin luncile apelor sau prin câmpii...” Cât despre grănicerii de la pichet, aceștia „constituiau o familie mai numeroasă, alcătuită din cinci-

sprezece-douăzeci de persoane, de origine foarte eterogenă, atât ca profesii, condiții sociale și chiar etnice. Conviețuiau într-o armonie excelentă români, maghiari, țigani și alte naționalități. Chiar dacă mai existau unele etichetări reciproce, acestea nu se făceau niciodată cu răutate sau cu ură, ci doar în glumă. Există o modă ca românii, majoritari, să învețe formule de adresare uzuale în limba ma-

ghiară, ucraineană sau țigănească”. Până la Revoluția din 1989 (sau ce-o fi fost atunci), perioada de instruire, care dura între trei și șase luni, era deosebit de dură, „în centrele de instruire, gușterii fiind pregătiți ca infanteriști. În plus aveau în programul instruirii de specialitate antrenamente de imobilizare a infractorului, studiul urmelor, deplasarea după un azimuth, acomodarea în condiții deosebite de viață.” Adevărata grănicerie se învăța în frontieră; „primirea ostașilor în pichetul de graniță se făcea într-un cadru deosebit, solemn chiar. Comandantul de pichet (...) aduna militarii din ciclul doi, care nu erau plecați în misiune, spre a le prezenta noii colegi. Dacă dintre noii veniți se întâmpla ca cineva să găsească aici vreun consătean, vreun fost coleg din civilie sau măcar pe cineva din același județ, se considera privilegiat. După prezentările succinte, proaspeții sosiți erau conduși prin câteva încăperi standard ale pichetului: cancelaria, camera sergentului de serviciu, sala de pregătire politică și de specialitate, bucatăria cu sala de mese, spălătorul și dormitoarele. În dormitor, comandantul chema ajutorul sau alt gradat și-i ordona să procedeze la repartizarea militarilor pe paturi și să scrie etichetele nominale”. Fostul comandant de pichet, Vasile Avrămiuc, ne spune că „pichetele aveau și anexe gospodărești: grajd pentru cai și vite, cotețe pentru porci și pentru păsări, magazii, beciuri, pătule. Unele pichete aveau grădini de zarzavat și chiar livadă”, dar și „bază de

pregătire fizică, prevăzută cu portic, un mic poligon de instruirea focului (tragerii) și măcar un teren de volei sau de handbal”. Profesorul Avrămiuc își amintește exact și faptul că soldații nou veniți parcurgeau și o perioadă de recunoaștere a frontierei: „De regulă, într-o zi se parcurgea partea dreaptă și o zi partea stângă a porțiunii de graniță aferentă pichetului. Partea stângă și cea dreaptă erau considerate stând cu fața orientată spre țara vecină. După recunoaștere, timp de câteva zile, pufanii mergeau în misiuni de pază ca însoțitori ai militarilor de ciclul doi”. Povestirile incluse în carte au titluri precum: *Căpitanul Platon*, *Ședință de tragere*, *Alarma*, *Cățelarul*, *Santinela*, *Ambuscada*, *Fiii grănicerilor*, *Aplicația*, *Rațe de import*, *Vacile sovieticilor*, *Schiarii*, *Ce întâmplare stupidă*, *Căpitanul Băscălie* și *secretul murgului*, *Feștila* etc. Într-un cuvânt, „de toate, despre grăniceria anilor 1960, la frontiera cu URSS”. Inclusiv că soldații grăniceri, în puținul timp liber pe care îl aveau, mergeau pe la mândre, în satele apropiate. Autorul nu ezită să ne spună (în *Fiii grănicerilor*), că una, mai slabă de duh, avea de-acum vreo trei copii cu trei tați diferiți (foști militari în termen ai pichetului din apropiere), evident din contingente diferite... Cel mai mărișor era făcut cu sergentul X, mijlociul cu caporalul Y, iar mogâldeța mică, nu se știe, era ori a căpitanului Z, comandantul companiei, ori a prostăluului de soldat cățelar, de undeva de prin Răcăciuni, liberat acum vreo doi ani... Oricum, evidența pruncilor o ținea pe grade, ca la Comisariatul militar. Dar ceea ce reținem noi, este că autorul, cu emoție, și acum, după multe decenii, redă fidel un moment solemn, ce avea loc în fața Drapelului de Stat al României: „În cancelarie, comandantul de pichet enunța ordinul de pază - Soldat Ionescu, îți încredințez misiunea de pază a frontierei de stat a României, în calitate de patrulă control mijloace pe itinerariul...”. Urmau mai multe amănunte despre misiune (ora întoarcerii, parola etc.), după care „cu mâna transpirată de emoție, gușterul semna de luare la cunoștință, în registrul de pază”. Răspunderea acestuia era de-a dreptul copleșitoare: avea pentru câteva ore apăsătoarea sarcină pe umerii lui de a asigura paza graniței României pe sectorul sau locul menționat în ordinul de pază. Chiar dacă „înarmat și echipat ca de război, cu armă automată, cu încărcătoarele tixite de cartușe reale, cu pistol de rachete și cartușele cu rachete colorate, cu microreceptor, bidon cu apă potabilă, binoclu și sfoară pentru legat infractorul”, grănicerului nu-i era tocmai simplu; „lua în piept povârnișurile până în frontieră; pe ploaie, pe furtună, pe viscol, ordinul de pază trebuia executat fără nici un rabat”. Că așa stăteau lucrurile, am putea garanta deplin, subsemnatul fiind fost militar în termen - grănicer, care a executat nu mai puțin de 270 asemenea misiuni (Pichet Iratos - Varias, Frontiera cu maghiarii, 1981), despre care am scris în mai multe articole de presă și în două cărți, prezentând diverse laturi ale stagiului militar predecembrist.

Liviu ANTONESEI

Doi scriitori „irlandezi”

Viorel Ploșteanu, împreună cu Dorina Șîșu, alcătuiesc nucleul dur a ceea ce am numit acum mai mulți ani *Grupul de la Dublin*, probabil cel mai activ grup de scriitori români din diaspora. Împreună cu un mic colectiv de acolo, dar mobilizând scriitori desțărâți din întreaga lume, au lansat mai întâi revista *Itaca*, apoi *Biblioteca Diaspora*, un repertor mereu în creștere al scriitorilor de limbă română care domiciliază în afara țării, iar acum vreo trei ani editura *Itaca*, care a debutat cu două ample antologii, una dedicată poeziei și alta prozei ale autorilor diasporeni. Pe cea de proză am și prefăcut-o. Dar ei nu sînt doar niște excelenți promotori ai literaturii de limbă română scrisă în lume, ci și doi foarte buni scriitori, Dorina este prozatoare, Viorel poet, dar asta nu înseamnă că nu mai „păcătuiesc” și în alte genuri. Pe Viorel Ploșteanu l-am citit în *Itaca*, în antologia de poezie amintită, dar acum am la dispoziție un întreg volum – *66 de poezii cantabile*, Editura Itaca, Dublin, 2022. Da, poezii muzicale, cantabile, dar mai ales poezii foarte bune, în maniera la care a optat în acest volum. O formație ca Mondial de pe vremuri sau un mare folkist al anilor 70 – 80 are fi putut produce o colecție de hituri, dar poate există muzicieni și în puternica colonie artistică românească din Dublin. Dar iată poemul *Se sfășie de coajă*:

Se sfășie de coajă copaci. Sinucigașii/ Tresar în somn cu teama că n-ar putea muri./ În cârciumi rău famate se-mbată iar borfașii/ Și niciun cal, să-l capeți, nu l-ai mai potcovi./ Se sfășie de coajă și pâinea, de-i necoaptă./ Din gustul ei de ranced iluzii se hrănesc./ Doi vulturi se înfruptă și mesetecă în șoaptă/ Din trupurile noastre ciuperca de humă cresc./ Se sfășie de coajă și rana. Dar trec anii.../ Pe galbenul din suflet doi bani măcar nu dau./ Bătând noroiu-n sate se duc la spovedanii/ Cei ce în toamna vieții speranță nu mai au./ Copaci în miez de toamnă se sfășie de coajă./ Urlând ca lupii tineri ce încă n-au iubit./ Mă mângâie pe frunte o mână ca o vrajă.../ E mâna ta, iubito, sau toamna a murit?”

Dorina Șîșu, cealaltă jumătate a nucleului *Grupului de la Dublin*, este prozatoare. I-am citit povestiri și parabole pe portalul *Itaca*, în antologia prozei din diaspora din 2020, dar am citit și o carte „pe hîrtie”, care reunește un lung schimb de mesaje între ea și un scriitor la care țin foarte mult, Doru Ștefan Dăncuș, de cîțiva ani exilat la Londra. O carte extrem de interesantă, un fel de roman-eseu cu doi autori, în care tensiunea ideilor și plasticitatea imaginilor și limbajelor făceau casă foarte bună laolaltă. Tocmai mi-a sosit o excelentă carte de povestiri, *Grijania zilei* (Itaca Publishing House, Dublin, 2022). Îmi plăcea atât de mult ceea ce mi se citea încît nu mai aveam răbdare. În fapt, povestirile din volum se distribuie în patru registre. Primul este cel al „amintirilor din copilărie”. Pot folosi formula pentru că sînt evident autobiografice. O copilărie fericită într-un sat românesc nu foarte bogat și într-o familie care are destule probleme. Prozatoarea reușește să privească acele întâmplări prin ochii copilului. Ceea ce este esențial în asemenea proze. E o secțiune care ar putea fi dezvoltată la dimensiunile unui roman. Deși, ca să fiu sincer, aș prefera să se întâmple cu poveștile din zona vieții academice-boeme din România post-revoluționară. Sau cu povestirile dublineze, excelente radiografii de destine românești, integrate, pe cale de integrare sau de-a dreptul neintegrate. Al patrulea registru este alcătuit de excelențe parabole istorico-mitologice, un registru distinct de celelalte trei, toate marcate autobiografic. Dacă erau mai multe, putea face o carte separată. Dar poate autoarea nu va părăsi acest registru. În genul prozei scurte, Dorina Șîșu se descurcă minunat, într-o remarcabilă varietate tematică și stilistică. Poate din acest motiv m-ar interesa cum ar ieși un roman...

Poetul Kocsis Francisko în dialog cu Iulian Talianu

„Fatalismul nu poate fi trișat”

– *M-am hotărât să vă caut în ziua când am aflat de la dușmanii dvs. că aveți acasă o umbrelă a profetului. Unii nu și-au ascuns invidia pentru asta. La ce vă ajută*

această umbrelă a profetului pe care o păstrați – dacă am înțeles bine – din 1998? Care sunt profețiile dvs.?

– Nu dușmanii m-au trădat, dragă domnule Talianu, pentru că nu am așa ceva, nu i-am dat nimănui motiv de dușmănie, ci prietenii au trâmbitat secretul acesta în lume. Sigur că taina este știută de toți, i-am spus-o oricui a fost dispus să asculte. E o umbrelă cu o construcție aparte, între nervurile paginilor curbându-se energiile mesajelor „profetului”, cel luat de aliat și protector, asta întâmplându-se într-o vreme când rostul lui nu numai că nu putea fi împlinit, dar stârnea și o seamă de reacții de respingere agresivă. Poeziile din această carte au fost scrise înainte 1979, la început i-am dat volumului un titlu luat din alchimie, *Alkahest*, solventul universal imaginat de truditarii la iluzia că știința are și un dram de magie (oare n-o fi având?), cu acest titlu am trimis volumul la concursul de debut al editurii Albatros, știu de la Ulici că i-a plăcut foarte mult, dar cineva din juriu i-a schimbat titlul în *Păianjenul și alte poeme*, luând titlul poeziei cu care am fost selectat în *Caietul debutanților* pe anul 1979. După această experiență și după câteva discuții cu Ulici și Gabriela Negreanu, am renunțat la alkahest, prea puțină lume știa la ce se referă și ce sensuri încercam să-i dau și am înclinat spre celălalt purtător de simboluri al poeziilor, profetul, într-un vers spuneam că „stăm sub umbrela gândurilor”, de aici a venit *Umbrela profetului*, și n-am mai schimbat nici în 1998. În cei aproape douăzeci de ani scurși între *Caiet* și *Umbrelă* s-au întâmplat multe. La concursuri de debut n-am mai încercat, dar am predat Editurii Dacia un alt volum, la început i-am dat același titlu, *Alkahest*, dar apoi l-am schimbat în *Pădurea de trandafiri sălbatici*, cu poezii scrise după 1980, dar volumul a zăcut acolo vreo cinci ani fără nici o veste, apoi am fost căutat de Ștefan Damian, iar în 1987 am fost înștiințat printr-o scrisoare oficială că volumul va apărea foarte curând. Acel curând n-a mai venit niciodată. Dar încă scriam și publicam în câteva reviste. Prin 1984, sper să nu greșesc, am început să scriu poezii de revoltă, poate contaminat de la notele de observații sociale pe care le scriam într-un caiet de două sute de file, conștient că ele nu au nicio șansă de a fi publicate undeva, ba că sunt chiar periculoase, de aceea am deschis un alt dosar cu șină, pe care l-am botezat *Câmpul lui Marte*, și am închis noile poeme în această ocnă (l-am și semnat derutant cu un heteronim). Dar cum decepțiile s-au tot acumulat, m-am îndreptat tot mai mult spre cealaltă pasiune a mea, rebusul, ajungând ca de prin 1987 (așteptând zadarnic să se împlinească promisiunea editurii Dacia) să nu mai scriu deloc poezie ori proză, dar am continuat să scriu note în caietul din pivniță. Mai mult, tot ce am scris, toate dosarele cu poeme și proze, caietele și carnetele cu poezii le-am adunat la un loc, le-am pus într-o cutie de carton pe care am coborât-o în pivniță, unde a zăcut neatinsă cel puțin un deceniu. După 1990 m-am dedicat în întregime rebusului și formeii facile, integra- ma, fiind redactor-șef al mai multor publicații de acest fel, câteva foarte renumite și apreciate la vremea lor (cum au fost *Cameleonul*, *Cameleonul de buzunar*, *Flux*, revista de rebograme – un joc de încrucișare regândit de mine – *Contact*), realizând mii de integrale, careuri, rebograme. Dar există, se pare, un dram de adevăr în predestinare. Despre revenirea în literatură am povestit într-o evocare, din care sintetizez cât este necesar aici. După ani lungi, peste zece,

în care nu m-am văzut cu nimeni și n-am călcat niciodată pragul redacției revistei „Vatra”, m-am întâlnit întâmplător pe stradă – prin ’96, cred – cu domnul Cornel Moraru, redactor-șef al revistei, care m-a rugat să-i dau câteva poezii pentru „Vatra”, invitându-mă să trec prin redacție, unde „lucrurile stau cu totul altfel acum”. Am promis cu jumătate de gură, dar nu m-am ținut de cuvânt, era prea greu să scot din pivniță cutia de carton în care am înghesuit tot ce amintea de trecutul meu literar, să recitesc texte de peste zece ani, să aleg ceva, mai ales că între timp n-am mai citit decât sporadic reviste literare, nu credeam că m-aș putea racorda din nou la pulsul unei lumi care m-a exilat sau din care m-am exilat. Dar destinul lucrează subtil, nu cotești în direcția pe care o alegi tu, sau alegi direcția spre care te împinge. Așa că fatalismul nu poate fi trișat. Ca urmare, cum nu s-a întâmplat mulți ani la rând, m-am întâlnit și a doua oară cu domnul Moraru într-un interval de câteva săptămâni, reamintindu-mi la a doua întâlnire că am rămas dator cu o promisiune. Și pentru că am promis și a doua oară, nu mai puteam da înapoi. Am scos cutia, am răscolit prin ea, am citit volumele îndosariate, carnetele și caietele cu frânturi, apoi am scos vechea mașină de scris și am dactilografiat câteva texte, în stil vechi, deși începusem deja să deprind lucrul la calculator, și le-am dus la redacție. Poeziile au apărut repede, morbul a fost reactivat și... a urmat indemnul venit din partea lui Cistelean, cred, că ar fi timpul să scot un volum. Când m-am hotărât să scot primul volum, a „scăpat” ceva în străfundul minții și am știut, nu știu pe ce cale, că trebuie să respect cronologia scrierii poemelor, așa că prima selecție am făcut-o din poeziile scrise înainte de 1979, așa a apărut *Umbrela profetului* în 1998. Asta e toată povestea *Umbrelei*. Ea nu conține profeții, ci metafore și parabole care stau sub umbrela unui personaj aproape tutelar.

– *E adevărat că poetul Kocsis Francisko se ascunde după un cod de bare?*

– Nu, nu-i adevărat, eu am descifrat un cod de bare, l-am citit și l-am făcut accesibil și altor cititori, este o primă confesiune mai aspră, mai frustă în expresie, cu formulări apoftegmatice care maschează sfâșieri lăuntrice pe care în caietul de note le-am exprimat mai contondent, însă și în poezii au alunecat spre formulări revendicative, puterea căreia i se cere socoteală aflându-se „mai sus” de rebel, nefiind neapărat transcendentă, deși discursul o vizează în majoritatea formulărilor. *Codul de bare* (Editura Junimea, 2002) are două părți foarte net delimitate, o primă parte pe care am descris-o în rândurile de mai sus, cu poeme din 1984-85, și o a doua, a lui Ion Vogan, un alt heteronim de la mijlocul anilor optzeci, autor al unui volum de poezii reflexive, melancolice, amare, corozive. Lucrul bun pe care nu vreau să-l trec sub tăcere e că acest heteronim e o ființă socială prin excelență, scrutează mereu preajma, e un observator lucid și nu lasă nevorbite lucrurile care îl consternează, contrariază, răvășesc, supără ori îl revoltă de-a dreptul. Dar tot el este capabil și de retrageri în colțuri de natură, în peisaje calme ori tulburate de șoapte, sunete de clopot și o singură dată martor la vânătoare. La nivelul discursului este cât de poate de evident că volumul este semnat de doi autori, faptul nefiind o concesie, ci o recunoaștere a acelei alterități pe care o ducem în noi și pe care de cele mai multe ori o ascundem. Eu nu ascund, ci dezvălui, desenez invizibilul pe retina celui ce-mi devine cititor.

– *Ați rezistat să povestiți cum trece un suflet prin 370 de zile de teroare! Ați avut o răbdare despre care, mă gândesc, a scris cineva din 2003 și până acum?*

– Am scris 370 de zile de teroare împreună cu Radu Bălaș, el a avut ideea cărții, a făcut interviurile și a scris introducerea, eu am prelucrat documentele de arhivă și am cercetat presa vremii. Dar pentru a înțelege despre ce este vorba, trebuie să rezum conținutul tragic al cărții. Cu un an înainte de sfârșitul războiului, după lovitura de stat din 19 martie 1944, în Ungaria s-a instalat un guvern pronazist care a susținut aplicarea soluției finale, ceea ce a dus la concentrarea evreilor în ghettouri și transportarea lor spre lagărele germane de exterminare. Cartea aceasta, prin interviurile supraviețuitorilor acelor atrocități, prin descrierea modului brutal în care au fost deposezați de bunuri și de libertate, prin prezentarea organizării gheto-ului de la fabrica de cărămidă din Târgu-Mureș (orașul aflându-se atunci în partea Transilvaniei de Nord, cedată prin arbitrajul de la Viena) și pregătirea transportului oamenilor spre Auschwitz, înghesuți în vagoanele pentru animale, prin dezvăluirea condițiilor inumane pe care au fost obligați să le îndure de la începutul lunii mai 1944, când a început ghetoizarea, și sfârșitul războiului, când supraviețuitorii au fost eliberați din lagăre, cartea aceasta este un strigăt, o rugă, o rememorare, totul având ca rost ținerea de mine, ca asemenea lucruri să nu se repete niciodată. Este deci cartea unei tragedii colective, în care cel mai impresionant este capitolul mut, cel lăsat fără niciun comentariu, al listei celor deportați din oraș și județ spre locurile de exterminare.

Atunci au avut loc crime de o gravitate incalificabilă generate de trufia unor indivizi de a-și aroga dreptul de a legifera împotriva unor comunități întregi, de a dispune de viața unor oameni fără apărare fără a ține seama de sex sau vârstă, de la copilul nenăscut până la vârstnicul aflat la capătul zilelor. Nu există scuze. Și nici vreo pedeapsă care ar putea compensa în vreun fel ireparabilul. Dar există o consecință dureroasă: a nu uita. În niciun timp, oricât de îndepărtat ar fi el. Și nu pentru a pregăti vreun fel de răzbunare, care ar fi la fel de ticăloasă, ci pentru a nu permite, sub nici o formă și cu nici o etnie, repetarea tragediei. Dar, din păcate, constatăm prea frecvent că multe „personalități” aflate în funcții importante în diverse state au uitat de mult lecțiile istoriei. Dar mult mai tragic ar fi dacă am descoperi că nici nu și le-au însușit vreodată.

– *Aflu dintr-o revistă că o carte de versuri, Fii bun și când ceri un strop de apă, semnată de dvs., are succes în rândul cititorilor. Cum e să trăiești cu succesul în brațe?*

– În care revistă? Nu de alta, dar ca să știu cine e atât de mărinimos cu mine și să-i trimit un mesaj de îmbrățișare. Cartea a apărut de puțină vreme, știu de la prietenii care mi-au scris ori m-au sunat că le-a plăcut, dar revistele, criticii încă nu au apucat să reacționeze, știu doar că prietenul Liviu Antonesei a scris câteva rânduri generoase în *Expres cultural*, instigându-i pe cititori la lectură, treaba asta chiar mi-a plăcut, cred că n-am mai întâlnit niciunde o astfel de... instigare. Eu consider că este cea mai bună carte de poezie pe care am reușit s-o tipăresc, dar subiectivismul mă poate înșela, n-aș fi primul. Aștept cu încredere cronicile care vor veni, sper, în perioada următoare.

Cer îngăduința de a lăsa fără răspuns partea cu succesul.

– *Vă rog, domnule Kocsis, vă rog cu mâna pe inimă să-mi spuneți: ce simte un suflet când trăiește melancolii în formă continuată?*

– Ehei, văd că nu vă lăsați, vreți să aflați chiar toate tainele autorului care sunt. Ei bine, eu sunt un temperament melancolic, știți că asta nu se schimbă nici cu anii, nici cu educația, nici cu biciul, rămâi cum te-ai născut. Și cred

că m-am născut fix cum trebuie, nu mi-ar fi plăcut să fiu altfel, coleric mai cu seamă, mă simt foarte bine în pielea mea. Așa stând lucrurile, stările acestea se manifestă în formă continuată, melancoliile nu s-au caștirate zilei. Dar să nu se înțeleagă prin asta, Doamne ferește, că aș fi vreun ins mohorât, veșnic mahnit, trist în mijlocul veseliei, nici vorbă, am și puțin umor, și un dram de ironie, sarcasm ceva mai mult și incalificabil de multă îngăduință. Asta ținând loc de o descriere superficială. Dar cartea care poartă acest titlu, *Melancolii în formă continuată* (Editura Ardealul, 2012) este o formă revăzută a unor vechi melancolii. Am spus mai înainte că poemele lungi, mai sofisticate, mai stufoase, cu o mare aglomerare de simboluri și jocuri textualiste și rebusiste din *Câmpul lui Marte* le-am revăzut și rescris pe alocuri, eliminând din ele mai ales „șopârlele” de la vremea scrierii, pentru că nu mai aveau rost în „vremurile noi”, nu mai spuneau mare lucru, iar cititorul care n-a cunoscut tehnicile aluzive și duplicitatea semantică la care s-a recurs atunci n-ar mai fi reușit să se descurce în hățișul de trimiteri. Când am lucrat la volumul acesta, am fost năpădit de vechi amintiri, am rețut vechi amărăciuni, am întărit cu tușe mai groase portretul unei vârste. Într-o formă continuată, ca în jurisprudență, am melancolizat, dar asta nu încalcă nici măcar o schiță de lege, și am mai adăugat la numărul consistent de poeme câteva noi, scrise sub imperiul stărilor declanșate de vechile texte, înrudite în spirit și temă, atât de bine disimulate că nici nu se poate observa că aparțin altei perioade. În câteva note de subsol, care însoțesc textele, am dat explicațiile necesare, m-am transformat în ghidul interesat al cititorului meu, eliminând riscul răstălmăcirilor. Când faci astfel de lucruri, sigur că te simți răscolit de vechile amintiri, dar asta nu face rău, ba unii consideră că sunt limpeziri necesare, aflate la granița celor anamnestiche. Dacă aveți puțină răbdare, deschid fișierul în care păstrez cronicile, ca să citez exact ce a spus Al. Cistelean la vremea apariției: „După semnele exterioare (intertextualism, oralitate, prozaism, ironii de recul, colocviale și notații imediate de cotidian), e cel mai „optzecist” volum al lui Kocsis, un fel de manifest tardiv de afiliere. (...) Kocsis nu-și pierde calmul scriptural și imaginativ, nutrite amândouă de o melancolie constantă și de un scepticism agreabil. Ethosul lui e cel al temperanței, al reprimării, al decenței și toleranței”.

Ce să mai zic? Că eu am povestit pe larg ce a reușit el să comprime în două fraze? Cred că numai cititorul cărții ar mai putea, eventual, adăuga ceva.

– *E adevărat ce se spune: că dvs. stăpâniți arta de a evita necazurile? Unde ați căpătat acest har?*

– Ca multe altele, are și asta o mică poveste. La începutul anilor optzeci, când condițiile sociale a început să devină tot mai brutale, insuportabile în multe dintre aspectele lor, am început să notez într-un caiet de matematică de două sute de file ce se întâmplă și ce ni se întâmplă. Într-o seară (nu știu cum se face că anumite lucruri se întâpăresc atât de profund în memorie de parcă s-ar fi petrecut abia cu câteva clipe în urmă), când tocmai traduceam câteva versuri din Szilágyi Domokos la lumina lumânării, pentru că s-a întrerupt, ca în fiecare seară, curentul, soția m-a întrebat dacă am început să scriu proză când m-a văzut notând în noul caiet evenimentul supărător. Nu, i-am spus, dar vreau să nu uit ceea ce trăim, întreruperile de curent, frigul din casă, mirosul lumânării, nervii întinși ca sârma ghimpată în carne... plus glumele reușite pe seama soților geniali... și i-am citit câteva dintre notele făcute în lunile din »

» urmă. Când a auzit ce scriu, a pălit și m-a întrebat dacă vreau să dau de necaz, pentru așa ceva „ăștia te bagă la zdup fără să stea pe gânduri”, „pentru asta ar trebui să aflu mai întâi, iar eu n-am de gând să-i chem la o lectură publică la lumina lumânării”, „mai bine n-ai face-o, n-ai nimic de câștigat”, „ba da, dovada că am îndurat toate acestea”. Episoadele acestea de coșmar au început să se înmulțească în progresie aritmetică, mai ales iarna apartamentele au devenit adevărate camere de tortură la grade apropiate de zero, noroc cu improvizațiile numite reșouri, cu care mai încălzeam puțin aerul în orele când aveam curent, pentru că prin calorifere curgea apă dezmorțită, numai cât să nu înghețe, nu aveau cum să dea căldură, nu mai amintesc de penuria la orice, așa că și notele acestea s-au înmulțit, deveniseră adevărate strigăte de disperare, treceau adesea pragul revoltei de unul singur, însă aceste energii nu aveau cum să se piardă, nu emanau numai de la mine, trebuia să-și găsească o cale de a se uni într-un șuvoi care să măture totul într-o bună zi, așa credeam eu și știu zeci de oameni care credeau la fel. A fost aceea vremea stilourilor chinezești cu peniță suflată cu aur și a cernelii mov, astfel de stilou foloseam și eu la scrierea acestor note, nu foarte multe, pentru că nu intenționam să scriu un jurnal, deci nu erau zilnice, ci marcau momentele de răbufnire pentru un lucru sau altul, momente de reflecție acidă și crochiuri despre lumea din preajmă. Sau, așa cum am explicat în micul preambul la publicarea notelor, „gânduri, idei, imagini, metafore, întâmplări, secvențe sociale, impresii de lectură, versuri, meditații contrase în formule aforistice pe care poemele le respingeau, emoții ori atitudini, crize și refuzări, stres și destindere, momente care au început să se înmulțească și să se transforme de la sine în dovezi de inadecvare”.

După un timp, mi-am zis că soața mea are dreptate, nu știu niciodată când ar putea să-ți bată la ușă, mai ales după precedentul consumat printr-o invitație la „sediu” ca să le explic cum e poezia aia cu păianjenul din „Vatra” (m-a discutat un căpitan care a zis că-l cheamă Vasile, interesat foarte să aflu la ce fac aluzie, dacă e parabolă sau fabulă, i-am spus că nu fac nici o aluzie, totul e foarte simplu, o presupusă filosofie a unei alte specii presupus gânditoare, l-am întrebat dacă a fost pus să mă descoase pentru că se pricepe la poezie, „nu, nu mă pricep la versuri”, „atunci cum să vă explic ceva despre care nu aveți habar”, mi-a zis iritat să-mi văd de drum și să nu ne mai vedem niciodată, așa a și fost, nu ne-am mai văzut) și mai cu seamă după ce am refuzat să mai duc mașina de scris la amprentarea anuală, motivând că este foarte grea (și era, cine știe cum arăta o mașină Remington, cu un cadru masiv de oțel, știe despre ce vorbesc), sectoristul a venit de câteva ori ca să mă facă să mă răzgândesc, dar între timp eu depusesem la sediul lor o cerere de dezmembrare asistată a mașinii de scris, să le predau caracterele și cadrul de oțel să-l dau la fier vechi, am crezut că pentru asta mă vizita, dar nu, venea să-mi zică numai să nu-mi fac necazuri și să nu-i fac nici lui, dar mașina de scris nu l-a interesat, am păstrat-o până prin 2000, când am dat-o la topit. Gândindu-mă deci că ar putea da buzna într-o zi în casă și mi-ar găsi cu ușurință caietul în care s-au adunat deja destule note critice la lumea în care trăiam, am decis să mut caietul în subsolul tehnic al blocului, unde mi-am amenajat într-o boxă un fel de pivniță, gestul echivalând cu o strategie de a evita necazul, fie el și potențial. Din momentul în care notele au început să devină periculoase – sinceritatea întotdeauna este periculoasă, atunci era și mai și –, am exilat deci caietul în pivniță, într-o geantă ca un porthart, croită din foaie de cort, păstrată deasupra țevilor de apă, băgată sub izolația de catran, grijuliu să nu cumva să uit să leg la loc sârma galvanizată cu care era fixată pe țevi. Recurgând la acest mod de păstrare (prudentă excesivă, se pare, dar atunci nu mi se părea deloc exagerată), nici notele nu aveau cum să le fac cu o oarecare regularitate, de cele mai multe ori le așterneam pe foi de carnețel și apoi le treceam în caiet în câte o după-amiază ori vreo duminică, altele le purtam în minte și le notam direct în caiet, dar sunt și multe însemnări născute spontan, sub impulsul unei refuzări binefăcătoare, aproape terapeutice.

La mulți ani după ce am decis să revin în literatură, am revăzut caietul, am recitit notele și am constatat cu bucurie că n-ar fi mare lucru de schimbat, ele încropind sau închegând o imagine veridică a unui scriitor fără perspective în vremuri care aveau obloane la ferestrele viitorului. Trebuie să recunosc însă că unele dintre aceste însemnări deveniseră confuze și pentru mine, nu mi mai aminteam la ce făceau referire, iar altele erau într-atât de criptice că nu mai comunicau nimic, aluziile nu mai produceau ecou, de aceea am considerat că-i mai bine să fie lăsate pe din afară. Când m-am hotărât să le tipăresc, abia în 2014, am găsit formularea aceasta într-una din note și am simțit acut că exprimă extrem de plastic o întreagă epocă, așa că am transformat-o în titlu tocmai pentru că știu că atunci fiecare a avut propria sa strategie de a evita necazul, propria sa strategie de a supraviețui și de a rămâne sănătos la minte.

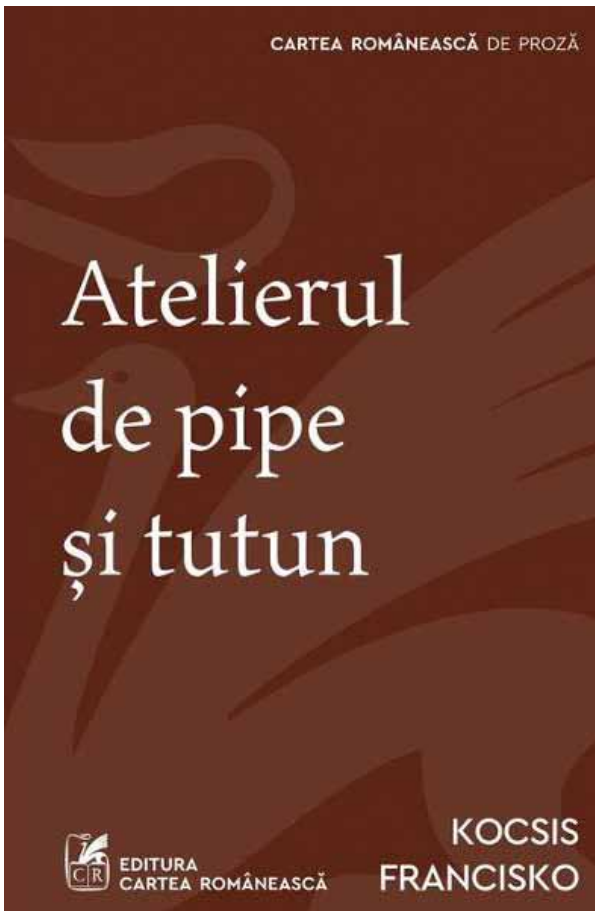
– *Ajunge să te apleci asupra unor lecturi cu empatie?*

– Nu, doar atât nu ajunge, oricât de mare e empatia cu care te apleci asupra cărților, mai cu seamă ale celor apropiați în spirit, pe acelea trebuie să le citești pe îndelete și să le recitești, să încerci să le înțelegi, să le pătrunzi țesătura complicată și delicată, să le descifrezi mesajul mai profund personal decât în orice altă circumstanță de viață, mai sincer și mai adevărat decât orice altă mărturisire despre sine. Recurgând la acest exercițiu de cinstire, nu facem decât să ne cunoaștem mai bine pe noi înșine, mai profund, mai nuanțat, mai cristalizat cu fiecare carte citită. Cred că nu numai eu sunt convinși că în scris ipocrizia e tipătoare, se vede

de la orice depărtare, este locul în care prefăcătoria nu amintește de carnaval, ci de turpitudinea de care trebuie să te ferești. Eu mă apropiez de cărți cu convingerea că autorul mă consideră un confident demn de cea mai mare încredere și nu vreau să-l dezamăgesc. Sigur că nu orice carte ni se potrivește, nu orice autor comunică pe frecvența noastră intimă, dar asta nu înseamnă că putem fi mai detașați, mai superficiali, mai puțin receptivi sau mai puțin respectuoși față de universul său intim. Când deschidem o carte, devenim oaspeții unui om și avem obligația de a nu încălca sub nici o formă cutumele ospitalității. Cu cât mai neumbrit este respectul pentru autorul pe care alegem să-l citim, cu atât mai onorați suntem și noi înșine.

Aceste câteva considerații schițează felul în care mă apropiez de cărți. Multe dintre miile de volume citite mi-au devenit extrem de dragi, adevărate obiecte de cult, de nedisimulată admirație, nu degeaba i-am dat primului volum de traduceri din poezia maghiară din Transilvania titlul *Efectul admirației*. Dar acum vorbim despre cărțile pe care le citim cu o empatie aparte. Sunt cărțile despre care am stat de vorbă cu alții și cu mine însumi în încercarea de a le pătrunde cât mai bine sensurile și adevărea la universul pe care îl considerăm comun.

În cazul meu, aceste cărți au avut darul de a mă face să le comentez cu modestele mele instrumente de apreciere critică și să încerc să le scot în evidență calitățile, dar mai cu seamă să le stabilesc un loc în scara mea de valori. Aceste comentarii critice, publicate inițial în diverse reviste literare, dar mai ales în „Vatra”, le-am adunat în două volume intitulate atât de onest, încât unul dintre cei comentăți mi-a reproșat că prin titlul acesta sugerez că am strâns la un loc o sumă de elogii nemeritate, că aceste cronici n-ar fi decât mici favoruri amicale, lucru cu totul neadevărat, pentru că ele nu fac decât să mă trădeze pe mine, felul în care apreciez un obiect de artă. Titlurile celor două volume în care am strâns cronicile și eseurile pe teme literare sunt, de fapt, un elogiu pentru cei pe care i-am citit și comentat cu plăcere și în folos propriu, în primul rând: *Prieteni și apropiați. Lecturi empatice* (Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2013) și *Alți prieteni și apropiați. Alte lecturi* (Editura Media Image, Târgu-Mureș, 2020).

– *În ce împrejurare a ajuns poetul Kocsis Francisko să scrie un roman? În ce an se întâmpla asta? Călătoriți mulți?*

– Deși intenționez să scriu un roman, încă n-am reușit să-l finalizez, mai precis: am de gând să scriu un roman al lui Bolyai – nu degeaba suntem amândoi târgumureșeni –, l-am și scris pe la sfârșitul anilor optzeci, dar a ieșit foarte prost, mi-am dat seama rușinat când l-am recitit, așa că am făcut singurul lucru normal, adică l-am aruncat fără să păstrez din el un rând măcar, bine am făcut, zic și acum, singurul beneficiu a fost că mi-am cam limpezit cum nu trebuie să fie romanul. Apoi, cred că prin 2005, am început să-l scriu din nou după ce i-am făcut un plan în detalii, inclusiv cu personajele episodice, cu replici celebre ale bătrânului matematician, tatăl, cu descrierea celebrității imperiale a acelei epoci, fântâna cântătoare construită de Bodor Péter, dar ceva n-a mers bine nici de data aceasta, textul a devenit tot mai aspru, încrâncenat pe alocuri, iar îndârjirea de a-l continua, de a-l încheia n-a avut darul de a-l face mai bun, dimpotrivă. După ce l-am terminat, ca să-mi alung gustul amar, am recitit și corectat, șlefuit și cizelat povestirile din anii optzeci și cele câteva scrise în vremea aceea, lucru care mi-a mai redat încrederea în potențialul meu de prozator, mai ales după ce am scris dintr-o suflare *Cantata profana* și *Ceasul de buzunar*. Și mi-am scos romanul din minte, l-am abandonat într-un fișier și am scris numai poezie. Cred că au trecut mai bine de zece ani până l-am

recitit. Deși m-am îmboldit de multe ori, cu greu mi-am luat inima în dinți să mă apuc de treaba asta ingrată, chiar dacă știam că am scris și pagini bune și acceptabile. Când am făcut-o, textul era răcit, chiar dacă îi știam toate scenele, dar tot decepționat am fost, însă de data aceasta am salvat un număr destul de consistent de pagini, n-am mai aruncat totul, dar romanul, chiar dacă s-a restructurat total în mintea mea, încă așteaptă să fie scris. Și va fi scris, tot adaug detalii, replici, impresii, pentru că citesc mereu tot ce apare, tot ce găsesc legat de cei doi matematicieni, de familia contelui Teleki, de călugării minoriți, de momente ale revoluției (apropo, există o scenă nevalidată istoric, dar la care nu pot renunța: momentul când Petőfi s-a adresat mulțimii de pe balconul palatului Teleki Domokos, în 1849, înainte de a pleca la Sighișoara, în care îl aduc pe Bolyai János în mulțimea care îl ascultă, nu am nici o dovadă că el ar fi fost acolo, dar cum să ratez ocazia de a pune două genii față în față?), de dezvoltarea urbană din perioada respectivă și, foarte important, de viața cotidiană, de balurile protipendadei de la Palatul Apollo la care genialul matematician cânta la vioară. Nu știu ce mai lipsește, poate liantul care să le țină pe toate la un loc.

Confuzia a fost provocată, cred, de titlul cărții de proză scurtă de la Polirom, *Un roman într-o gară mică* (2018), în care am o povestire cu acest titlu și care este, concentrat în câteva pagini, un roman potențial. Cartea conține prozele scrise de prin 2008 până în anul apariției, o carte gândită și structurată secvențial, evocând scene din satul copilăriei, din burgul care m-a adoptat și din lumea largă, unite prin stil și viziune epică și o nedisimulată poftă de a povesti. Lucru care sper că le-a mers la inimă și altora.

Nu, în spațiul fizic nu călătoresc prea mult, am văzut cam tot ce-mi doream, acum mă mai duc în câte-o stațiune, la întâlniri organizate de reviste, centre de cultură, dacă sănătatea îmi permite, călătoresc însă extrem de mult în universul cărților, sunt un cititor împătimit, vă pot descrie peisaje africane, prerii și deșerturi, câmpii și lagune, delte și fiorduri, ierni polare și suflarea musonilor, orice doriți și de oriunde. Apartamentul meu este o mașină a timpului, cărțile sunt ușile care se deschid spre locuri și vremuri pe care le vizitez într-un prezent etern, convins că oricare dintre personajele acelor istorii ar întoarce capul dacă l-aș striga pe nume.

– *Vă rog să nu ezitați, haideți că abia aștept să aflu ce faceți dvs. (zi de zi) în atelierul de pipe și tutun? Ajunge să ai răbdare și tutun pentru a fi un scriitor de succes cum sunteți dvs.?*

– Atelierul acesta a existat de-a adevăratelea în târgul meu, i-a aparținut unui evreu modest, în vremurile vechi i se spunea atelier, poate pentru că nu doar vindea tutun și țigări, ci era și o mică manufactură de pipe, lulele, sipci, preparare de tutun pentru pipe după rețete secrete, a fost ceea ce în limbajul modern și tern a devenit tutungerie, care a dispărut și ea în era hipermarketurilor. Acest atelier, spune legenda urbană, a fost situat pe strada Noroioasă, în vecinătatea Colegiului Reformat și în vecinătatea unui alt atelier vestit, pe care am apucat să-l văd încă funcționând, este vorba despre legătoria lui Schük. Și pentru că în a doua carte de proze scurte am făcut povești din multe legende urbane, celor mai multe le-am prins sfârșitul ori s-au petrecut în timpul vieții mele în acest oraș, în acest al treilea volum de proză scurtă, *Atelierul de pipe și tutun* (Cartea Românească, 2021) am continuat să nascocesc narative pentru aceste legende. Așa am descris atelierul și ce s-a petrecut acolo într-o seară de pomină, care nu putea să fie normală nici sub aspectul vremii, dacă ceea ce s-a petrecut sub acoperișul de țigla veche ieșea din toate tiparele realului cotidian. Sigur că povestea avea cum să intre în lume, pentru că i-a avut ca martori pe un scriitor amator și pe o scriitoare de profesie care a trăit mulți ani în oraș, chiar renumită în perioada inter- și postbelică, Berde Mária, căreia i-am mai adăugat o particulă la nume, ca să sporesc puțin misterul întâmplărilor și să complic nițel treaba celor ce ar vrea să dezlege ițele istoriei. Tot în această derulare, ca joc de clipite istorice, am mai evocat figura și creația unui mare poet transilvan care a publicat în revista care apărea în oraș, renumită în epocă, deși cu viață scurtă (foarte bine documentată de mine cu ocazia îngrijirii albumului *Târgu-Mureș, oraș al artelor*), este vorba despre Áprily Lajos. Totul pare o poveste cumințe, o evocare cu adieri nostalgice, numai că există zile, cele despre care povestim, de regulă, care nu se încheie atât de anodin. Nici zilele acelea nu i-a fost dat să se încheie în liniște, sub vălul catifelat al nopții. Și asta pentru că vizita pe care o face scriitoarea proprietarului atelierului este dublată – sau bulversată – de vizita unui oaspete cu totul neașteptat, trecut brusc din legendă în realitate: „jidovul răătăcitor”, Ahashverus. Vizita este anunțată și însoțită și de fenomene naturale care bagă spaima în viețuitoarele mici și în sufletele oamenilor, iar când personajul inopinat al narațiunii începe să depene povestea vieții sale într-un fel care îngheață sângele în vine, pare că întreaga realitate dispare și lumea devine fundal al tragediei sale. Iată ce am făcut eu o viață întreagă în atelierul de pipe și tutun, am așteptat clipa în care toate acestea s-au întâlnit, când toate liniile de forță ale lumii s-au intersectat în acest loc și au înfățișat ochilor uluiți și minților consternate fabuloasa poveste a lui Ahashverus. Iar eu n-am făcut decât s-o relatez, s-o transcriu pe curat. Nu cred să se găsească cineva care să nu mă creadă, care să pună la îndoială ce am povestit. Ziceați ceva și de succes? O fi, cartea este foarte bine receptată, apreciată, poate e și meritul meu, nu numai al ineditului celor relatate în ea. Ștefan Borbély, Viorel Mureșan, Daniel Cristea-Enache, Răzvan Voncu, Florin-Corneliu Popovici au scris elogios despre ea. Sunt convinși că mulți alții vor mai avea de spus un cuvânt.

Mihaela OANCEA

stare de umbră

în inima unui bălci

treptat
te obișnuiești cu gustul sălcii al absenței
care se năpustește asupra-ți
cum lostrițele de sub steiuri de piatră.
te obișnuiești cu mahnirea
ce aruncă stăruitor minuscule schije
surâzând nerușinată ca un imp.

blajinii flutură pălării de fum.
povara slăbește. acolo și aici.
atunci și acum - unite în inima unui bălci
de un copil ce ascunde în palme
mingea cu rumeguș.

largo

un alt noiembrie respiră prin văduve
fride
ghemuit în pliurile tăcerii
cum amarul în paharul golit pe
nerăsuflete

despre plinul pustietăților adâncite într-o
baie de aburi
ori despre răsturnarea visurilor cu susul
în jos -
niciun cuvânt
doar cărbune amar înnegurând văile

stare de umbră

e mai bine să nu descifrezi hărțile
disperării
acum când blândețea umblă cu toporul
la brâu
iar starea de umbră se perindă
nestingherită
pe holuri ce șuieră și gâfâie neîntrerupt

rătăciți pe ape și pe uscat
copiii lumii caută drumul spre casă

în urechea pământului

ți-ai da silința să privești cum ar sui melcii
pe osul frontal
lăsând mărturie despre înflorirea
gândurilor
cu aripi de pădăie
dar văzul ar fi fulgerat și despicat
până la lemn

ți-ai aduna forțele pentru a striga către
neamurile sălbăticate
și ascunse în starea de umbră
dar cuvintele ar cădea în urechea
pământului și de acolo
ar crește un mestecăcn cu grai de scoarță
albă
nedeslușit de cei ce mișună prin beznă

întunericul fiecăruia va stinge candela ce
ar putea lumina
drumul nostru înapoi

orbită de iarbă

adulmeci mirosul de toamnă vânăta
pogorâtă pe întinderile stăpânite de
tăietorii de lemne

plouă pe pajiștile cosite și tu ridici arbori
spre soare

fără să-ți pese de săbiile ce-ți trec prin
inimă
sau de apusurile din ce în ce mai bătrâne

pe acoperământul de șindrilă termitelor
desenează
surâsul târziuului

într-un joc de-a clipa

semințiile pietrelor au cules cârje
să se-agațe de planetele ce treceau
fără a putea fi îmblânzite

oamenii au tot râs până le-au dat ramuri
pe care le-au îngropat adânc în pământ
ca să nu se afle necazul

iepurele cu farurile în ochi

alergi după clipa sățioasă cum alga
care își triplează volumul odată ingerată

cu mintea tulbure
ratezi momentul pe care-l pândeai
și care se strecoară
neobservat în forfota plină a trotuarelor

în fața vieții
ești iepurele cu farurile în ochi

arme vii

de pe miriști străine au poposit
cei cu lentile groase
cei care adoră să asiste
la mătăniile peștilor surprîși de viituri
cei pregătiți să captureze din fașă
orice tipăt apostat

dincolo de ecran
își veghează atent semenii -
cei din urmă se cred liberi
dar aleargă cum hamsterii
spre niciunde
spre acea bălbăială
controlată de nebuni pasageri
ale căror linii de fugă devin
linii ale morții

mistuirea de sine

ființele de hârtie cresc distopic, captive
în decorul de carton -
unele ronțăie noaptea lumina prinsă în
năvoade
altele o risipesc și-apoi băjbăie cum orbii
căutându-se și negăsindu-se cu adevărat
niciodată

fără știința de a-și opri căderea
curg gâlbui adulmecând vuietul de
cascadă

uneori asistă cu ochii împăienjeniți
la zborul albatroșilor și simt cum ar fi
să crească în lumină
ca apoi să descrească spre înalt scoțând
din fiecare clipă
tăciunii, mistuirea de sine

Ramona MÜLLER

durerea pietrelor

baricade

exist într-o lume
cocoșată de egoism
categoric suferim mai mult
sau mai puțin
exilați pe aici pe unde a trecut
armura zeului marte
un marte dement
care nu aude strigătul de dreptate
al acestei lumi strâmbe

luptând și murind
o luăm mereu de la capăt
egali cu dușmanii noștri
dar mai presus în noi
tot ce am ucis
învie în zori fără trecut

până și sfinxul își recuperează
durerea pietrelor
în speranța că omul care vede prin
oameni
ar putea vindeca
umilința
frica și
îngenucherea

sub fruntea de stâncă
rana încă doare
și este rană peste rană
ca o fântână ce scrâșnește din apă stătută
ca un drum spre o altă eternitate

istoria insomniilor

sunt sclava insomniilor pereche
reiau cronologic
evul mediu și toate războaiele mondiale
până la bordura din fața casei
de aceea sunt singură acum
îl prind de braț pe napoleon
și ridic mâna heil hitler
diavolul amputat de noapte
învârte zvastica
eins zwei drei grenadier se numără la
ruleta rusească
orice coșmar are la pupitrul de comandă
un gestapo

am picioarele înghețate
și mă pliez lângă pijamaua ta
ca o pildă nocturnă
mai urc o treaptă
să întrețin viața din vis
se sparge mercurul speranței
o împușcătură
taie în carne vie
trufia memoriei
strânge-mă în brațe
cât de tare poți
să devin o clepsidră de la glezne
până la frunte

aproape (că) nu m-am născut
trupul mamei zace sub mine
pentru 30 de arginți
gratiile închisorii
se îndoiaie orizontal
e de ajuns o ploaie oblică
pe sub fusta de piele
ca să înțelegi că zăpada nu are carne
și nici mușchii refrigerați
dar fiecare gram de speranță
din spatele tomberoanelor măsoară
frigul de la etajul nouă

și gerul din zgărie-nori

de mult nu a mai nins în câmpiile din
românia
așa de viril și mitraliat
ce departe sunt iernile cu zăpezile cât
casa!
ce aproape sunt nopțile albe!
siberiei mutante ni s-au înșurubat
pe fiecare centimetru al coloanei
vertebrale

de n-aș fi aici
aș fi în semiîntuneric
laponia se întoarce peste ceruri
o șansă în plus scapă de ieniceri
un dor îngăduit ca vâr al conștiinței
ajunge piatră de altar
iisus nu este erou universal
oare cum trăiesc visele
în lagărele de exterminare

suntem doi
eu în pijamaua ta
mă ieși de umeri
dar nu mai avem timp
dinții zorilor mușcă din lună
mă ascund după cearceafuri ninse
să dau naștere altei generații

pereții nu au alibi

deasupra altor lumi
am rămas atoateștiutoare
fiindcă drumul către mine
trece elegant prin Bahnhof

viața era la fel
dinaintea căderii albastrului
inevitabil
vei zări casa desfăcută
în fotografii alb negru
locuite doar de vânt

gunoierii joacă șah
cu fluturii cerșetori
pot să le țin companie
fluierând
indiferent
ca și toamnele ajunse prea târziu
în căruța trasă de sandale înalte
copilul cu trifoi în mână
a evadat prin vitraliile familiale
din același motiv
pentru care
câinele negru vagabond
refuză să mai latre și să adulmece
singurătatea gri

potcoava întoarsă ca bumerang nu este
un obiect decorativ
poate că din aceste lucruri fixe
poți confecționa un viitor
oricât de departe
e cea mai crudă realitate
avem conștiința propriei drame
uneltite pe tocuri
și hohote de râs
în weekend pereții îmbrățișați
se dezbracă de orgolii
deasupra altor tavane
stâlpii de electricitate
veghează
ca lumina adâncă
să umble și-n viața viitoare

Ioan DĂNILĂ

nostalgia duratei

Comiltonul–scut

Să mă explic: italianismul din titlu nu este recunoscut de lucrările lexicografice de la noi. Doar Micul dicționar academic îl înregistrează, însă cu un singur sens: „coleg de facultate”. DOOM3 (2021) îl adaugă fără explicații, semn că va pătrunde în DEX-ul aflat în pregătire. Pentru ceea ce intenționez să dezvolt în continuare vorbind despre Florin Faifer, am nevoie de celălalt sens: „tovarăș de idei, chiar de luptă” (descompunerea etimologică ne ajută: co- „împreună”; milito, -are „a lupta”; cf. lat. commilito, -are „a fi frate de arme”). Cerând scuze pentru excesul de didacticism, trec la subiect încurajat de excursul lingvistic și anunț direct că Florin Faifer mi-a fost camarad de idei și de luptă. Mai mult decât atât: Florin a fost folosit de mine, încă înainte de a ne cunoaște, drept scut împotriva celor care nu voiau/nu vor în ruptul capului să recunoască forța unui act în stabilirea datelor de istorie literară. Este momentul să precizez subiectul disputei în care Florin a fost invocat ca deținător al statutului de documentarist oficial. În 2018, pregăteam programul pentru manifestările închinare biceptenarului nașterii lui Vasile Alecsandri. După cum se știe, unele manuale școlare, dar și lucrări de istorie literară au pus în circulație data de 21 iulie 1821, aflată în cea mai cunoscută carte de acest fel: „Istoria literaturii române de la origini până în prezent” (1941). G. Călinescu, autor și al unei monografii „Vasile Alecsandri”, înregistrează această dată, iar cititorii (incluzând aici și pe specialiștii în planul istoriei literare) sunt și acum în imposibilitatea de a contrazice informația provenind de la un nume de majoră autoritate cum este cel al lui G. Călinescu. Florin Faifer încearcă o conciliere în 1979, când semnează medalionul din „Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900”, elaborat de Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza” Iași, sub egida Academiei R.S.R. (București, Editura Academiei R.S.R.).

(Florin a răspuns, alături de alți cercetători, și de coordonarea și revizia lucrării.) Iată începutul articolului: „ALECSANDRI, Vasile (21.VII.1821 sau 14.VI.1818 <106>, Bacău – 22.VIII.1890, Mircești, j. Iași)”. Acel „<106>” face trimitere către bibliografie, pentru studiul „Câteva date inedite despre familia și viața poetului Vasile Alecsandri”, semnat de Gh. Ungureanu în Revista „Cetatea Moldovei”, din 1943. Medalionul din 1979 a fost re-luat aproape identic în 2004, când Academia Română a editat primul volum (A-C) din seria „Dicționarul general al literaturii române” (București, Editura „Univers enciclopedic”; coordonator general: Eugen Simion). Începutul articolului este acesta: „ALECSANDRI, Vasile (14.VI.1818, Bacău – 22.VIII.1890, Mircești, j. Bacău)”.

E limpede că nu poate fi „județul Bacău”, ci județul Iași, dar prima parte nu conține nicio greșală. Așadar, data stabilită de Academia Română, prin vocea cercetătorilor științifici de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, este cea autenticată de documentul citat în ediția din 1979,

fără a mai fi concurată de aceea din alte lucrări.

Pentru evenimentul de la 14 iunie 2018 aveam nevoie de sprijinul lui Florin Faifer ca să am un plus de legitimare a datei reale, așa că am cerut numărul de telefon de la Carmen Mihalache – directoarea Revistei „Ateneu” și fostă doctorandă a lui Florin (cu o temă, evident, din sfera teatrului) – și l-am sunat de câteva ori. Inițial mi-a promis că va fi la Bacău în acea zi (ce întâmplare fericită să prindem ziua de 14 iunie într-o zi de lucru, cu elevi și studenți la cursuri!), dar mai apoi mi-a transmis regretul de a nu putea ieși din casă. Avusese o problemă cardiacă severă și nu întrevedea o restabilire grabnică. I-am cerut atunci date suplimentare pentru a ne îndreptăți proiectul aniversativ și m-a dirijat către lucrarea din 2004: „Vedeți că am trecut de două ori data exactă a nașterii lui Alecsandri”. Am deschis Dicționarul și am citit la pagina 85, în interiorul articolului, începutul tabelului cronologic: „1818, iunie, 14. Se naște la Bacău Vasile Alecsandri, fiul medelnicerului Vasile Alecsandri și al Elenei (n. Cozoni)”. I-am semnalat că nu mai este amintit la „Repere bibliografice” articolul din 1943 al arhivistului Gheorghe Ungureanu, care reproduce mărturia de mitrică din 1835, eliberată de Mitropolia Moldovei, documentul care atestă data

despre cum a trecut de la dubletul 14 iunie 1818 – 21 iulie 1821 la singularul 14 iunie 1818. Mi-a relatat episodul parcurgerii înscrisului din mărturia de mitrică de la 1835 și a comentariilor pertinente formulate în 1943 de Gheorghe Ungureanu, directorul Arhivelor Statului din Iași, cel ce a descoperit documentul între hârtiile depuse acolo de tatăl scriitorului și constituind „Mapa Alecsandri”. „Nu am voie să pun la îndoială un act emis de autoritatea ecleziastică, mai ales pentru suma de detalii tehnice pe care le-a oferit. Nu uitați că cei doi Vasile Alecsandri au deținut funcția lui Gheorghe Ungureanu la vremea lor și cunoșteau foarte bine ce înseamnă dovada unui înscris. Am eliminat definitiv din textele mele anul 1821 ca informație de istorie literară în cazul scriitorului Vasile Alecsandri.” Am mai făcut o încercare: „Și-acum, vă rog să spuneți aceasta pentru a avea proba oralității”. Am deschis reportofonul și a trebuit să-l închid la loc pentru a nu-l supăra pe proaspătul meu comilton. Mi-a permis să-i fac câteva poze în acea sală cu exponate de muzeu. Ca să mă împace, mi-a promis că va citi cu atenție cartea pe care i-am dat-o („Alecsandri, băcăuanul”) și va asculta interviurile de pe CD-ul aflat în interior, după care va scrie despre toate acestea.

O ultimă amintire indirectă marca

Biroul lui Florin Faifer de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” (Foto: Ioan Dănilă)

de 14 iunie 1818. M-a dojenit că nu am citit cu atenție, pentru că este citat „Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900”, cu paginația (pp. 15-24). Am revenit cu dovada parcurgerii paginii 88 din Dicționar: tot acolo este citată monografia din 1991, „Surzătorul Alecsandri”, a lui Alexandru Piru. „Da, istoric literar, care – culmea! – este mai ferm decât mine în fixarea lui 14 iunie 1818 în mintea noastră și totodată pentru alungarea din memoria colectivă a datei de 21 iulie 1821”, mi-a replicat.

Visul meu era să realizez un interviu cu Florin Faifer și să-l așez lângă celelalte din fonoteca mea. Bănuiam că dacă mă deplasez la Iași mă va răsplăti pentru efort cu măcar cinci minute de dialog în fața unui reportofon. N-a fost așa.

Ne-am văzut în curtea Casei Pogor, unde era în elementul lui. Muzeul era închis pentru renovare, dar pentru el/noi supraveghetarea a descuiat una dintre săli și am sporovăit acolo aproape un ceas: eu despre odiseea recuperării Casei „Vasile Alecsandri” din Bacău, el

Florin Faifer este datată 19 iulie 2021. Cu două zile înainte de așa-zisul biceptenar Alecsandri (o parte dintre instituțiile Iașului l-au marcat), am poposit la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” și am realizat un amplu interviu cu istoricul literar și cercetătorul științific Victor Durnea, cel care a continuat opera lui Florin Faifer pe tema Vasile Alecsandri.

(Secvențe din acest dialog au fost publicate de Revista „Ateneu” în numărul dublu 627-628/2021.) Am zărit în sala de lucru a lui Victor Durnea un birou la care părea să muncească cineva. „Este biroul lui Florin. A rămas intact”, mi-a spus cercetătorul ieșean și mi-a permis să-l fotografiez.

Comiltonii–scut ieșeni pentru apărarea dreptului la adevăr sunt Florin Faifer (în absentia) și Victor Durnea (în praesentia). Amândoi au deasupra egida unei entități eminamente științifice (Institutul de Filologie Română) și a unui cărturar de excepție: A. Philippide. „Biruit–a gândul!”

Marin IANCU

Alienarea ca formă a risipirii

centenar Marin Preda

Roman țărănesc la prima vedere, *Moromeții* nu este însă doar o capodoperă închinată satului românesc, la fel cum *Cel mai iubit dintre pământeni* nu cuprinde în exclusivitate destinul intelectualului român în epoca dictaturii proletare. Privită din interior, în *Moromeții* lumea satului încetează pentru prima dată să mai fie rurală în înțelesul literar consacrat al termenului. Cucerirea lui Marin Preda este, cum s-a spus, *spiritualitatea țărănească*, de fapt, efectele descoperirii acestei spiritualități. Moromețianismul este privirea *din interior* a lumii rurale, pentru a-i descoperi atât spiritul cât și un anume regim metaforic propriu acestui spirit. Urmărind procesul de destrămarea colectivității țărănești în preajma și după al doilea război mondial,

cu efecte sociale și individuale, Marin Preda alcătuieste ipostaze guvernate de metafora unică a risipirii. Aproape toate personajele importante ale ciclului moromețian se risipesc pe sine sau risipesc ceva: existență, imaginație, viață colectivă, iubire, armonie conjugală etc. Demonul risipirii tutelează spiritul artistic al lui Marin Preda. Echilibrul economic al satului, ca și acela al familiei lui Moromete, se destramă văzând cu ochii și individul se risipește într-un cadru „fără orizont”. Independența individuală, una din puținele valori exemplare la care ține Ilie Moromete, este amenințată să se risipească. Disjunția este și ea o formă de *risipire* și aceasta ar putea fi oarecum și înțelesul plecării lui Achim. Un mediu psihologic larg în cadrele lui „claustrate”, cum este Ilie Moromete, primește loviturile unei firești risipiri. Întreaga dezvoltare ulterioară a conflictului moromețian stă sub emblema căutării echilibrului pierdut, oscilând între *coerență* și *risipire*. Unii sunt risipiți de vremuri, prin încercarea lor de a rezista în forme consacrate: risipirea poate fi interpretată aici ca un anacronism, dar și ca o înfrângere. Ilie Moromete este un „risipit”, victimă a ambiției de a fi independent și de a-și menține intactă spiritualitatea cu o aparență liniștită, dar un „risipit” este și Nicolae Moromete (*Marele singuratic*) prin gestul de a se retrage din fața istoriei. În singurarea este o formă de risipire, condiționată și dirijată în cazul ultimului de o înfrângere, așadar de un accident și nu de concepție. Simina îi spune la un moment dat lui Niculae: „Nu credea că ai fost silit din pricina unei înfrângeri s-o părăsești.” De aici și tendința prozatorului față de tratarea temei în varianta pe care am numi-o *tema protectorului*. În *Intrusul* și *Marele singuratic*, atât Călin Surupăceanu cât și Niculae se împrietenesc cu un om mai în vârstă, posesor al unei mai mari experiențe de viață, care îi poate sfătui și ajuta să se smulgă din stările de nesiguranță și rătăcire. Concepția asupra prieteniei este expusă mai explicit în *Marele singuratic*: „Prieten sunt, sau devin, cei ce lucrează împreună, pentru că sunt siliți să colaboreze, și pentru că să colaboreze cu succes trebuie să fie sinceri, și asta cu mult mai mult decât atunci când sunt liberi unul față de altul. Iar cea mai slabă prietenie, dacă a mai rămas ceva din ea, este cea bazată pe amintiri comune. Dar ăștia sunt bătrâni”. Relațiile lui Niculae cu notarul, în care acesta are rolul de protector sunt foarte clare pentru amândoi: când Niculae ajunge în impas se urcă în tren și pleacă la prietenul său care îl primește îndată, promițându-i tot ajutorul. Asemănătoare sunt și relațiile dintre Călin Surupăceanu și inginerul Dan. În condițiile unor schimbări sociale rapide, care slăbesc încrederea și căderea într-o serie de eșecuri ireparabile, Niculae și Călin Surupăceanu simt nevoia unui protector, în același timp și prieten, pentru a putea crede în cineva în mod nestrămutat, pentru a putea trăi împăcați cu ei înșiși și departe de stările de nesiguranță.

Destinul înverșunat ca o forță colectivă împotriva individului, soluție cu care nu se încheie totuși romanul acestui „risipit de istorie” care este Niculae, acționează și asupra lui Călin Surupăceanu (*Intrusul*). Și aici, accidentul tragic sau mai exact „tragedia inexplicabilă” de care vorbește Eugen Simion risipește destinul individual exact atunci când el dobândise un anumit contur. Un „risipit”, combinat subtil cu un „risipitor”, este și Victor Petrini, personajul ultimului roman. Tema moromețiană a păstrării independenței se face auzită și în acest roman memoromețian, complicată și adaptată la destinul intelectual, ce problematizează sofisticat față de puritatea (totuși plurivocă) a spiritualității țărănești. Risipirea este în acest caz o eroare a istoriei, cu repercusiuni dramatice asupra existenței individuale. Motivația și sistemul de angajare la colectivitate a eroului se schimbă, dar esența metaforei tematice rămâne aceeași. Pe de altă parte, *alienarea* este și ea o formă a risipirii, eșecul doctorului Munteanu (*Risipitorii*) fiind încadrabil unei categorii diferite față de aceste personaje. Categoria risipitorilor nu pare tot atât de interesantă în opera lui Marin Preda ca aceea a risipiților. Vanitatea, linia sinuoasă care face meandre printre puritate și ipocrizie pentru a servi destinul eroului (sfârșind prin a-l deservi) împing la eșec o individualitate psihologică puternică în datele ei inițiale, idealismul personajului îl pierde, făcându-l să risipească și să răspândească în jur atmosfera secretă a alienării.

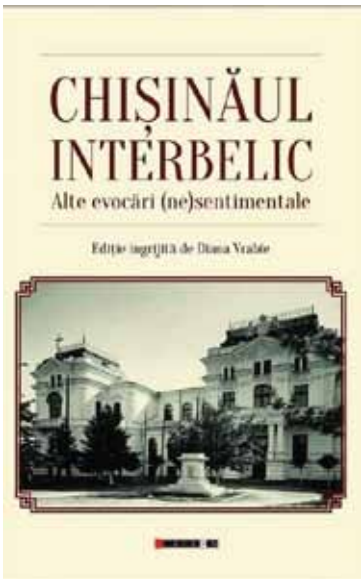
Diana VRABIE

Chișinăul interbelic

„Oraș făcut, dar nu născut” (Nicolae Iorga), „un bogat sat stră-in” (Romulus Cioflec), dominând „pe o culme unitară, vâslind în mlaștinile Băcului” (Gala Galaction), „liniștit, cuminte și somnoros” (Mihail Sadoveanu), „un mozaic etnic, plantat pe un fond românesc” (Ion Th. Simionescu), „oraș al izolării, al marii singurătăți și al suferinței” (Laurențiu Fulga), „al depărtărilor, al amintirii, al liniilor drepte și al iremediabilei tristeți” (George Dorul Dumitrescu), pe un fundal „de noutate, de nelămurire vagă” (Octavian Goga), Chișinăul interbelic rămâne încă o mare necunoscută, peste care cad, într-un halucinant joc oximoronic, atribute dintre cele mai contrastante: adormit și zgomotos, uluitor și previzibil, provincial și cosmopolit, românesc și țarist, convențional și boem, sărac, dar „de mare viitor comercial” (Gala Galaction).

Imprevizibil și misterios ca femeia, Chișinăul dintre cele două războaie mondiale își trăiește nevoia ceasului de vis și melancolie, regenerând din propria cenușă, într-un proces de concentrare a energiilor latente și devenind, în consecință, expresia funcțiunii simbolic-spirituale. Parafrazând o expresie shakespeareiană, Chișinăul se plămădește „din materia din care sunt făcute visurile”, astfel încât solicită oricărei abordări culturale și literare, implicare afectivă și capacitate de seducție. Laurențiu Fulga, autorul reportajului *Chișinău – orașul basmelor. Reportaj cu dragoste, vutcă, balalaici și moarte*, pare a fi ispitit, de pildă, cu adevărat de „orașul alb”, pe care l-a vizitat în repetate rânduri și căruia i-a dedicat unele dintre cele mai pitorești reportaje, întrucât îi surprinde dimensiunile de suprapersonaj, zămislit din reverie și un soi de bizarerie exuberantă, în proza *Straniul paradis*, în care episodul *Sonia Luiceva* este inspirat din atmosfera Chișinăului interbelic, în care îl aduce pe autor „veșnica poftă de a căuta fețele fetei-morgana”, dorința „de a trăi singurătatea ca pe un extaz celest”: „Mă găseam între amurg și zori, deci într-un imperiu al beznelor, care nu căpăta decât valoarea unei transcendențe divi-

ne. A doua noapte, închis în odaie, citind „Luceafărul”. Ciudat, nu-i așa? Dar niciodată n-am trăit o noapte mai perfectă decât aceasta, niciodată n-am înțeles mai adânc semnificația celor două lumi, care reprezentau în mine aceleași chipuri ale sufletului – mereu înălțat, ca un vultur spre Ochiul lui Dumnezeu de sus. Versurile sunau atât de straniu în odaia aceea, că mi se păreau recitate de o voce străină – atât de mult îmi pierdusem caracterul de prezență, omniprezentă nefiind decât obsesia luciferică a lui Hyperion. Și agonia armoniilor, sfâșiindu-mă pe mine însumi ca în cea mai definitivă moarte. A treia noapte: plimbându-mă singur prin grădina Soborului – absent din mine, într-o singurătate unică și metaforică, în afara lumii reale. E greu de înțeles, dar și de explicat acestea. Știu numai atât: că sunt câteodată nopți pe care nu le poți petrece decât așa, desăvârșindu-le treaz până în zori”. Laurențiu Fulga reface, rând pe rând, geografia cultural-urbană a Chișinăului, cu trimiteri spre Grădina Soborului, cu casa în care locuia de pe strada Viilor, cu Moara Roșie, cu bulevardul Alexandrowskaia, cu cartierul tenebros al gării, cu hotelul „Suisse”, conturând, în cele din urmă, un cadru urban ca spațiu trăit și asumat, în care se reconfigurează imaginile individuale, deopotrivă cu cele colective.

Dintr-un alt unghi, retrospectiv, basarabeanul Sergiu Matei Nica radiografiază emoționant Chișinăul, instituind o relație reflexivă cu orașul, așa cum rezultă din *Jurnalul* său, în care identificăm un fascinant episod care întregeste tabloul sociologic poetizat, plecând de la renumita Căminărie a lui Ipatiev, din colțul străzii Văjăda: „Era o periferie celebră a Chișinăului. Nu știu cum s-o fi numit acum, după 25 de ani de reînnoită ocupație rusească, dar între 1930 și 1940 Mala Malina furniza elementele cele mai decavate ale societății, alături de unele inteligente excepționale. Locuitorii ei erau pe atunci sezonieri în bazarul din Piața Nemțească, geambași pe bariera Sculenilor, muncitori pe la manufactura de tutun din lunca Râșcanilor, chelneri și barmani pe la tractirurile de pe strada Schmidt sau Broșteanu, pensionari din silozurile de cereale și *boemi* pripășiți din infundăturile Visternicenilor. Cei mai mulți erau hoholi, bulgari și găgăuzi, deși vorbeau intempestiv numai rusește”. E un întreg univers multilocal, în care descriptivul funcționează ca un generator de atmosferă, transmitând pulsul specific al Chișinăului interbelic.

Prins în reportaje, anchetele, interviurile, relatările interbelice, de diverși călători, publiciști, demnitari, cărturari, medici, arhitecți, ofițeri, ingineri, compozitori, Chișinăul își așteaptă încă marii scriitori, fascinantele povești și mitologii și mai ales ... marii „citori”, capabili să se lase seduși de labirintul acestei metropole.

Ioan ȚICALO

Victor și ai lui...

de-ale lui badea Scârțan

Stăteam tologit cu ciolanele mele bătrâne la soare. Când mai să mă prindă somnul în brațele sale dragălașe, îl văd că vine către mine năzdrăvnul meu de nepot, proțăpindu-se dinainte-mi:

— Bunicule, se uită cu ochii lui de brotăc undeva în zare, te-aș întreba ceva...

Abia după aceea își înfige niște săgeți în mine, să mă străpungă. Eu nu mă grăbesc să-i intru în voie. Îi înfrunt privirea, zâmbesc într-un târziu și, văzând că e într-o așteptare încordată, catadicesc și eu să-i pun o întrebare:

— Și ce-ai vrea să știi, Victore, că tu, observ de la o vreme, ești un ghem de curiozități.

— De data asta e o problemă serioasă și vreau să discutăm ca între bărbați, și-a îngroșat dumnealui vocea... bărbătească.

— Mă rog, te ascult, îl încurajez.

După ce s-a asigurat că nu e nimeni în preajmă, îmi aruncă întrebarea, uluindu-mă:

— Aș vrea să știu câte clase ai matale...

— Am câteva, îi răspund, încercând din răspuț să mă hli-zesc. „Ce l-o fi apucat?”, îmi spun în gând.

— Bunicule, nu mă aburi, îl văd că se supără, mie să-mi vorbești clar și să-mi dai o cifră.

Prins în clește de nepot, n-am ce face, trebuie să mă supun somației, chit că mă cam distrează situația.

— Pe vremea mea, când eram copil, era greu de tot și n-am reușit să fac decât șapte clase și acelea cu chiu cu vai. Făceam treabă în gospodărie și mai mergeam din când în când și la școală, mă spovedesc.

Îl văd că începe să rădă, iar eu rămân nedumerit, neștiind ce l-a apucat. Se oprește, se uită iar în toate părțile și abia acum se așează lângă mine.

— Așa-i că n-ai habar de ce ți-am pus o asemenea întrebare? mă fixează, dând impresia că încearcă să-mi scaneze sufletul. Fii atent, așeară mă aflam afară, uitându-mă la stele și numai ce-o aud pe mama:

— Vasile, degeaba ai tu douăsprezece clase, că tot măgar ai rămas!

Avea un glas cum îl are doamna noastră de la școală când o apucă Michiduță de mână și ne jnăpăiește pe unde se nimerește. Eu aștept și ciulesc urechile, gândindu-mă că tata, ca bărbat, n-o să-i rămână dator. Și așa a fost, spre mulțumirea mea cea mare! El a venit, ca mine, cu o întrebare inteligentă, de a pus-o în cofă:

— Viorică, tu știi cum se cheamă o femeie care-i măritată cu un măgar?...

Mie mi-a venit chef de hlizeală și, dacă n-am putut să mă stăpănesc, am șparlit-o în mijlocul ogrăzii și i-am tras un chef acolo, sub dud, avându-l ca partener de nădejde pe Dorel floco-sul care mi-a sărit în brațe, mărâind vesel. Mă-ntorc în casă și-l găsesc pe tata cu sticloanța de rachiu la gură. Mama, învârtind în ceaun mămăliga, se repede iar cu vorba, fără să țină cont de mine:

— Ți-ai pus în gând să-ți bei mințile, Vasile, câte ți-au mai rămas? Parcă aud cum îți cobâlțâie otrava în cap!...

— Otravă ai devenit tu în viața mea, o laudă el. Bea și tu, îi întinde sticla, poate îți vii în fire și te potolești.

O văd că trage cu sete, răstoarnă mămăliga pe masă, împărăștie friptura în farfurii, își pune mâinile în șolduri și chiuiе ca o druscă: „Drag mi-a fost omul frumos/ Și Vasile dragăstos/ Și măgarul meu păros!... ”. Apoi m-a împins pe mine la mâncare, iar ea s-a prăvălit pe un scaun, uitându-se la tata:

— Măgarule, nu uita că m-am înfierbântat și trebuie numaidecât să mă potolești...

Eu nu știu dacă a potolit-o, că m-am culcat, dar, Dumnezeu să mă ierte, nu pot pricepe ce fel de viață o duc ai mei. Acum se spurcă, acum se dragălesc. Unde le e mintea? Mai înainte mi-a venit o idee șugubeață și, de fapt, pentru asta m-am prezentat aici. Dacă tata, cu douăsprezece clase, îi măgar, mata, bunicule, numai cu șapte, cum te-ai numi?...

— Apoi, nu ești tu feciorul alor tăi? m-am burzului eu. Dar mintea ta unde ți-i, Victore? Te pomenești că a plecat la păscut...

Ioan RĂDUCEA

Crescând în lumina pascală

distanța focală

Hieratismul reprezintă o componentă inerentă a artei și formează substanța, uneori și obiectul preocupărilor multora, dacă ar fi să amintim doar opera brâncușiană, în ansamblul său, ori, chiar în perioada comunistă, pe Gheza Vida, cu *Monumentul eroilor* de la Moisei. Cu toate trăirile lumești, care năpădesc din toate părțile, o tendință duhovnicească poate fi recunoscută și la început de mileniu al treilea – iar, în cazul românilor, duhovnicesc se suprapune, în mare parte, cu creștin dreptmăritor căci „biserica ortodoxă este mama poporului român”, așa cum mărturisește, nu se poate mai limpede, Mihai Eminescu. În asumat duh creștin lucrează, de asemenea, mai mulți artiști ieșeni, din generații mai vechi sau mai noi, și pe același sens se înscrie și expoziția *Părtaș la lucrarea Ta*, a sculptorilor Emilia Avărvăroaei și Emanuel Chiriac, vernisată la 22 mai 2022 (curator, subsemnatul). Proiectată inițial pentru spațiile largi ale Muzeului metropolitan, ea nu-și putea găsi un loc mai bun decît în relativ recenta Galerie „Beciu lui Drossu”.

Subteran și boltit fiind, respectivul spațiu amintește de catacombele în care, ca loc al misterelor dar mai ales ca loc de refugiu în veacurile de prigoană, se oficia cultul creștin. Expoziția se consacră acestuia, am spune mai ales în calitate de propedeutică a sa, de vreme ce arta înseamnă, prin definiție, o reînnoire a capacității noastre apercceptive care se poate confunda, inclusiv în trăirea ritualului, cu propria sa rutină. Așadar, o expoziție cu un program salutar, acela de recapacitare pentru ritual, al aceluia din cultul public și, în general, al aceluia (și al Aceluia) care poartă rostul vieții noastre întregi.

Cele două săli ale spațiului expozițional asociază lucrări în mai multe materiale, de la basoreliefuri, de considerabile dimensiuni, în ceară (Emilia Avărvăroaei, în prima sală) la personaje în lemn și metal, cu unele inserții coloristice; la acestea se adaugă un tablou și un studiu anatomic, să-l numim așa, al labei piciorului – mai degrabă o reverență paulină, omagiind apostolul care a străbătut mii de kilometri ca să evanghelizeze neamurile (Emanuel Chiriac, sala a doua). Toate acestea, pe fundalul, aproape rupestru, al pereților netencuiți de pivniță, însă mai importantă este împrejurarea că eroii tridimensionali, esențializați drept capete (de lemn) și miini (de fier), poarte cîte o candelă aprinsă. Tablou dinamic, asigurînd atmosfera, fel de a omagia faptele divine evocate în basoreliefuri (de o deosebită plasticitate este ridicarea Domnului Iisus Hristos, la jumătatea mesei, ca dintr-un potir, euharistic, între apostolii Cinei celei de taină), totodată etalare a ideii de ofrandă a sufletului pregătit pentru sacru. Roșul aprins al unuia dintre personaje punctează fără îndoială participarea la jertfa hristică, așa după cum un alt chip, suspendat pe o pinză albă, trimite la *Sfinta Mahramă*, portretul Domnului Iisus, înfățișat regelui Abgar, în vreme ce, distins printr-un paralelipiped multicolor implantat între coaste, unul dintre eroi închipuie fără îndoială artistul, altminteri inseriat celorlalți, prin capul aplecat într-o mintuitoare smerenie.

Emanuel Chiriac

În acest exercițiu de admirație față de adevărata lucrare, cea a dumnezeirii, din om rămîne deci gestul de adorare a Celui Preaînalt. Efectul este dat nu doar de forma ci și de materialitatea aleasă, ceara care hrănește lumina pămîntească și se mistuie treptat, chemînd un gînd către Lumina cea neînsărată. Cea Care lucrează, întru nemurire, ceara vremelniceii. De unde trimiterile la scenele mistice conturate, cu elegantă linie, în miera cerii de albine, care domină prima jumătate a galeriei.

Bucurie a tatonării sacralului, cu entuziasmul tinereții; pledoarie pentru deosebirea între mistagogie și obscurantism, ca din perspectiva unei experte teologii; împreună-lucrare, bărbătească și femeiască, întru așezare în armonia teandrică, expoziția *Părtaș la lucrarea Ta* constituie un eveniment crescut – calendaristic inclusiv – în lumina pascală a greu încercatului an 2022.

Mihai MERTICARU

O carte astrală

O carte astrală, cutremurătoare, intitulată CONTRA AMNEZIEI, ne-a sosit din Basarabia, semnată Nicolae Dabija. Este o adevărată biblie a basarabenilor, un memorial al durerii, o istorie înșănăgerată. În prefața acesteia, prof. dr. Lucian Strochi scrie, cu deplină îndreptățire: „Dacă, printr-un cataclism oarecare, ar dispărea tot ce este scris și tot ce este imagine despre Basarabia, cartea lui Nicolae Dabija ar putea reconstitui singură, prin complexitatea ei, această parte de țară cu tot ce are ea etern, semnificativ, eroic, tragic și unic”.

Pentru a afla de la început cine erau „prieteni” noștri care ne-au „eliberat” la 23 August 1944, Nicolae Dabija ne prezintă datele KGB-ului sovietic, care n-a fost deloc interesat să umfle cifrele, din care rezultă că, între 1 ianuarie 1935 și 22 iunie 1941, au fost arestați 19 milioane 840 de mii de „dușmani ai poporului”. Dintre aceștia – 7 milioane au fost împușcați, câte un milion pe an. Celelalte milioane au murit în GULAG-uri. După calculele lui A. Soljenițin, în perioada 1917-1953, ar fi fost exterminați 66.700.000 de

oameni. Câte 3.000 de asasinate pe zi. Foametea organizată în anii 1930 a secerat viețile a peste zece milioane de oameni.

Basarabia avea, în 1939, o populație de 5 milioane de locuitori, iar în 1952 – doar 2,5 milioane. Deci, jumătate din populație a dispărut.

Pe bună dreptate, autorul scrie: „Fiecare om este un univers întreg. A omori un om înseamnă a ucide un univers. Fabrica morții, declanșată de Lenin, Troțki și Stalin în fosta URSS, a lucrat fără odihnă până după 1953. În Republica Moldova, până la moartea lui Stalin, a funcționat ultima cameră de gazare din Europa”.

Un capitol întreg este intitulat BISERICA MARTIRĂ. Iată ce consemnează autorul: „Ura cu care l-au tratat comuniștii pe Dumnezeu e lipsită de orice logică. Credința este declarată antistatală, preoții – dușmani ai omenirii, bisericile – lăcașe ale întunericului ș.a.” Autorul trage concluzii amare: „credincioși împușcați în biserică, icoane în care s-a tras cu mitraliera, preoți uciși în altare, călugări spânzurați ca niște furi, preoți asasinați, călugărițe violatate, clopote aruncate în veceu, lăcașe de cult făcute una cu pământul ș.a.” Biblioteca mănăstirești, în care se aflau adevărate comori, au fost arse, icoanele puse pe foc, clopotnițele dărâmate, clopotele trimise la topit etc. Toți preoții basarabeni au fost declarați români și scoși în afara legii, fiind arestați „uciși, deportați, umiliți.” Urmează apoi un poemelnic nesfârșit cu alți preoți condamnați, în fruntea căruia se află Serafim Dabija și Nicodim Onu, (unchii lui Nicolae Dabija).

În 1940, zece mii de lucrători ai securității sovietice au fost trimiși în Basarabia să facă ordine. Problema locativă și-o rezolvau simplu. Mergeau prin centrul Chișinăului și, unde vedeau o casă mai arătoasă, intrau, completau un mandat de arestare pentru proprietari și în jumătate de oră erau stăpânii imobilului.

La pagina 135, autorul consemnează: „Basarabia e o răstăgînire. E partea de țară care a dat cerurilor cei mai mulți martiri ai Neamului Românesc. Pământul Basarabiei e plin de sfinți. Călcăm pe oase de sfinți. Dreptatea trebuie să ne-o facem noi, cei de pe o parte a Prutului, și noi, cei de pe cealaltă parte a Prutului”.

Mai departe, la pagina 211, citim: „În acest spațiu, dreptul de a vorbi limba română a fost plătit de multe ori cu viața. Peste 30 de lingviști și scriitori au fost împușcați, în 1938, pentru că au îngunoișat limba moldovenească cu cuvinte românești. Pentru simpla folosire a alfabetului latin, mai mulți concetățeni de-ai noștri au făcut închisoare. Scriitorul Petre Ștefănuță a fost condamnat la moarte, pentru că a încercat, în 1940, să afirme că limba vorbită de basarabeni e română, iar scriitorul Tudor Malai a fost împușcat, pentru că a introdus în limba moldovenească termeni și expresii românești”. Cei 200 de ani de „prietenie” au însemnat, de fapt, 200 de ani de genocid, de jaf, de suferință, de deportări, de batjocură, de masacre.

Această prigoană continuă și în zilele noastre: „Ostași ruși omoară copiii la Nistru, îi umilesc zilnic pe românii din stânga Nistrului. Ambasada Federației Ruse din centrul Chișinăului, care e cea mai mare din lume, ca spațiu întrecând sediul ONU, este izvorul tuturor provocărilor la adresa statului suveran Republica Moldova, pe care ea îl dorește înglobat cât mai curând în Uniunea Euroasiatică (citește – Federația Rusă)”.

Poetul Nicolae Dabija ne dezvăluie și alte aspecte puțin sau deloc cunoscute de noi. Aflăm cu uimire că au fost câteva momente astrale favorabile salvării Basarabiei, dar nu s-a profitat de ele. În 1914, țarul Nicolae al II-lea a făcut două vizite la București, cu intenția de a o mărita pe fiica sa, Olga, cu viitorul rege Carol al II-lea, în schimbul renunțării la Basarabia, dar Carol al II-lea, care avea să facă și alte deservicii României, n-a acceptat. În perioada interbelică, URSS propune în câteva rânduri recunoașterea revenirii Basarabiei la trupul României în schimbul cedării Tezaurului românesc care se afla la Moscova, dar conducătorii de atunci ai țării n-au acceptat târgul. La începutul anului 1960, a mai fost o înțelegere cu Nikita Hrușciov, dar căderea acestuia de la putere a zădărnicit proiectul. Și după 1991 au existat tentative de a readuce Basarabia la Țara-mamă, dar au eșuat din cauza ambițiilor politicienilor de pe ambele maluri ale Prutului.

Emanuel VASILIU

Film Inc.

Annette un musical dramatic

La recenta ediție a premiilor Gopo, desfășurată în data de 3 mai a.c., a fost nominalizat la categoria *Cel mai bun film european* și „Annette” (regie Leos Carax, 2020). Deși votanții, profesioniști în domeniul cinematografiei, nu i-au acordat premiul, filmul este remarcabil prin plasarea unei drame în genul *musical* și prin copertile metanarative.

În pregeneric există efectul vizual asemănător reprezentării unor frecvențe sonore, suprapus peste cadrul general al unei clădiri, în care regizorul Leos Carax, jucând rolul maestrului de sunet, comunică formației din studioul de înregistrări să „înceapă”. Aceasta interpretează piesa „So May We Start”, compusă de trupa Sparks, ieșind, în timp ce cântă, din studio. Pe treptele spre etajul întâi coboară actorii din rolurile principale, Adam Driver (Henry McHenry) și Marion Cotillard (Ann Defrasnoux), făcând și ei playback, invitați să iasă din clădire înaintea formației. În exterior, un polițist îi avertizează: „Nu încercați să începeți!” Poate mai mult decât acțiunea propriu-zisă a filmului, secvența din pregeneric reprezintă un manifest pentru creativitate neîncătușată, colaborativă.

Personajele principale au profesii în părți opuse ale sferei culturale: Henry McHenry este comic de *stand-up*, în vreme ce Ann Defrasnoux - cântăreață de operă. Într-o secvență de exterior, filmată în natură, mărturisire muzicală a dragostei dintre cei doi, ea afirmă că iubirea lor este „contraintuitivă”. Firea personajului principal masculin explică, în scenariu, drama. Există un personaj secundar – acompaniatorul lui Ann - care îi scrie un cântec de dragoste, devenind a doua victimă a lui Henry McHenry.

Într-un spectacol de operă, în care soprana Ann interpretează, de fapt, altă piesă compusă de formația Sparks, o poartă din fundalul scenei se ridică, dezvăluind pădurea. Secvența următoare o înfățișează pe Ann în costum de scenă, noaptea, în pădure, exprimându-și frica față de soțul ei. Secvența de dans, în care Henry McHenry îi dă drumul lui Ann peste bord, în timpul unei furtuni, este realizată incluzând o proiecție a valurilor dar și valuri create în studio, într-un efort de vizualizare a artificiei dispozitivului narativ.

Deși filmul are titlul *Anette*, păpușa/fetița lui Ann și a lui Henry McHenry nu este personajul principal, cei doi dominând acțiunea, mai ales în prima parte, până la turnura tragică menționată. Totuși, păpușa/fetița îl luminează pe Henry McHenry vizavi de vina lui, personajul nefiind complet convins că își merită pedeapsa. Filmul poate fi vizionat pe platforma *Tiff Unlimited*.

Maria BILAȘEVSKI

Tomorrow is not a promise

În lumea în care trăim, atunci când nu este subiectul unor știri ocazionale, natura apare în mentalul actual drept un concept abstract, cu un aspect de provizorat pe lista intereselor ori a priorităților zilnice. „Societatea spectacolului” a lui Guy Debord, după pop și lux, consumerism și auto-devorare a depășit instantaneul asupra clipei, efemere, senzoriale, prin efectele pe care le are asupra prezentului. Noua epocă despre care vorbesc specialiștii, cea a omului antropocenic, par a fi singura în istoria planetei în care, dezlănțuirea ființei înzestrată cu inteligență, își autodepășește anual potențialul distructiv în fața resurselor de regenerare ale naturii.

În fața acestor fapte, discursul artistic al Luminiței Lupuca, expus pe simeza galeriei „N. Tonitza” conturează, cu perseverență, o dezbatere asupra impactului pe care viețuirea umană îl are asupra peisajului. Faptul că artista nu dezvăluie într-un mod facil semnele pe care umanitatea le-a lăsat asupra peisajului, ci sugerează printr-o cromatică dinamică, cu tușe abstract-expresioniste, rapide, culori flamboiante, intervenții și experimente, etapele distrugerii și posibilitățile renașterii, fac ca acest proiect să nu se cantoneze într-o expunere tezistă. Evidentul colectiv este, în egală măsură, personal, cu atât mai mult în ceea ce privește degradarea naturii prin intervențiile repetate.

De la senzația unei furtuni extreme, la secetă sau incendii până la conștientizare că, în pânzele artistei, nu vezi prezențe umane sau animale, fiecare lucrare te poartă într-o călătorie duală, cea în care constă și începi să înțelegi agitația, dispariția, distrugerea și cea în care devii intrus, chiar și cu o privire, într-un univers ce pare să-și regăsească puterea de a se reface. Artista construiește prin tușele spontane, întinse cu generozitate prin stropire ori prin densități ferme, prin verdele inspirat de natura aflată în prefacere, o lume care pare că se oglindește pe suprafața cerului vegetal.

Viziunea Luminiței Lupuca asupra peisajului nu este una profetică. De la natura romantică a lui Caspar Friedrich ori reveriile luminate de lună, la introspecțiile solitare, retragerile în sine și accentuarea unui sentiment în raport cu natura, melancolic, liniștit, peisajul artistei nu este un surrogat prin care privitorul experimentează „sublimul”, ci un hublou prin care se pot vedea întipărirea lăsată de pașii omului. Nu întâmplător, două lucrări de mari dimensiuni reprezintă părți ale corpului uman, asociate tradițional, pe de o parte, cu distrugerea (picioarele care pun la pământ firele de iarbă) și dăruirea, ori primirea unui dar (măinile providențiale, ce oferă, pe de o parte, vulnerabilitatea naturii dar și, poate, posibilitatea acestora de-ași reinstaura suveranitatea).

Eliminarea unor caracteristici de bază ce definesc omul și extragerea din matricea obișnuită de citire a naturii doar a unor elemente menite să declanșeze conștientizarea, duc cu gândul la dispariția progresivă a identității atât a naturii ca atare, dar și a omului. Simbolistica cercurilor, liniilor, traseelor de culoare ce par a pulsa în acord cu transformările naturii, atrag atenția asupra sensurilor ce se ascund în spatele straturilor dar care înregistrează, în grabă, amprenta timpului.

Într-un manifest recent cu privire la scopul artei în timpul schimbărilor rapide, autorul Rasheed Araeen, afirma că aceasta poate intra în nivelurile de realitate ale vieții cotidiene, colective și astfel poate ajuta la nu doar îmbunătățirea vieții, așa cum o cunoaștem, ci la salvarea planetei de distrugerea totală. Nu există scrisă nicăieri vreo promisiune asupra zilei de mâine, iar în timp ce ceasul continuă să înregistreze impasibil trecerea timpului, prezentul invită nu doar la analize aplicate, ci la acțiune. Luminița Lupuca își asumă prin discursul pictural nu doar o responsabilitate moral-civică ci conturarea unei direcții în care trecerea de la conștientizare-revoltă-soluție, își găsește în pictură nu doar ecoul unor acțiuni, ci întipărirea fiecărei secunde în care, timpul, continuă să se scurgă, sperând că totuși, *acum* nu e prea târziu.

Emanuel Chiriac

Critifcțiuni și Critifricțiuni

Lui Cosmin Ciotloș îi place cuvântul critifcțiune, după Raymond Federman, deși asta poate duce la critifricțiuni între o baricadă și alta. Or, ne aflăm în plin *discurs al urii*, ca să uzez de sintagma lui André Glucksmann, că te și gândești, citindu-l pe CTP (gata să dea foc poemelor lui Nichita Stănescu și, mai nou, sutanei Patriarhului), dacă nu s-a ajuns la „Urăsc, deci exist.”

Scrie Vladimir Udrescu, într-o „Cafenea literară” de noiembrie 2011: „Criticii aiurează uneori mai rău decât poezii.” Da, când criticii sunt și poeți, atunci e marea aiureală, dar să nu generalizăm. Și da, N. Manolescu a avut dreptate: „În critica literară, curajul nu înseamnă să spui *nu*, ci să spui *da*.” Aici e „toată greutatea: în asumarea unor valori.” Și încă: „N-am pretenția să fiu încunoștiințat de valorile pe care ea le susține, înainte de a le face praf pe ale mele.” („România literară”, 7 august, 2002). De atunci, însă, multă apă a curs la vale, ba chiar în ...deal. Că Profesorul votează –dreptul fiecăruia– cu Cărtărescu (cel mai mare poet contemporan), iar Al. Cistelean cu Ion Mureșan, e una. Alta e să-i negi pe Coșbuc, pe Goga, pe Goma...

Mitrea Cocor a fost „sinucidere literară”, cum o numește Adrian Dinu Rachieru, exemplu de non-etică, fără discuție, dar e greu să-l scoți pe Sadoveanu din manual, cu *Frații Ideri* cu tot, pe motiv că i-ar plictisi pe elevii de școală nouă. Ce s-ar face dacă s-ar declara lectură obligatorie *Solenoid*? În ce mă privește, mă deranjează vocabula *obligatorie*. Lectura n-ar trebui să fie obligatorie, silnică. Și-mi vin în minte cuvintele lui Borges: „Să se laude alții cu paginile pe care le-au scris; eu mă laud cu cele pe care le-am citit.”

Și din nou cuvintele lui Borges, recitat de cu noapte: „fiecare scriitor își creează predecesorii.” Iar din nimic, nimic răsare. Oare știe asta habilitatul prof. univ. domnul Ghiță craioveanul, care își propune să de-construiască scurt și cuprinzător un ceva, „pompos” denumit „literatură română”, folosind ghilimetele? Domnul Ghiță, ca Greta Trotineta, prognozează că cititorii secolului XXII vor fi preocupați de „modificări climatice ireversibile”, nicidecum de autori contemporani. De altfel, îi vede pe toți cei care au scris sub ceașism „emasculați”. Dar, crezând neostoit în progres literar, opinează că „socialismul nu s-a demonetizat: el trebuie doar separat de stalinism.” (Cătălin Ghiță, *O scurtă istorie ironică a literaturii române*. În contrapunctul lui G. Călinescu, Editura Aius, 2020, pag.110). De aceea, poate, îi place să descopere „protoproletcultism” la Bolliac și „marxism” la Kogălniceanu („un Marx atins de calviție”). De cealaltă parte: șovinii patrioți. Negruzzi? Un șovin prevestind „capitulele xenofobe ale lui Eminescu.” *Cântarea României* a lui Russo deține „un lexic arhaic, ca și patriotismul.” Despre *Un răsunet* de A. Mureșan, devenit imn național, spune că „nu mai poate fi cântat fără ironie” decât de fotbalieri. Cât despre Hasdeu, în *Răzvan și Vidra* apar „noxele patriotismului de la Vatra Românească și România Mare.

Cu pușca trage habilitatul în tot, de la începutul începutului. De la mituri. Ce dacă pușca nu ia foc? *Miorița*? Oaia e „unealtă erotică” pentru lașul de păstor. Nerozia cu lașitatea bunului păstor a prins ca orice nerozie, chit că balada-capodoperă nu te învață cum să lupți ca să scapi de moarte, ci te învață să nu-ți fie frică de ea. *Meșterul Manole* ar ține de „etica nazistă a mitului.”

Domnul Ghiță crede că uzează de „ironie didactică”? Ba de băscălie (nu-mi place cuvântul, dar îl folosesc) groasă și joasă despre neamul românesc, născut din doi bărbați: „Traian a însemnat un dac lipsit de uter.” Bărbații, ne spun LGBT-iștii, nasc. Să nu știe asta neo-progresistul de la Universitatea craioveană? Ba știe. Ce nu știe, dar ne spune, e că Dosoftei, cu *Psaltirea în versuri*, face „număr de circ”. La circ nu mă pricep ca habilitatul Ghiță, așa că argumentația îmi scapă. Neculce? Portretul lui Ștefan cel Mare e „tâmp encomiastic”. Dar ce-o fi rău în spusa lui G. Călinescu, după care Domnul Ghiță se ține-n mână cu pușca-i, că „Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al nostru”? În *dimineața poezilor*, nu vede decât maneliști. Toți: Văcăreștii –„clan de maneliști”, Conachi, Anton

Pann... Când exemplifică doct și prob cu „Într-o grădină/ Lâng-o tulpină, / Zării o floare/ Ca o lumină. //S-o tai, să strică! / S-o las, mi-e frică/Că vine altul/ Și mi-o rădică”, domnul Ghiță vede în ce-a scris Ienăchiță Văcărescu o „meditație asupra plusurilor și minusurilor deflorării”. Mie mi se pare că ar intra în definiția dată de Platon poeziei : „poezia- acest lucru gingaș, înaripat și sacru”. Și pentru că domnul Ghiță agreează proletcultul, îi citez ce scria o poetă cenaclistă, pe nume Ana Mășlea: „Eram boboc, Partidul m-a deschis.” Asta da deflorare!

Din aproape în aproape, Domnul Ghiță își distruge obiectul muncii : literatura română (fără ghilimete), pe care o predă comparat. Filimon „s-a făcut de răs cât trebuie” cu o „narațiune șchioapă, știrbă și pocită”, ciocoiul prim (din *Ciocoii vechi și noi*), fiind asemuit cu Marian Vanghelie. Bălcescu nu mai poate face decât „deliciul tocișilor de la istorie, Alecsandri „ar mai putea provoca fiori” seniorilor din azile. Odobescu? Doar „scriere diletantă”. Duiliu Zamfirescu? O „nulitate” („în fond, un Filimon cu aere de superioritate”).

Emmanuel Chiriac

„*Mumificarea*” lui Eminescu, „începută de Maiorescu și consfințită de Călinescu” m-a făcut să închid cărtulia, chiar dacă autorele își propusese altceva: „să n-o despart prematur de palmele dumneavoastră.” Dar cum să nu citești cum numără acribios *dildo*-urile din *Povestea poveștilor*, vraf în sacul babei. Le-a făcut reclamă ca „realizate din materiale 100 % naturale, deci beneficiind de certificat *bio*”, de altă calitate decât cele din *sex-shop*-uri scandinave. Să-și fi procurat proful imprudent vreun pășoi crengian? Fiți precauți: nu cumva să fluierați când treceți pe lângă el.

Pentru că domnul Ghiță face parte dintre „ateii raționaliști, imuni la farmecele dubioase ale transcendenței” găsește că „versurile de maturitate ale lui Blaga au îmbătrânit urât”. Motive? „Fondul etnicist”, „utilizarea excesivă a motivelor pretins populare”. Gyr? Crainic? „Compozițiile sunt atât de proaste, încât nici nu merită să fie ironizate.” Oare domnul Ghiță vrea doar să contrarieze sau crede în ce scrie? Că Gala Galaction e „popă nespălat și enervant”, plictisind generații de elevi. Că Iorga e doar „histrionul ipocrit”. Ce-i place din Păstorel? Epigrama contra istoricului : „Barbă sus și barbă jos/Doamne cât e de bărbos/Iorga!” Și domnul Ghiță e îngrijorat ca nu cumva să scăpăm din vedere „contaminarea semantică dintre pilozitatea facială și cea pubiană.” Conducătorul de doctorate de la Craiova nu uită de catalogul celor 4000 de femei cucerite de Ion Barbu, nici de alcoolismul lui Bacovia, așa trei mari B ai poeziei, Blaga, Bacovia, Barbu, au fost spulberați. „Poet național” îl vede pe Arghezi, deși sintagma insuportabilă stârnește „fiori naziști”. Ei, uite că domnul Ghiță nu poate fi *pieziș* poeziei lui Arghezi, ba chiar recunoaște că „nici măcar ironia n-o poate dizolva.”

Deruta privind valorile crește mai ceva ca apele Dunării. Tehnica luării locului, ca și cum n-ar avea fiecare un loc în istoria literaturii, a fost preluată din proletcultură, când A. Toma, cu *Piuci și frații lui mai mici* și „naș Ieminescu”, poetul Deșliu („Clipă stai, oprește-ți zborul /

Se prăvale compresorul”) au luat locul lui Eminescu. În vremile noastre strâmte și strâmbe, când ura băntuie lumea, se tot extinde viziunea despre înlocuitori: Fondane în loc de Eminescu, Bonciu în loc de Rebreanu, Nina Cassian în locul întregii avangarde. Se tot merge din jos în mai jos. „Pa, Toni!”, îi spunea un ironist agresiv lui Anton Dumitriu. Piarști cu coate puternice fac loc unor veleitari, crezând că au autoritate critică fără frontiere. Numai „fabulistul” istoriei, Lucian Boia, cam fără știință și fără conștiință, turnător vreme de 16 ani, îi mai întrece pe astfel de ficționari critici, dar și cei care o elogiază pe „iluminata oratoare” Ana Pauker sau scriu că Bănescu (președintele care credea că se ducea la Kabul, dar era așteptat la Cahul, în Basarabia) seamănă cel mai bine cu mareșalul Antonescu.

Când îi aud pe fricționari cum fac Hm, îmi devin antipatici, oricât mi-ar fi fost de simpatici. Dau cu telul în sufleu, ca să nu spun cu ce aruncă în oala cu fasole. Nu-i academic ce scriu acum? Dar este academic să-l faci pe Eminescu „învechit”, „inactual”, ca H.-R. Patapievic?

Camil Petrescu? Hm. Așa și așa. Modest. N-a avut

succes în Franța. Rebreanu? Hm. Ce *Ion*? Miroase a bălegar. Maximum *Pădurea spânzuraților*. Doar niște defazați îl mai consideră de valoare pe Sadoveanu. De ce-am citi Sadoveanu, când îl avem tradus pe Sade, la Editura Pisica neagră? G. Călinescu? Triplă impostură : a ratat și în proză, și în poezie, și în critică. Istoria literaturii e rateul cel mare. A ratat literar și a trădat din p.d.v. politic, înscriindu-se în Frontul lui Groz(e)a. Asta, ce-i drept, a fost o cădere etică, dar nu i-a folosit la nimic. Studentul Vicu Mândra, ajutat de mândrii săi frați, l-a scos de la catedră. Același domn Ghiță îl găsește „homoerotic”, „misogin”, „un balerin social” (care a reușit să scape de pușcăria comunistă), „un dezertor moral”. G. Călinescu e „precum copiii întârziați mental.” Concluziv? Ce spune domnul Ghiță despre romanul lui Rebreanu, *Adam și Eva*, i se potrivește lui însuși mânășă: „Pe scurt, cartea este atât de proastă încât devine bună” (de comentat).

Ca să taxezi mediocritatea agresivă, impostura și mai agresivă, îți trebuie curaj. Lecția lui Maiorescu a fost uitată: cum că mediocritățile trebuie de la rău început scoase din literatură. Noi am ajuns la peste 2400 de scriitori cu carnet, ca să întrecem, pesemne, recordul lui Mao. Aud că am avea o debutantă cotizantă USR la peste 80 de ani, dar sper să nu fie adevărat. Ar fi prea de tot.

„Puști literari cu autoritate de ieri după amiază”, cum le spune Aura Christi în *Trei mii de semne*, fac zob și zdrob la toba mare valorile, dar scriu, din prietenie, apologii mălăiețe. Așa critică, așa autori. Amatorismul critifictorilor e conjugat cu proza „la cea mai joasă ficțiune”, cum scrie în alt context Vasile Gogea. Mulți intră în orgasm literar de-a dreptul, oscilând între nuditatea femeii și nuditatea ideii. Ca-n snoava cu musafirii de-o prună, de două, de trei, sunt elogiați în funcție de cât cotizează. În Japonia, cei care își doresc dame de escortă plătesc taxa numită „întâlniri recompensate”. Cum să numim o recenzie contra taxă? „Întâlnire recompensată” cu cartea X sau Y?

Cititorul alege cărți cum joacă la 6 din 49: la plesneală. Năpădit de numărul enorm de tipărituri, renunță să mai cumpere, iar editorii reduc drastic și pe tăcute tirajele. Cutiile mele poștale gem de volumele cunoștințelor vagi, cu cererea (*imperios* necesară; un politician spune *impetuos* necesară) de-a le citi. Problema nu-i să scoți contra cost carte la PIM, ci să fie recenzată. Când nu te recenzează nimeni, îți scrii singur prezentarea pe coperta a patra: „Carte vandabilă, traducibilă și globaliza(n)tă.” Sau de globalizat?

Nicolae Silade, enervat de scriitorii care scriu mult și prost, pe necitate sau pe repezeală, îi adresează un NU lui Ion Heliade Rădulescu, pentru acea chemare: „Scrieți, băieți (orice), numai scrieți!”

Aș formula altfel: Citiți (nu orice), gândiți și faceți ce vreți: sunteți liberi. Firește, am în vedere masa de scris. Nu crezi în scris, nici scrisul nu crede în tine, de unde și trimiterea la augustinianul îndemn: „Iubește și fă ce vrei!”

Adina BARDAS

Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu – Elogiul frumuseții –

Am așteptat conferința de presă FITS (2 iunie 2022), nu doar pentru a afla ce se va întâmpla la festival, ci și pentru transferul de entuziasm pe care

lucrurile făcute bine îl procură. Constantin Chiriac îmbină subtilitatea cu fermitatea, diplomația și voința în cuvintele sale și, deși ne-a obișnuit astfel, rămâne un reper ce provoacă mirarea admirativă față de puterea de a forma și inspira echipe, de a crede în schimbare, de a demonstra că munții se pot muta. S-a vorbit despre statistici care dau elan imaginației (ca să aibă forță expresivă dincolo de dezlănțuirea de cifre aș sugera să fie incluse în viitoare comunicate de presă și linii de referință ale altor festivaluri de teatru). Față de anul trecut când s-au desfășurat 600 de evenimente, în ediția a 29-a (24 iunie-3 iulie 2022) sunt programate 768 de evenimente în 80 de spații de joc (382 de titluri unice, 39 dintre ele online, 145 în spații de interior, 198 în spații deschise), pe lângă cele 129 de expoziții și aproape 20 de lansări de carte. Și-au confirmat prezența 3300 invitați din 75 de țări. Văzând energia lui Constantin Chiriac cu doar trei săptămâni înainte de începerea festivalului, când oboșala, fără îndoială, atinge cote greu controlabile, te străbate gândul că rolul de a oferi modele, de a face proba curajului în diferite contexte de viață e în acord cu structura unor actori. Ca și arta de a clădi cu o anume naturalitate lumi care trec de hotarele iluziei...

La această ediție sunt propuse 13 „sezoane” (denumire consacrată a seriilor de reprezentații asociate unei țări) – se continuă cele din 2021, Franța, Elveția, Japonia, Israel, Belgia, Germania, Austria, Marea Britanie, Italia, Spania, în prim-plan apar și China – exclusiv online, Polonia și segmentul special NATO). În 2022 secțiunea dedicată militarilor NATO inițiată acum câțiva ani a fost extinsă (abonamente online sunt puse la dispoziția bazelor NATO din România). Și, în premieră, un spectacol al Academiei Forțelor Terestre din Sibiu va fi prezentat la FITS.

Constante ale discursului sunt concepte ca *parteneriat*, *difuzare*, *dezvoltare*, și în sensuri benevolente, *cucerire*.

(Constantin Chiriac remarcă faptul că Sibiu nu a fost subjugat niciodată, dar se lasă cucerit de artă, de festival, cu viața lui de un mare dinamism, sistematic promovată punând la bătaie iscusințe și tenacități, de creatorii care „inva-dează” orașul – unii dintre ei intrând pe calea regală a Aleii Celebrităților). Pe alte coordonate – care țin tot de generozitate, de dorința de a antrena și educa un public cât mai divers și mai vast – s-a anunțat o nouă inițiativă: contra unei sume modice (1000 de lei) hotelurile din țară pot achiziționa dreptul de a redifuză porțiunea online al festivalului, delectându-i cu un dar aparte pe turiștii pe care îi găzduiesc (nimeni nu a fost scăpat din vedere: partenerii vor primi afișe pe care le pot personaliza cu sigla hotelului și apoi distribui). Acest program va fi diseminat pe scară internațională în viitor folosindu-se toate legăturile de promovare existente. Și sperăm că zona online cu toate aceste ingenioase ramificații va fi încă și mai bogată, revenindu-se la densitatea de oferte din 2021.

Au fost subliniate și câteva vârfuri ale festivalului (toate disponibile și online): „Kreatur/Puterea creației” de Sasha Waltz (Sasha Waltz & Guests în coproducție cu Festspielhaus St. Pölten, Les Théâtres de la Ville de Luxembourg și Opéra de Dijon – data premierei: 9 iunie 2017), care înregistrează deja un record al vânzărilor de bilete, „Mozart de Madame Pompadour”, regia: Götz Teutsch (data premierei: 1 ianuarie 2007), „Regele moare” de la Theater in der Josefstadt, Viena, în regia lui Claus Peymann (data premierei: 25 septembrie 2021). Numele acestor artiști se vor înscrie pe Aleea Celebri-

tați în uniforme medicale și „echipai” cu o colecție de poeme. Urmând regulile jocului, „doctorii” interacționează cu publicul (din cafele, parcuri, spitale, centre sociale, școli) și, după câteva întrebări adresate „pacienților”, prescriu cu toată seriozitatea cel mai adecvat tratament poetic. Similar, un muzician poate „recomanda” un salutar remediu melodic, iar dansatorii – schițe coregrafice inspirate de dialogul cu un spectator sau altul. Și astfel, maladiile sufletului acutizate de izolările pandemiei pot afla efemere deschideri ludice spre o cale de vindecare („poezia e în stare să tămăduiască toate relele”, spunea Fernando Pessoa, citat pe afișul acestui proiect, și tot el afirma că „literatura e cel mai plăcut mod de a ignora viața”). Desfășurat prin telefon la început, acest proiect continuă cu turnee în Europa și Africa ce stănesc curiozitate și interes, confirmând efectele insolitei terapii a frumuseții în acțiune. Cu o simplitate nelipsită de tâlcuri, ni se „reamintește” că Asclepios, zeul medicinei, este fiul lui Apollo. Și cât de potrivit se relevă încă o dată motto-ul festivalului, „Frumusețe”, ca un drum de parcurs pentru a redescoperi normalitatea.

Ca de obicei, reprezentanții diplomației ai țărilor evidențiate prin micro-stagiuni au pus în relief legături strategice semnificative construite pe un arc larg de timp. Ambasadorul Elveției, E.S. Arthur Mattli, a discutat cu elocvență ce-i este caracteristică despre imperativul susținerii culturii în „momentele dificile de pandemie și război”, despre „nevoia de adevăr” (sintagmă care trimite și la titlul piesei propuse de teatrul Vidy-Lausanne), declarând categoric că „viitorul nostru va fi construit pe arte și acte creative, nu pe acțiuni distructive”.

La Sibiu va fi lansat în premieră un program nou al Comisiei Europene dedicat în primul rând Ucrainei, Poloniei și României cu o extensie către Republica Moldova pe fondul crizei refugiaților. Cum a notat cu claritate Constantin Chiriac, „căutăm soluții”. Acesta este răspunsul ce încearcă să identifice modalități de a răzbi dincolo de momente critice – perseverența și prompta examinare a posibilităților punând în mișcare idei îndrăznețe, mecanisme inventive ale negocierilor, o surprinzătoare creativitate.

Și tot despre creativitate și găsi-rea unor soluții vorbește și gestul de a înlocui artiștii tradiționali, păgubitoare în anumite împrejurări, cu drone multi-funcționale într-un număr record (250), care însoțite de un spectacol de lasere, de *Rapsodia română* de Enescu în legendara versiune din 1978 a lui Celibidache și de *Oda bucuriei* vor încadra festivalul într-o aură de accentuată modernitate. Între tradiție și răvna inovatoare, Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu respiră autenticitate și invită la experimentarea șansei de a exista și a visa sub bolți fremătătoare de frumusețe.

Flavius PARASCHIV

Despre Watchmen

Pentru cei obișnuiți cu benzile desenate și filmele Marvel sau DC, supereroii au un tipar clar și ușor de recunoscut. Dincolo de abilitățile lor speciale, personaje ca Spider-man, Batman, Superman etc., au devenit „modele” pentru tinerile generații, din moment ce sunt întru chipare a binelui.

Cu toate acestea, nu toți supereroii aveau o atitudine onorabilă. De fapt, începând cu *Watchmen* se poate vorbi, în universul benzilor desenate, de antieroi în adevăratul sens al cuvântului. Spre deosebire de personaje ca Wonder Woman, Harley Quinn etc., care se învârt doar în jurul unei singure trăsături de caracter, în *Watchmen* și – mai recent – în *The Boys* întâlnim protagoniști convingători, bine individualizați, uneori lipsiți de moralitate, dar care totuși acționează în numele binelui.

Universul *Watchmen* a fost creat în 1986 de autorul Alan Moore, artistul grafic Dave Gibbons și John Higgins și a devenit repede cunoscut și apreciat nu numai de publicul cititor de benzi desenate.

Ceea ce atrage atenția prima dată este atmosfera în care se desfășoară întregul scenariu grafic. Acțiunea este plasată în anii '80, iar până în acea perioadă justițiarii mascați erau o prezență acceptată și apreciată. Treptat, nu numai că și-au pierdut popularitatea și prestigiul, dar au fost și interziși oficial de guvernul american. Statele Unite ale Americii sunt o forță mondială, fapt asigurat, în mare parte, de existența Doctorului Manhattan, singura „ființă de hârtie” care are cu adevărat puteri speciale în *Watchmen*. Restul personajelor centrale, Ozymandias, Nite Owl, The Comedian și nemilosul Rorschach, deși nu posedă abilități ieșite din comun, se vor face remarcate prin alte aspecte.

Volumul debutează cu uciderea Comedianului, iar de anchetă se va ocupa Rorschach, care se dovedește a fi nemulțumit de modul cum se investighează cazul. Dincolo de intrigă, memorabili cu adevărat sunt antieroi creați de Alan Moore. Așa cum precizăm la începutul textului de față, antieroi din *Watchmen* au reușit să ofere cititorilor o altă imagine asupra justițiarilor din benzile desenate.

În general, personajele pozitive din Marvel sau DC fac tot posibilul să-i protejeze pe cei vulnerabili. Pe lângă faptul că dau dovadă de moralitate și altruism în majoritatea situațiilor, supereroii respectă viața celorlalți și nu vor încerca să-i pună în pericol, chiar dacă asta ar însemna îngreunarea sau oprirea misiunilor.

Oprirea răufăcătorilor este la toți obiectivul principal, dar antieroi se bazează mai mult pe principiul „scopul scuză mijloacele”. Rorschach și alții nu ezită să devină nemiloși atunci când misiunea lor stagnează din cauza unor obstacole, indiferent de natura lor. Mai mult decât atât, agresivitatea de care dau dovadă antieroi nu-i face deloc antipatici, ci din contra. În *Watchmen*, antieroi sunt oameni care lucrează, de multe ori, în afara legii, ceea ce indică faptul că nu pot cere ajutor de la poliție sau de la alte instituții ale statului. În ciuda tuturor dificultăților, aceste personaje dovedesc o capacitate extraordinară de adaptare, iar atitudinea lor implacabilă îi transformă în niște figuri cât se poate de carismatice.

Cruntul Rorschach, de pildă, este obligat să ancheteze moartea colegului său, The Comedian, pe cont propriu. Din moment ce nu este înzestrat puteri deosebite, el nu se poate baza decât pe intuiție și – mai ales – pe propriile sale abilități de investigare. Antieroi din benzile desenate și romanele grafice au o caracteristică fundamentală: prezența slăbiciunilor, care nu sunt neapărat fizice.

Rorschach, The Comedian etc. sunt, ca restul oamenilor, indivizi cu numeroase defecte de caracter. Acest aspect îi umanizează, iar din acest motiv cititorii pot rezona mult mai bine cu ei. Ironia acidă și umorul negru sunt o parte din trăsăturile principale ale antieroiilor, elemente care le asigură chiar și astăzi savoarea.

Universul creat de Alan Moore nu numai că a avut succes comercial, dar a fost apreciat și de critici. Totodată, trebuie precizat faptul că seria *Watchmen* a devenit și mai populară datorită ecranizării cu același titlu din 2009, film care a fost continuat în 2019 printr-un serial produs de HBO.

„Regele moare” de Eugène Ionesco, regia: Claus Peymann, Theater in der Josefstadt, Viena

tăților sporind constelația celor 56 de personalități de până acum; lor li se vor adăuga Éric-Emmanuel Schmitt și Krzysztof Warlikowski. Cu un gest în care se disting irizări de melancolie și o reverență, Ion Caramitru va fi de asemenea omagiat în acest fel.

Colaborarea cu Théâtre de la Ville din Paris e reluată prin delicatele „Consultations poetiques”, un proiect de o fermecătoare spontaneitate ce va avea loc pe parcursul întregului festival. Inedite „consultații” au fost inițiate de regizorul Emmanuel Demarcy-Mota în martie 2020, propunând întâlniri impromptu cu actori îmbră-

Matei Călinescu și „Cultura cititului” (I)

Este, probabil, surprinzător să constatăm că, la o percepție globală a scrisului lui Matei Călinescu, textele confesive (memorialistica, altfel spus), încercând „a prinde” un timp regăsit, domină ca pondere. Evident, nu putem ignora condiția sa de om „scindat”, cu identitate fracturată, odată cu părăsirea României ceaușiste, în ianuarie 1973, vestind o „a doua naștere”; dar să nu uităm că și până s-a încumetat a exersa „arta exilului”, în Matei Călinescu-„captivul”, perceput pedagogic ca lider „de trecere”, cum scria Cornel Ungureanu, conviețuiau teoreticianul, un spirit raționalist, pregătind o solidă carieră universitară (la recomandarea lui Tudor Vianu) cu rebelul, glisând către spiritual, cu erupții lirice la începuturi, filtrate livresc. Or, gustând singurătatea „ca experiență fundamentală a exilului”, odată cu profesoratul la Indiana University (Bloomington), expertul în literatură comparată își dezvăluie *identitatea americană* (cu alte standarde și cadre de referință), îmbrățișând, mărturisind, o agendă severă, centrată pe austeritate și performanță. Se va rupe de ceea ce îi dăduse sens până atunci (ca entuziast *animator* al grupului de moderniști „în secret”, ventilând atmosfera unor ani dogmatici) și se va refugia în texte academice și tratate docte. Sinteze laborioase, manevrând o terminologie emancipată, gândind categorial, produse, desigur, și în „perioada românească”, lăsând să se întrevadă anvergura preocupărilor, împacând eseistica sau cronistica (intermitentă) cu spiritul didactic, sub veghea lucidității teoretice, vădind siguranță în diagnoze, cu recunoașterea tacită a unui directorat de opinie¹⁾. Cum sperata repatriere (reexilare) eșuase, Matei Călinescu se va întoarce scriptic în forță, ca „personaj mitic” (cf. Alex Ștefănescu), într-o atmosferă insalubră și își va proba, în anii ultimi, vocația de memorialist.

Semnălu l-a dat, se pare, volumul scos la *Litera*, în 1994, în tandem cu psihiatrul Ion Vianu, marele său prieten. *Amintiri în dialog*, oferind, după Adrian Marino, „o lectură ideologică”, împărtășește, prin comuniune („complicitate de destin”), nu doar o prietenie trainică; „geamănu” Ion Vianu îi va fi alături într-o epocă „sub semnul groazei”, chestionând trecutul „schimbător și totuși stabil”, sub „aripa mărginită a memoriei”. Un dialog epistolar, așadar, ca regăsire a timpului pierdut, un „joc de șah al memoriilor” (Călinescu 1994 : 61), la două mâini, firește, împiedicând uitarea. Dar și un ingenios montaj, captând freamătul ideilor (ca „intoxicare superioară”, cum recunoștea Ion Vianu), depănând – prin „îngemănare” – anii formației (familia, haotismul lecturilor clandestine, anturajul, proximitatea socială, contextul totalitar). „Epopeea paideică”, pe de o parte, desajul ideologic, pe de altă parte, încercând a cuceri și apăra *libertatea personală* ca formă de rezistență: „însoțitorul” Proust, refugiu în spațiul livresc și, negreșit, *soluția Vianu* la îndemână, ca exemplu contagios. Cu inevitabile concesii tactice, dar cultivând un profesionalism „pe cât cu puțință apolitic”. O „lucidă dublare” prin autopersuasiune, explică „ostatecul” Matei Călinescu, o „masonerie livrescă”, construindu-și – printr-un joc dublu, în condiții moralicește dubioase – statutul de „oponent secret” al unui regim ce părea atunci, în anii „quasi-liberalizării”, deopotrivă etern și reformabil. Iluminările intelectuale, timpul „de pierdut” al anilor tineri, an-

gelismul vârstei, prietenii de grup întrețin o recepție poetică, apărându-și „virginitatea politică”; înțelegând repede că politicul este „nedemn de a fi luat în seamă” (Călinescu 1994 : 141). „Orgiile” de lectură înseamnă „un amestec de minți”, sporind „valorile vieții”. Ca proustian convins, Matei Călinescu acceptă un dublu regim (introspectiv și scriptic) pentru a purcede la o *lectură de sine*, repudiind lecturile forțate, experiența malformatoare a cenzurii (fie ea interdictivă sau prescriptivă), șirul de ingerințe și constrângeri. Încearcă, la adăpostul unor concesii tactice, unele calculate, să locuiască în estetic, livrând texte publicabile (de care, ulterior, se va dezice). Respinge, fiind în grupa de engleză a lui Adrian Nicolescu, tentativele de recrutare, traducător la Festivalul din 1953 și gustă micile breșe, mânat de o palidă etică a insubordonării. Astfel de amintiri „diamantine” vor rodi într-un mic și ciudat roman, publicat în 1969, invocând o lume „solstițială” și un eu paradisiac, hoinărind printre oamenii cunoscuți „la parc”, în primul rând flamboyantul Genu Ghelber, un personaj socratic, un „atemporal” confiscat de experiențe mistice, travestit prozastic în Zacharias Lichter, cu nebunia sa „întru spiritual”. Deși ostil puterii, s-a zis, *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* n-a avut nicide-

posibilă „prezumție de conformism”; deși, pe de altă parte, recunoștea că impactul în epocă a fost „artificial exagerat”, exegeții marșând / plusând pe „ostilitatea” mesajului. În fond, excentricul Zacharias Lichter, un mistic al negației, văzând lumea pe dos, ne invita într-o abstractă perioadă interbelică, taxată de unii drept prețios „document istoric”. Însuși Matei Călinescu, inconștient subversiv (recunoștea), considera „cărțulia”, scrisă oblic, ca ținând de o *viață anterioară*; mirându-se de tratamentul îngăduitor al cenzurii, de „ușurință” acceptării *gândirii lichteriene*, cu a sa poezie a religiozului. Potrivnic spiritului posesiv, locuind într-un garaj părăsit, nepărăsind orașul, „bietul metafizician” se împăca doar cu tăcerile alcoolului Poldy, un prieten esențial, profesând – ca anxios obsesiv – cerșetoria și morala credulității. Zacharias Lichter, afișând un surâs isusiac, rămâne un poet fricos, în automarginalizare, respirând „aerul pur al curajului”. Și dacă Luminița Marcu, invitând la „curățenie” într-un „canon viciat”, se mira că *Viața...* nu pătrunsesse în programa universitară, Nicolae Manolescu găsea, în *Istoria* sa critică, că micul roman-eseu al lui Matei Călinescu este, azi, „oarecum fad”. Filosof ambulant, Zacharias Lichter este un original; crede doar în răsul purificator și viul grai, scrie

rar (purtând poemele în minte) și denunță semnificația măștii, mrejele lui a avea, graba ca păcat, viețuind într-un carnaval promis-cuu. Neglijent, pitoresc, genialoid, diform etc. își respectă condiția de profet, anunțând – prin viziuni și halucinații – „flacăra lui Dumnezeu”; adică flacăra care aprinde „cuvintele seci”. Este o *fință incandescentă* și își poartă, prin mica sa lume, „eul de poet”, întreținând, nota Monica Spiridon, lecturi „concurrente”, de la anecdotice la simbolic.

*

Deși își asumase rolul de critic literar, punând umărul la impunerea unei strălucite generații, „biograful” lui Zacharias Lichter iubea poezia și ne atrăgea atenția asupra „identității originare de poet”. Se înțelege că avem de-a face cu un lirism intelectualizat, îndreptat spre un simbolism muzical, observa Ștefan Borbély într-o excelentă micro-monografie (2003). Idealul meșteșugăresc și substanța reflexivă, de aflat și în poemele atribuite lui Z.L., sigilează desfășurările

sale lirice, reverii golite de energie, descoperind „parfumul absenței”: de la *Semn* (1968) și *Versuri* (1970), cu vestiri și prevestiri de oarece interes semiotic, la antologia *Umbre pe apă* (1972), deslușind un „foșnet imemorial” (poemele desfășându-se „în lumina întrebării”) și „elegiile și invențiile” adunate în *Tu* (2004), până la inedite din *România literară*, sub titlul *Scrisori către Uca* (nr. 29/2017, p. 8): „Semne de umbră-mi cutreeră poate cuvintele / când respir delicatele morți din văzduhuri” (v. *Sint acum pentru tine...*). E de aflat, aici, „fantoma delicată” a fiului, producând o meditație sceptică și, prin lungi rememorări, rodind diaristic, o melancolie de nevindecă: „Zădărnicia miracolului vieții este ea însăși un mister”.

Dar, la începuturi, criticul-poet e interesat de cariera universitară (din 1963), înțelegând că nealegând tăcerea, „căzând în Istorie”, era obligat la un *conformism parțial*. Protectiv, teama difuză, cuibărită în acei ani „naiv-machiavelici”, îl forțează, sub presiunea circumstanțelor, la *precenzură*, înțeleasă ca „o formă specială de autocenzură”. Chiar dacă articolele sale din *Gazeta literară* erau scrise „într-un mod mai literar”, constata M. Nițescu, pledând pentru rolul educativ al criticii, poetul palpa „conturul omenesc al fericii” sub semnul victoriei comuniste (v. *Steaua*, nr. 1/1959). Sistemul cenzorial veghea obligând la „genuflecții umilitoare”, întreținând suspiciunea, sub pecetea unui marxism primitiv. Cu acces, totuși, la lecturi „eretice” (Djilas, cu *Noua clasă*, de pildă), sub presiunea unui calendar oficial, respirând optimism și ilustrând tematic salba de victorii ale noului ev, Matei Călinescu se desparte treptat de „logica de ostatec”. O bursă la Paris, în 1968, înseamnă *anul de cotitură*, inclusiv în atitudinea față de scris.

cum probleme cu cenzura, transcriind alb experiența unei fascinații. Echivocă în relațiile cu biograful său, supus unui val de reproșuri (ar fi deformat, furat etc. din „torențialul” Ghelber și caietele sale misterioase), cartea ar fi încercat să-i compună biografia sub acuza de gest criminal (e vorba, desigur, de „crima” elucidării și „boala seriozității”). Fiindcă pentru Zacharias Lichter, atins de revelația metafizică, văzând fenomenologic, „palpând” esențele, toți oamenii sunt clovni iar spiritul parcurge, stadial, drumul de la circ la nebunie și perplexitate. Matei Călinescu ne invita, imprevizibil, într-o contralume fictivă (totuși, România anilor ’30), vidată de referințe, recomandând pentru descifrare „o hermeneutică a golurilor”. O „cärtică” stranie, de ambiguitate calculată, mizând pe jocul ideatic într-un fals tratat de morală, marcând „un derapaj” în cariera sa profesorală. Și care, în ochii lui Constantin Eretescu, deplângând că, în exil, Matei Călinescu n-a mai produs vreo scriere literară, rămâne „unul dintre cele mai prețuite romane ale ultimului secol românesc”.

Să observăm că deliranta revoltă lichteriană, sub protecția urâtului și asumarea ridicolului, sfidând cunoașterea comună, se consumă paralel cu realitatea. Ea ține de un anarhism mistic și cinic și aparține unui profet straniu, asocial, glorificând prietenia, neparticiparea și invitând la nesupunere, constata N. Steinhardt, ca mod de rezistență. Primele fragmente din acest bizar „roman” fuseseră găzduite în revista *Familia* (1967); după publicarea cărții, Matei Călinescu a tipărit în *Almanahul literar* (1973) „o diatribă lichteriană împotriva suspiciunii”, scrisă în 1971 și recuperată în *Addenda*, la retipărire (ediția a treia, 1995), amânând lungă vreme o relectură. Peste ani, scriitorul, departe de text, motiva această „frică a relecturii” printr-o

¹⁾ Dedicată memoriei lui Matei Călinescu și „tuturor acelor care și-au păstrat, în România anilor 1944-1989, *inconformismul profund și secret*”, cartea Luminiței Marcu, vizitând „ruinele” unei *reviste-personaj* (*Gazeta literară*), investighează o epocă și actorii ei, subliniind rolul lui Matei Călinescu în „cruciada” pentru înnoirea literaturii, în încercarea de a o elibera din „chingile politicului”. Textele criticului, cu „scut teoretic”, pledau pentru selecția valorilor autentice și eroziunea celor oficiale, distingând între poezia majoră și cea minoră, între concret și abstract; evidențiind, de pildă, „versuri zgrunțuroase” beniuciene (în 1961) și laudând, doi ani mai târziu, o antologie a lui Blaga. Printre atâtea reverențe politice, printre micile îndrăzneții și valul admonestărilor rapide, cronica literară încerca, într-o *societate controlată*, scrie Luminița Marcu, să rămână „un bastion estetic”; altfel spus, să introducă în cetatea literaturii „calul troian al criticii estetice”, fisurând zidul cenzurii (Marcu 2014 : 336).

Civilizație și civilizare

Oripilați de ceea ce se întâmplă la limita Europei comentatorii evenimentelor se gîndesc la tot felul de soluții care ar pune punct atrocităților. Una dintre cele invocate încă de la începutul conflictului a fost... cedarea de bună voie a Ucrainei față de pretențiile teritoriale ale Rusiei. Pare simplu – se renunță la niște teritorii, apare pacea luminoasă și îmbelșugată, hectarele de noi cimitire nu se mai înmulțesc, toată lumea e fericită și... pupat *piața independenței*... Consecințele sînt însă cu totul altele. În afară de ușor de bănuita amplificare, după cedare, a pretențiilor agresorului – care va pretinde noi teritorii – în Ucraina sau în altă parte – asta ar însemna renunțarea la convențiile internaționale impuse de lumea civilizată – anularea convențiilor privind respectarea granițelor acceptate internațional – pe scurt revenirea la... dez/ordinea medievală, cînd cel care se crede mai forțos dă în cap celui alt pentru a-i acapara ce crede el că i-ar conveni să... elibereze dintr-o rațiune sau alta... E ușor să ne reprezentăm lumea după o astfel de... nouă... dez/ordine medievală... Războaie peste tot în lume și mai multe ca niciodată hectare de cimitire – pentru că omenire a evoluat în materie de arme de distrugere... Și, fără mare întîrziere, cei care se cred forțosi vor recurge la armele nucleare... Lipsa de umanitate, de civilizație șamd care a fost deja „dovedită” în ce s-a întîmplat pînă acum duce inevitabil exact spre asta. Un popor în care sînt majoritari cei care acceptă să-și măcelărească în mod constant concetățenii în lagăre, care i-a nesocotit cu totul uneori pe cei mai străluciți reprezentanți ai săi, plasîndu-i în pușcării alături de criminali, care nu a respectat valorile universale decît de nevoie nu-și va face probleme cu aruncarea planetei în neant. Ideea e de altfel de actualitate la tv-urile agresorului unde se vorbește despre distrugerea Marii Britanii cu o singură bombă, despre arsenalul nuclear amenințător pentru lumea care nu s-ar supune ideilor bolnave de agresiune și expansiune teritorială. Cei care susțin voioși sacrificiile umane dramatice ale populației civile, ale tinerilor din armatele celor două țări, acțiunile de distrugere a economiei, a locuințelor, a spitalelor, a școlilor șamd, rezultatul eforturilor oamenilor atîtor generații nu înțeleg probabil că amenințările cu arma nucleară sînt adresate omenirii, nu unei ținte sau alteia... Probabil că nu-și fac multe probleme și se gîndesc la momentul cînd vor juca cazacioc în Piața Roșie aflînd că statele neprietene au fost spulberate de bombele lor nucleare... E posibil însă să nu mai aibă timp nici măcar pentru începerea dansului... Sigur, sînt și dintre cei care bănuiesc ce va urma, dar aceștia se amăgesc cu ideea... creștină că în urma distrugerii vieții de pe glob... neprietenii lor se vor duce în iad, iar ei vor merge direct în rai... Asta probabil pentru că bombele lor au fost sfințite de capii bisericii ortodoxe...

Toată lumea se gîndește acum la o soluție... Soluția? E clară dar e greu de imaginat cum se va ajunge acolo. Înfîngerea agresorului, punerea lui, dacă nu va accepta pe cale... rațională, în imposibilitatea de a acționa mai departe în modul în care o face acum. Izolarea – care e extrem de greu de realizat – așa cum se întîmplă cu Coreea de Nord. Dar într-un asemenea caz se vor stabili ca urmare alianțe agresive între statele conduse și, eventual, educate pe singurul principiu al agresiunii celorlalți. Iranul, unele state din America de Sud etc. Se deschide o eră a riscului (s-a vorbit despre ea deja cu decenii în urmă) căreia nu i se pot întrevădea rezolvările... Sfîrșitul poate fi apocaliptic dacă toate părțile implicate nu devin conștiente că, așa cum s-a spus de multe ori, un război nuclear nu are niciun cîștigător... Singurul rezultat va fi dispariția, spontană sau în timp, a umanității. Singura soluție nu poate fi decît distrugerea armelor nucleare. Și eforturile de a ține sub control agresivitatea, se pare în-născută, a omenirii... Greu de ajuns acolo – dar, să fim

totuși optimiști – nu imposibil...

*

Așa cum este lesne de înțeles, stabilirea unor relații de echilibru între țări este determinată în mod decisiv de nivelurile de cultură ale țărilor, de principiile și valorile cultivate, respectate, propovăduite de fiecare popor în parte. Funcționarea constructelor sociale creează, așa cum s-a arătat, viața socială. O colectivitate există ca atare prin ceea ce crede, ceea ce i-a fost inculcat începînd cu primii ani de existență ai individului, prin ceea ce devine astfel constantă a vieții sale, echivalentă cu moștenirea genetică. Ceea ce este rezultatul civilizației este stabilirea, peste diferențele firești de cultură (împletite într-o țesătură multiplă, complexă, în care componentele sînt inevitabil defazate), a unei sume de principii, de reguli acceptate (de voie, în unele cazuri de nevoie) de întreaga comunitate. Încălcarea deliberată, fără prealabila consultare a celorlalți a acestei structuri afectează viața umanității în întregul ei. Avînd în vedere amploarea, locul și rațiunile agresiunii, ea poate fi menținută cu di-

Emanuel Chiriac

ficultate la nivelul conflictelor locale, gestionabile. Par cuvinte mari, dar este descrierea exactă a stării de fapt. A cărei continuare nu e ușor de prevăzut astăzi. Starea de echilibru a fost anulată de invazia Ucrainei. Actul în sine al declanșării războiului a deteriorat nu numai starea de pace, a încălcat nu numai convențiile care transformau lumea într-un loc în care se poate trăi într-o anumită stare de echilibru, ci este definitiv anulată imaginea pe care ne-o creasem despre normalitatea conviețuirii în cea mai importantă zonă a globului pe care o consideram securizată. Nesocotirea fără scrupule a principiilor care păreau stabilite o dată pentru totdeauna deschide falii considerabile între nivele de civilizație.

*

Norbert Elias vorbește în mult comentata sa lucrare, *Procesul civilizării*, despre transformarea culturilor țărilor occidentale, etapele parcurse de acestea pînă la a deveni, într-o măsură mai mare sau mai mică, repere ale civilizației. Subiectul a fost abordat, cum era și firesc și de alți gînditori – de pildă Ortega y Gasset care își îndreptase atenția asupra modului în care țările occidentale, altădată componente ale fostului imperiului roman, se diferențiau trăind în aceeași matcă. În timp s-a creat o diferență decelabilă între acestea – păstrîndu-se, în același timp, o linie comună. Fostele imperii apărute de-a lungul timpului au transmis celor care au viețuit cîndva în interiorul lor anumite constructe care au fost uneori asimilate și transmise prin generații. Anglia a

păstrat o legătură de colaborare, a construit o *comunitate de state* din care a dispărut ideea de dominare. Prin natura țărilor subordonate altădată Franța a continuat să întrețină o idee de protectorat refuzată nu o dată violent de fostele state subordonate. Exemplele pot fi continuate și în toate cazurile este vorba despre modul în care a fost gestionată relația de putere dominantă. Un caz aparte ar fi Rusia, dar chestiunea merită o tratare aparte.

*

E greu să uiți că naționalismul este o creație a Europei occidentale, care a reușit, după o lungă perioadă de convulsii fatale, să depășească și să se opună apoi radical mutației care, declanșînd crizele naționaliste, putea fi fatală. Este un proces circumscris unei zone geografice precizate, cu diferențe caracteristice dar care evoluează într-o direcție comună. S-a discutat mult despre centrul civilizației, se discută în permanență despre transformările continue ale acestui nucleu social, despre problemele ridicate de noile tehnologii, despre situația ecologică, despre mutațiile sociale și economice. De fapt discuția acestor teme rămîne centrală în tur-bionul de studii, proiecte de cercetare, teze, șamd ale analizelor teoretice din zilele noastre. Sigur, se poate vorbi și despre celălalt aspect, despre reconsiderarea politicii de altădată, despre studiile postcoloniale, ideea de ajutor pe care civilizația trebuie să-o acorde zonelor altădată exploatate. În ultimele decenii a apărut o întreagă literatură pe această temă. Dar în cvasi totalitatea lor aceste inițiative pleacă din același centru al civilizației, sînt creația acestuia, poartă marca acestuia. Cînd sînt luate în dezbateri asemenea realități întreaga lume academică folosește instrumentele teoretice elaborate de civilizația occidentală, iar acestea sînt prompt copiate, adaptate, producînd cel mult diverse game și variațiuni – dar rămîinînd în același cerc al civilizației occidentale. Prestigiul acestui centru e incontestabil și, probabil, pînă la dovezile contrare, justificat. Iar dimensiunile acestui prestigiu îi subordonează chiar pe dușmanii acestei civilizații. Ceea ce se vrea elaborat ca replică la civilizația de tip occidental, în opoziție cu gîndirea elaborată în acest cadru nu sînt decît încercări de a pune pe dos ceea ce aceasta a impus. Este o simplă mișcare de contra – și acest contra poate crea iluzia că este altceva. Dar o haină întoarsă pe dos nu e decît aceeași haină. Nu se creează acel „altceva” visat de gînditorii antioccidentali, ci doar un occidentalism pe dos. A face opoziție întorcînd haina pe dos poate avea succes la mulțimile de neinițiați, care înțeleg mai ușor dacă spui negru unde celălalt spune alb, rău unde celălalt spune bine șamd decît dacă pur și simplu trebuie să prezinți altceva – un alt/ceva care nu e conflictual, care nu se definește prin opoziție, prin ură – într-un cuvînt prin sentimente rudimentare. Cei inițiați înțeleg însă imediat că nu este vorba decît de o dependență ideatică totală față de ceea ce vrei să conșteti. Înseamnă să nu poți ieși din sfera modelului care domină.

*

Realitatea confirmă această stare de fapte. În cele mai multe societăți în care s-a adoptat modelul occidental – deci societăți care nu au trecut prin fazele de evoluție ale Occidentului ci, la un moment dat, au început să urmeze modelul acestora, au împrumutat/adoptat/imitat etc. acest model. Imitația este decelabilă. Și pot fi recunoscute efectele acesteia. Modul în care s-au raportat la tipul occidental de civilizație puterile care au considerat că se pot opune acesteia este nu o dată dramatic. Cum se poate de altfel constata în aceste zile. Construirea unei ideologii a contrariu nu arată decît lipsă de perspectivă și de creativitate. Și nu duce la alternative – ci la confruntări.